

Výuka cizích jazyků jako veřejná politika

François GRIN

Profesor univerzity v Ženevě

č. 19

Září 2005

Zpráva vypracovaná k žádosti Vysoké komise pro oceňování systému výuky

Ředitel publikace: Christian FORESTIER

Generální sekretariát: 61-65, sr.Dutot 75015 – PARIZO

Tel : 01 55 55 77 41

E-mailová adresa: hcee@education.gouv.fr

ISSM zhotovována

Koncepce a tisk: DPMA C7

Obsah:

Upozornění...

Syntéza a doporučení:

Kapitola 1: ÚVOD

1.1 Předmět a vymezení studie	5
1.2 Tři hlavní dimenze zadání.....	7
1.3 Struktura studie.....	8

Kapitola 2 : JAZYKOVÁ POLITIKA, VEŘEJNÁ POLITIKA A POLITIKA CIZÍCH JAZYKŮ

2.1. Co je jazyková politika ?	10
2.2. Ekonomické teorie o jazykové hodnotě a jazykových způsobilostech	12
2.3. Různost a optimálnost.....	14
2.4. Atribuce a distribuce	15

KAPITOLA 3 PŘÍNOSY JAZYKOVÝCH ZNALOSTÍ

3.1 Možnost uplatnění teorie o lidském kapitálu ...	17
3.2 Privátní přínosy	18
3.3 Společenské přínosy	20
3.4 Vstupní meze a problémy do budoucna.....	22

KAPIPTOLA 4 PODNIKY A CIZÍ JAZYKY

4.1 Jazyk a ekonomické aktivity v podnicích	24
4.2 Průzkumy v podnicích.....	26

KAPITOLA 5: JAZYKOVÁ DYNAMIKA

5.1 Proč zkoumat jazykovou dynamiku?	28
5.2 Účinky sítě a jejich zvažení	30
5.3 Komunikace, využitelnost a minimum-maximalizace	32
5.4 Jazyková dynamika a řízení různosti	34

KAPITOLA 6. TŘI SCÉNÁŘE

6.1 Princip porovnání scénářů	39
6.2 Jazyková prostředí	40
6.3 Zisky	41

6.4 Politiky výuky a jejich náklady	44
6.5 Hodnocení plateb do zahraničí	45
6.6 Srovnávací bilance.....	52

KAPITOLA 7 JAKÉ STRATEGIE?

7.1 Dlouhodobá strategie.....	55
7.2 Krátkodobá strategie.....	58
7.3 Všeobecný závěr.....	60

REFERENCE

PŘÍLOHY

Příloha A1: Jazyková kompetence Evropanů

A1.1: Angličtina jako cizí jazyk, podle zemí a věkových skupin „Evropy patnácti“ 2000

A1.2 Angličtina jako cizí jazyk podle profesí „Evropy patnácti“ 2000...

Příloha A2: Jazykové režimy pro Evropskou unii.

Příloha A3: Výsledky a hodinové dotace za vyučování cizích jazyků ve francouzském vzdělávacím systému

Upozornění

Tato studie se na několika stranách pokouší zamyslet nad výukou cizích jazyků a při tom zdůraznit často pomíjená hlediska problematiky. Není to učebnice oceňování výsledků studia nebo organizace systému výuky. Ačkoli téma výuky cizích jazyků je zkoumáno v určité zemi, zde ve Francii, je pojímáno z evropského pohledu. Nebudeme se pokoušet srovnávat způsoby výuky v různých zemích, ani kulturně nebo společensky analyzovat mnohojazyčnost v Evropě, ani popisovat právní nebo institucionální rámec tohoto tématu. Takové studie velkou většinou již existují. Co naopak, jak se zdá, ještě chybí je analýza zájmů, založená na analýze politiky: které jazyky učit, proč a za jakých situací? To jsou otázky, které tato studie pojednává, opírajíc se o jazykovou ekonomii a oceňování jazykové politiky. Jsou to otázky komplexní a jejich pojednání, nepochybně mají charakter hodný zkoumání, protože se odlišují od otázek obvykle kladených ke zkoumání. Dotčené otázky by jistě zasloužily hlubší a dlouhodobější výzkum než umožnily časové limity dané zadáním Vysoké rady pro zhodnocení systému výuky. Následkem toho, prosím, považujete následující zprávu pouze za jakousi obhlídku problematiky. Pokusím se synteticky zhodnotit dotčené zájmy, opíraje se o teoretické nástroje, které se zčásti ještě vyvíjejí, a o některá čísla při této příležitosti shromážděná a jejichž cílem je pouze dát představu o velikostních relacích.

Přesto doufám, že tento výzkum bude moci užitečně přispět k rozvinutí diskuse o zájmech, jejichž ekonomická, politická a kulturní důležitost nemůže být podceňována. Ačkoli tato studie je výsledkem individuální práce, těžila z výměny názorů s více kolegy na téma jazyků v Evropě a o problémech účinnosti a spravedlnosti, které studie odhaluje. Protože tato studie se zakládá na dlouhém uvažování, byly jejím zdrojem také diskuze a výměny názorů probíhající po mnoho let. Chci tedy zdůraznit svůj intelektuální dluh kolegům, jmenovitě Philippovi van Parijs kaj Françoisovi Vaillancourtovi. Posledně jmenovanému, stejně jako Gilles Falquetovi děkuji za jejich velmi užitečné komentáře a podněty k šesté kapitole. Mnozí kolegové mně informovali nebo upozorňovali na zajímavé reference. Zde jsem vděčný zejména Detlevovi Blankeovi a Robertu Phillipsonovi. Nakonec děkuji Michele Gazzolaové kaj Julien Chevillardovi za jejich cennou a účinnou pomoc během výzkumu

FG, Ženeva, 12. září 2005

Syntéza a doporučení

Tato zpráva pojednává o problematiku cizích jazyků jako formu veřejné politiky. Z toho hlediska výuka jazyků je nástrojem jazykové politiky, která se nachází spíše na všeobecné úrovni. Zde se hlavní otázky netýkají pedagogiky nebo organizace. Týkají se toho, které cizí jazyky vyučovat a z jakých důvodů. Ponechávají stranou obvyklé snahy, zakládající se na pedagogických, právních, politických, historických nebo sociálně-jazykových úvahách. Využití integrovaného pojednání cizojazyčné výuky podle modelu "analýzy politik" nebylo dosud ověřeno. Z toho důvodu tato studie má výzkumný charakter a hodnocení, které poskytuje v kapitole 6, ještě nikdy nebyla publikována.

Jazyková ekonomie a ocenění jazykových politik jsou oblasti nejdůležitější pro studium této problematiky.

Současně se analýza musí opřít o koncepce rozvinuté v jiných oborech, jmenovitě sociolingvistice a normativní politické teorii.

Možné jazykové politiky (s jejich důsledky na výuku jazyků) mohou být porovnány podle použití a rozdělení prostředků, jinými slovy podle účinnosti a spravedlnosti. Protože je jazyk účasten všech lidských aktivit, je třeba zdůraznit, že termín "účinnost" musí být chápán široce, se započítáním nejenom komerčních, ale také nekomerčních hodnot.

Uvažujeme-li, že příslušné informace nejsou početné a (obecně) oblasti analýzy že se liší, argumentace ve prospěch výuky každého jazyka jsou často omezeny jen na hlediska dodatečných peněžních zisků, plynoucích z ovládnání jazyka. Jakkoli tento úvod je rozsahem omezený, přesto je nutný a účastní se na dalším širším pojednání. Také jsou vzácné informace, které by dovolili odhadnout pomocí rovnic zisku hodnotu cizojazyčných způsobilostí, ani zde v Evropě.

Švýcarské statistiky ukazují, že individuální zisky, které plynou ze znalosti angličtiny jsou velmi vysoké, ale to platí také pro francouzštinu a němčinu, naučené jako druhý jazyk. Srovnání těchto statistik s výdaji na výuku těchto jazyků umožňují vypočítat čistý zisk pro společnost.

Švýcarské statistiky ukazují, že tyto vysoké zisky je možné srovnávat se zisky finančních investic.

Přesto takové výsledky nestačí pro stanovení politiky studia cizích jazyků, nejenom protože chybí informace, ale také proto, že nedovolují předpovídat vývoj těchto zisků. Je však zřejmé, že zisky ze znalosti angličtiny klesnou podle stupně obecného rozšíření jazykových způsobilostí.

Dostupné informace o způsobech finančního zhodnocování cizojazyčné znalosti v podnicích jsou relativně nečetné a hlavně nepřesné. Příčinou zřejmě je, že v důsledku neexistence vhodného referenčního rámce, místní ankety shromažďují informace bez určitého stanoveného cíle. Nyní dokonce, když nějaká čísla podávají trochu užitečné informace o užití nebo zhodnocení jazykových znalostí v podnicích, nedovolují stanovit cíle a priority politiky výuky cizích jazyků.

Analýza se nemůže omezit na hledání těchto cílů a priorit od jisté situace, protože zaměření výchovné politiky stále mění rámec ve kterém se různé cizí jazyky jeví více nebo méně užitečné. Následkem toho není možné uspokojivě pojednat problém a navrhnout doporučení bez zkoumání nesporného téma jazykové dynamiky. Navzdory faktu, že obecná teorie jazykové dynamiky dodnes neexistuje, existují v odborné literatuře její důležité prvky. Bohužel tato díla jsou často velmi technická a abstraktní, například s využitím teorie her. K objasnění procesu jazykové dynamiky lze užít jednoduchý a účinný model, který kombinuje dva možné postupy ("užitečnost" a "minimum-maximalizaci"). Takový model předvídá, v současném evropském kontextu, urychlenou konverzi k jazykové hegemonii angličtiny. Přesto se takový vývoj se ukazuje jako neefektivní z hlediska vynakládaných prostředků, nespravedlivý z hlediska rozdělení zisků, nebezpečný z

hlediska jazykové a kulturní různosti a povážlivý z hlediska jeho geopolitických důsledků. Je tedy nutné zkoumat alternativy takového scénáře.

Budou analyzovány tři scénáře: "jen anglický" (scénář 1); vícejazyčný (scénář 2); a "Esperanto" (scénář 3). Tyto tři scénáře by pochopitelně mohly být předmětem detailnějšího rozboru a být kombinovány v rámci strategického pojednání jazykové politiky. Důraz neleží na důsledcích uskutečnění těchto scénářů, ale na jejich porovnání z hlediska efektivnosti a rovnoprávnosti. Vezmeme-li v úvahu novost rozborového rámce a nedostatek vhodných informací, hodnocení může být jen přibližné a má za cíl pouze stanovit míru velikostí. Podle mého názoru to je přesto první pokus spočítat čisté platby, které anglicky mluvící země získávají z převahy angličtiny ve srovnání s úsporami při výběru jiného scénáře. Samozřejmě, není tím vina angličtina, ale jazyková hegemonie, ať je to kterákoli země nebo skupina zemí která z ní profituje. Hlavní výsledky srovnání mezi těmi scénáři jsou následující:

- 1) Británie má čisté příjmy alespoň 10 miliard eur ročně ze současného dominantního postavení angličtiny;
- 2) pokud je uvažován násobný účín určitých komponent této sumy a výnos kapitálu, který anglicky mluvící země mohou investovat jinde v důsledku privilegovaného postavení jazyka, pak tato suma dosahuje 17 až 18 miliard eur ročně.
- 3) tato částka by nepochybně byla vyšší, pokud by hegemonie angličtiny posílila v důsledku priority, kterou by jí jiné státy daly mezi jiným v rámci jejich podřizujících se vzdělávacích politik.
- 4) v této části nejsou zahrnuty různé symbolické účinky (jako výhoda, které se těší rodilí mluvčí hegemonního jazyka v různých situacích vzájemných jednání nebo sporů probíhajících v jejich jazyce); vpravdě, tyto symbolické účinky však mají také materiální a finanční důsledky.
- 5) "vícejazyčný" scénář (který prakticky může mít velice rozdílné formy, mezi kterými je jedna zde analyzovaná), nesnižuje náklady, ale nerovnováhu mezi uživateli jazyků. Přesto, uvažujeme-li zúčastněné síly jazykové dynamiky, představuje určité riziko nestability a vyžaduje celou řadu doprovodných úprav, aby byla přijatelná.
- 6) scénář "Esperanto" se jeví jako nejvýhodnější, protože konvertuje k čistým úsporám, pro Francii alespoň 5,4 miliard eur ročně a pro celou EU (včetně Británie a Irska) cca 25 miliard eur ročně.

Časté odmítání esperanta neumožňuje uskutečnění scénáře 3 v krátkém čase. Jinak ho lze doporučit v rámci dlouhodobé strategie, kterou je možné uskutečnit v období jedné generace. Pro její realizaci je nutné splnění dvou podmínek: zaprvé velká informační kampaň k překonání předsudků vůči tomuto jazyku (které se zakládají obecně na prosté neznalosti) a k rozvoji způsobu myšlení; za druhé opravdová vnitrostátní koordinace pro obecné uskutečnění tohoto scénáře. Osmdesát pět procent obyvatelstva Evropské unie by z realizace mělo okamžitý a zřejmý zisk, a to bez politických a kulturních rizik jazykové hegemonie.

V krátkém nebo středním časovém horizontu scénář č. 2, tedy "vícejazyčný" by byl přednostně proveditelný jen proto, že se těší větší politické přízni.

I když není levnější, pokud jde o přímé náklady než současné řešení nebo řešení podle scénáře č. 1 ("jen anglického"), evidentně snižuje nespravedlivé platby, které jsou důsledkem scénáře č. 1. Kromě toho je to snad scénář, který je v souladu s ideou EU vytvořenou na různosti jazyků a kultur, což je možné často slyšet v projevech unijních oficiálních osobností. Tento druhý scénář přesto obsahuje rizika nestability a eroze ve prospěch angličtiny, což poskytuje argumenty ve prospěch scénáře č. 3. Přesto, jestliže doprovodné předpoklady budou moci dlouhodobě zaručit mnohojazyčnost, druhý scénář může být dlouhodobou strategií.

Kapitola 1: ÚVOD

1.1 Předmět a vymezení studie

Téma výuky cizích jazyků je příčinou značných starostí všech evropských školských systémů. Oblast cizích jazyků (jako oblast zvláštní oproti jiným oborům výuky v těchto systémech) dosahuje více důležitosti a uznání (Beacco a Byram, 2003 ; Raasch, 2002 ; Haskell, 2002), což se také objevuje ve výstupech programu Euridika Evropské unie (Evropská komise 2000, 2001) a ve skutečnosti, že nedávná zpráva Eurobarometru se zaměřila na znalost cizích jazyků a jejich výuku (INRA, 2001). Takový vývoj prohlubuje tendenci, kterou již dlouho lze sledovat v některých zemích a která je zakotvena v jejich historických okolnostech. V jiných zemích se jedná o podstatnou změnu, kterou lze interpretovat jako důsledek významných sociálních, politických a kulturních mutací.

Protože politika výuky cizích jazyků závisí na kompetenci ministrů pro vzdělávání (národních ministrů nebo regionálních autorit, snad i místních, podle struktury dotyčného státu), je často ovlivněna - zcela normálně- obyčejnými starostmi těchto ministrů. Pro ně hlavní problém tradičně je: jak nejlépe zajistit hladkou funkci školy. Následkem toho výuka cizích jazyků je vnímána z hlediska vnitřního účinku. Protože obecné cíle jsou již definovány jinde, pokusme se stanovit podmínky, které zaručí nejúčinnější výuku cizích jazyků, například úroveň schopností, které dosahují žáci vyučovaných jazyků.

Tento problém je pojednán v nedávno zpracované srovnávací studii znalostí angličtiny žáků osmi evropských zemí (Bonnet a j., 2004). V této studii hraje hlavní roli měření kvalifikace testem a samohodnocení. Žáci byli vyzváni, aby objasnili výhody, které přináší ovládnutí angličtiny, což nám přibližuje problematiku motivace, které mohou mít proto, aby investovali do studia tohoto jazyka. Přesto toto téma má ve jmenované studii jen nepodstatnou roli (Bonnet a j., 2004 : 90-932) a problémy obecné politiky ("Které jazyky se učit a proč?) zde nejsou položeny. Obecněji, nejdůležitější otázky rozborů účinnosti výuky cizích jazyků směřují k odhalení různých faktorů psycholingvistických nebo společenskolingvistických nebo pedagogických, které ovlivňují dosahované výsledky žáků z hlediska relativní důležitosti těchto faktorů a jejich interakce. Speciální pozornost je věnována faktorům, které vzdělávací autority mohou kontrolovat.

Otázky způsobů výuky cizích jazyků, ačkoli jsou podstatné, nestačí samy o sobě; a ani nejvýstižnější odpovědi nejlépe zpracované, samy nemohou stačit k rozhodování politiků o výuce cizích jazyků. Protože před otázkou jak jsou otázky co a proč: zde které cizí jazyky se mají vyučovat, koho, tedy koho na jakou úroveň znalostí, s jakou motivací a s jakým cílovým využitím? (Ager, 2001 ; Baker, 1992 ; Hornberger, 2003). Takové otázky patří k problematice, kterou můžeme nazvat v ekonomii výchovy vnějším efektem. V analýze podle vnitřního efektu (zejména způsobilosti dosažené metodou výuky) jsou považovány za vstupy jiného procesu: zhodnocení znalostí v průběhu profesní aktivity nebo jinak (Grin, 1999a). Nejenom při správně vybudované tradici ekonomie výchovy, ale také v jazykové ekonomii (Grin, 2003a ; Grin et Vaillancourt, 1997), se obecně sledují výnosy znalostí cizích jazyků, t.j. mzdových rozdílů, jimž se těší ti, kteří mají jazykové způsobilosti na určité úrovni, oproti těm, kteří je nemají. Mohou být počítány různé druhy výnosů: soukromé, společenské, fiskální (viz např. Weber, 2003). Tento způsob ocenění by dovolil výstižně vybrat investice do výchovy a orientovat priority autorit na výuku cizích jazyků.

V kapitole 3 znovu pojednáme různé výnosy soukromé a společenské. Přesto můžeme už na počátku poznamenat, že tato modelová analýza je trochu úzká, pokud jde o spolupůsobící faktory a je vhodné podtrhnout dva body.

Zprvč sám fakt, že rozbor inklinuje uvažovat jako zisk jen mzdové rozdíly, ponechává ve stínu všechny zisky pocházející z jazykových znalostí, jmenovitě ty, které mohou plynout z přístupu ke kulturním hodnotám nějaké jazykové sféry nebo všeobecněji z možnosti denního kontaktu s mluvčími nějakého jazyka. I když tyto faktory působí druhořadě až za mzdovými výhodami, jestliže je neuvažujeme, dostaneme jen neúplný obraz motivace, ať hledáme odpověď za jednotlivce nebo

skupinu. Jedná se o známý problém, mnohokrát projednaný t.zv. "mimoekonomických přínosů" a důležitosti, kterou je vhodné přisoudit projednání možností, které by musely hrát hlavní úlohu předtím, než se přijme jakékoliv politické rozhodnutí (ve specifické etnické a politické situaci).

Zadruhé, přechod z individuální úrovně ke kolektivní (jinými slovy od posuzování privátních výnosů ke společenským) se omezuje na úvahu středních nákladů investovaných společností prostřednictvím vzdělávacího systému na výuku cizích jazyků. Tyto střední náklady jsou porovnány se středními mzdovými výhodami pro jednotlivce. Je zde nutno podtrhnout okolnost, že implicitní proces sběru dat mlčí o základní charakteristice každého jazyka, totiž faktu, že dovoluje být součástí sítě. "Síť", kterou tvoří každé jazykové společenství (ať dotyčný jazyk je mateřský nebo cizí) vytváří komplexní vztahy mezi chováním během studia a hodnotou způsobilostí tak dosažených. Jinými slovy výuka a učení se cizím jazykům jsou fenomény, kterým nelze prakticky rozumět bez uvažování vnějších efektů sítě. (viz odd.5.2)

Z tohoto síťového účinku vyplývá vážný důsledek: co odůvodňuje výuku nějakého jazyka (nebo naopak nechť zabývat se jeho výukou) je soubor úvah, které odvisí od mnohem širšího kontextu sociálního, kulturního a geopolitického. Úmyslem zde není dovolávat se nějakého historického nebo kulturního zdůvodnění - i když takové úvahy jsou rozhodně nutné pro stanovení politiky, ale tento bod byl právě vyvolán ve vztahu k mimoekonomickým hodnotám. Místo toho je úmyslem uvědomit si, že také veřejný politický kontext je výsledkem této politiky, Nelze podceňovat důležitost této otázky pro výuku cizím jazykům, přesto je často ignorována a udivuje konstatování, že výuka jazyků je pole ve kterém důležitá rozhodnutí jsou často přijímána bez pokusu o slovní vyjádření nebo bez porovnání možností (Kaplan a Baldauf, 1997 ; Phillipson, 2003).

Tak Zpráva Komise národní diskuse o budoucnosti školského systému (Thélot, 2004: 54) doporučuje výuku něčeho co nazývá „angličtinou mezinárodní komunikace.“ Lze předpokládat, že toto doporučení je založeno na rozhodujících argumentech - například vnímání, že angličtina je požadována žáky a jejich rodiči nebo, že anglický jazyk je dominantní na mezinárodní úrovni a tudíž potřebný k naučení. Takové argumenty odvisí od kontextu a samy jsou s ním v interakci, protože tato silná společenská otázka a její geopolitická dominance nejsou nezávislé na strategických výběrech provedených vzdělávacími autoritami, ve Francii i jinde. Následkem toho analýza těchto výběrů nemůže opominout kritické zkoumání kontextu ve kterém byly učiněny ani jejich schopnosti změnit tento kontext, což může vést k přehodnocení oněch výběrů. To vyžaduje objasnit síly které působí v jazykové dynamice a v tom je nejdůležitější analyzovat schopnost utvořit síť, charakteristiku typickou pro jazyk.

S přihlédnutím k těmto podnětům je dobře srozumitelné proč při hodnocení politiky cizojazyčné výuky se nelze spokojit pouze s přihlédnutím k vnitřní účinnosti i když tyto úvahy, ponecháme-li stranou didaktická hlediska, se rozšíří na zkoumání organizačních podmínek systému a také odpovídají na otázku jak zprovoznit třídy a školy uvnitř systému. Proto je vhodné položit rozbor vzdělávacích politik cizích jazyků na úroveň jazykové politiky, pak následně znovu přezkoumat výchovná hlediska z tohoto úhlu, z hlediska, že vzdělávací politika je nástrojem jazykové politiky.

To tedy je hledisko předkládané studie. Jinými slovy na následujících stránkách se vůbec nebude jednat o vnitřní účín. Kromě faktu, že byl pojednán obsáhle teoretickou literaturou (Ellis, 1994 ; Singleton et Ryan, 2004) zmíněnými poznámkami (Dickson a Cumming, 1996), a různými (experimentálními-empirickými) studiemi (mezi nimi srovnávací studií Bonneta a jiných již zmíněných), kteří již poskytli rozsáhlý soubor výsledků. Další prohloubení bude vyžadovat buď velice soustředěnou a nepochybně velmi dělenou práci, založenou na stejných datech nebo nový soubor dat. Obě tyto strategie by velmi překročily rámec této zprávy. Proto se v této studii nebudeme zabývat děním ve francouzských nebo jiných školách a třídách během vyučování

angličtiny, němčiny nebo španělštiny. Nebudeme pojednávat didaktiku ani pedagogiku ani organizaci vzdělávacího systému. Ačkoli i z těchto oblastí mnohé otázky zůstávají nezodpovězeny ve vztahu k výuce cizích jazyků, a bylo by zcela odůvodněné dále je studovat s cílem zlepšení vnitřního účinku, rozhodli jsme se v této studii zabývat jen tematikou vnějšího účinku a rámcovými podmínkami, které determinují tento vnější efekt. Tyto otázky se nám jeví stejně důležité, ačkoli často zůstávají ve stínu nebo jsou pokládány za vyřešené.

Je zde zdůrazňována vnější účinnost, tedy kontext vést vzdělávací autority k rozhodnutím určit nějaký cíl výuky cizím jazykům a to nás přiměje přiznat zvláštní důležitost evropskému kontextu. Přesto se na následujících stránkách nenajde popis mnohojazyčnosti v Evropě, ať ve vzdělávacích systémech nebo ve způsobech jednání evropských institucí. Tyto popisy, často vynikající, již existují (Národní shromáždění 2003), stejně jako úvahy politické (Marí a Strubell, 2002) nebo právní (de Witte, 2004 Nic Shuibhne, 2004) a dovolují posoudit tyto praktiky a nemělo by smyslu dělat totéž. Ale především takový typ přístupu by nestačil k ozřejmení jistých mechanismů, důležitých k navržení politiky výuky jazyků a právě na to upozorníme v rozboru takových mechanismů.

Také se v této studii vyhneme všem všeobecným diskusím o vícejazyčnosti v Evropě, o vznikající evropské identitě a k nim se vztahujícím velkým kulturním a sociálním faktorům. Rozbor těchto zpráv je nutný, ale nesnadný a někdy se rozptyluje ve všeobecnostech. Na druhé straně je zřejmé, že čím méně je užitečné tomu věnovat čas, tím více se množí literatura k tomuto tématu (Coulmas, 1991 ; Smith kaj Wright, 1999 ; Hagège, 2000 ; Ammon, 2001 ; Gubbins kaj Holt, 2002 ; Kraus, 2004 ; atd.).

Konečně je vhodné podtrhnout, že následující stránky nemají za cíl inventarizovat ani shrnout různá díla o vnějším efektu cizojazyčné výuky. Ve skutečnosti neexistují publikace, které by jasně pojednaly toto téma a které by se pokusily předložit všeobecnou, z hlediska veřejné politiky zdokladovanou analýzu výběru cizích jazyků. Také výzkumníků na tomto poli je jen velmi málo. To je důvodem, proč tato zpráva nezačíná obvyklou recenzí literatury, ale hned odhaluje různé analytické dimenze problému, odkazující v různých částech na vhodné práce. Bude zjišťováno, že v každé fázi zpráva čerpá z různých odborných úseků (jmenovitě jazykové ekonomie, sociolingvistiky a normotvorné politické teorie). Současně tato zpráva se pokouší předložit úplné pojednání tématu v kombinaci s příspěvkem z těchto různých prací z pohledu dosud nepublikovaného. Z toho důvodu tato studie má výzkumný charakter, který je nutný ze dvou důvodů: zaprvé aby byl problém představen souvisle, bez omezení na pojednání mnoha malých oddílů, což nedovoluje je pojmout komplexně; zadruhé aby byly zkoumány některé věcně podložené návrhy na výběr cizích jazyků, které budou vyučovány, o nichž se mnohé tvrdí v politických debatách a masových sdělovacích prostředcích ale často bez dobrého zdůvodnění.

1.2 Tři klíčové rozměry problematiky

Významná hlediska výuky cizích jazyků musí být zkoumána v perspektivě tří základních tendencí, zejména když se jedná o studii zaměřenou na specifický případ Francie. Aniž bychom se snažili je podrobně prodiskutovat považují za užitečné o nich pohovořit, protože vykreslují postup analýzy. Zaprvé výuka cizích jazyků se jeví jako nevyhnutelný prvek vzdělání všech.

Zatím co toto bylo samozřejmé v zemích, které se označují za vícejazyčné (např. Lucembursko, Švýcarsko, Finsko), nebo v zemích jejichž národní jazyk je malý na mezinárodní úrovni (např. Dánsko, Švédsko, Norsko, Nizozemí, Malta, Česko, Baltské země atp.), je to nová zkušenost pro země jako Francie, Německo nebo Španělsko, jejichž jazyky jsou počítány mezi "velké".

Může být tendence přisoudit tento vývoj budování Evropy, mezi jiným v odkazu na dokumenty vydané Evropskou unií, jako je Bílá kniha (1995), které představují Evropu jako společnost

založenou na znalosti nebo strategii založenou Lisabonskou deklarací (2000), což se shoduje s přiznáním klíčové role komunikaci a v té souvislosti jazykům. Lze také zmínit četná politická prohlášení Evropského parlamentu o důležitosti mnohojazyčnosti [- Poznámka 1 -]; (Podestá 2001, Marí kaj Strubell, 2002 ; Nic Shuibhne, 2005) nebo projekty více zaostřené, jako Akční plán evropské Komise na jazykovou výuku (Evropská Komise 2004). Přesto tento důsledek výstavby Evropy zřejmě je jen vedlejší: kromě symbolického charakteru mnohých prohlášení v tomto směru (Ives 2004), opravdu zdůrazněním problému cizích jazyků je globalizace nebo částečná globalizace.

V každém případě problém výuky cizích jazyků nemůže být pominut ani ponechán stranou v naději, že ztratí na důležitosti. Zcela naopak, je naléhavý a jak jsem se pokusil ukázat v kapitole 1.1. zahájené jednání, nyní zaměřené na vědy o vzdělání nemůže stačit k přijetí výzvy.

Zadruhé, zrychluje se proces globalizace, o němž lze věřit, že více než cokoli jiného od základu mění problém výuky cizích jazyků. Ale abychom správně informovali o fenoménu, je užitečné odlišit dva jeho aspekty. Na jedné straně existuje povrchový proces, jmenovitě světová integrace společností, se vším co to znamená, jako rozšíření se ve světě - snad tlak na svět jistých kulturních modelů, jistých životních zvyklostí, jistých jazyků. Tento proces se obecně nazývá globalizací (Wolton 2003). Současně lze odlišit základní transformaci, jmenovitě zakořenění logiky vlastní modernizace, a jako konečný výsledek proces individualizace a požadavek osobní autonomie, které potvrzují tuto transformaci. Tento jev doprovází globalizaci, a tak lze hovořit, citujíc neologismus Rossiaudův, o "moNdernizaci". Následně "zrychlení" o které se zde jedná, fakticky vyvolává podstatnější vývoj než prostou integraci společností a celosvětové rozšíření jistých konzumních modelů. Na poli vzdělávání a cizích jazyků to implicitně znamená, že každá politika musí uvažovat, více než dosud, motivaci jednotlivců a souhlasit s jistými požadavky, jmenovitě uznat "autonomitu" účastníků v jejich výběru, také když se jedná o znalost cizích jazyků jako prvku manifestace jejich individuality a kolektivnosti. To je pravda, i když proces tvorby osobních motivů nebo cílů může být velmi ovlivněn manipulací jak komerční tak také ideologickou. Přesto je nutné uvažovat obě citovaná hlediska, protože tato úvaha, stejně jako jiná, zdůvodňuje politiku jazykové výuky občanům.

Zatřetí pokrokovější jazykové strategie (protože se evidentně týkají jazykové politiky a protože se nacházejí na poli odpovídajícím našemu pojednání), které dosud Francie uplatňovala vůči francouzským mluvčím (Rada francouzského jazyka 1999, Favre d'Echallens, 2004), jsou ověřovány již více jak desítku let [poznámka 2]. Jak upozorňuje Claude Hagège "vzniká vědomí, že obrana francouzštiny francouzskými mluvčími nebo francouzským klubem, se neomezuje jen na obranu francouzštiny jako takové, ale také modelu ohroženého ztrátou pozice v důsledku šíření angličtiny ve světě. (Hagège, in Bourdieu a jiní, 2001 : 57) [poznámka 3]. Je nutné vyvodit všechny důsledky onoho uspořádání a aplikovat je na francouzskou politiku výuky cizích jazyků. Přesněji řečeno, je zřejmé, že obrana francouzského jazyka a argumentace, která se týká této problematiky není použitelná jako páteř ke které by se kloubila jazyková politika ani, tím spíše, jako politika výuky cizích jazyků. Nyní je dohodnuto, že obrana francouzštiny má smysl a je účinná jen v rámci obrany jazykové a kulturní různosti. Dochází se k názoru, který byl vyjádřen v paragrafu 1.1, totiž že jazyková politika může být jen politikou, která usiluje o různost (Grin, 1999b, 2003b). Tento všeobecný princip se také projevuje ve francouzském kontextu. Výklad politiky výuky cizích jazyků by neměl smysl, kdyby nebyl zakotven v politice jednání o různosti. Přijetí různosti jako organizačního konceptu jazykové politiky má přímé důsledky pro stanovení politiky výuky jazyků a pro ocenění různých scénářů.

1.3 Struktura studie

V úvaze předchozího je tato studie uspořádána kolem pojmů "různost a jazyková politika". Zpráva je strukturovaná takto:

Druhá kapitola popisuje jazykovou politiku jako všeobecnou politiku a objasňuje koncept jazykové hodnoty jako kritérium rozhodnutí o výuce cizích jazyků. Ozřejmuje pojmy atribuce a distribuce prostředků pro ocenění jazykových vzdělávacích politik.

Třetí kapitola pojednává individuální pohnutky a strategii ovládnutí cizích jazyků, které principiálně zdůvodňují na základní úrovni výběr a priority výuky jazyků. Pokouší se ukázat motivaci účastníků pro jejich vlastní prospěch a představuje různé výsledky privátně-komerčních výnosů jazykových způsobilostí a pak přechází k sociálním výnosům. Je vidět, že data nutná pro tento druh oceňování jsou nečetná, ale tam kde jsou k dispozici osvědčují, že angličtina má jako cizí jazyk vysoké komerční přínosy ať na úrovni privátní nebo společenské.

Čtvrtá kapitola pojednává problém potřeb podniků na jazykovou způsobilost zaměstnanců.

Teoreticky by se musela konstatovat sblížení mezi prioritami výběru jednotlivců a prioritami podniků. Jak zkoumání způsobů využití, tak procesů zhodnocení znalostí cizích jazyků v podnicích by musely být výukově bohaté, protože tam se uskutečňuje tvorba hodnot, alespoň pokud jde o komerční hodnoty. Přesto uvidíme, že empirické základy, které jsou k dispozici, zůstávají relativně nezpracované pro nedostatek analytického rámce, který by dovolil identifikovat důležité otázky.

Pokud jde o podniky samé, výsledky disponibilních výzkumů ukazují, že všeobecně nepřesně oceňují svoje vlastní potřeby a často se spokojují omíláním stejné „písničky“ o důležitosti angličtiny jako "obchodního jazyka", "mezinárodního jazyka" atp.

Pátá kapitola je snad nejdůležitější pro tuto studii proto, že usiluje o objasnění proč logika ve vztahu k lidskému kapitálu, fakticky dosti prostá, je velmi nedostatečná k řízení politiky výuky cizích jazyků. Skutečně, každá aktivita, pokud jde o výuku a učení, se musí nalézat v kontextu s jazykovou dynamikou, a tato kapitola je tomu věnována. Mechanizmy této dynamiky jsou komplexní a dosud není k dispozici úplná teorie, která tuto dynamiku pojednává. Vycházejíce z několika literárních prací o jazykové politice, se přesto pokusíme navrhnout syntetický model, který dovolí informovat o hlavních působících silách a porozumět důsledkům demografickým a jazykovým, které mohou vést k různým výběrům politiky výuky cizích jazyků.

Šestá kapitola je zaměřena na aplikaci koncepce popsané v předchozích kapitolách na podmínky Evropy. Nemělo by smysl pojednávat kteroukoli zemi bez odkazu na mezinárodní rámec. Studie zde analyzuje tři scénáře a porovnává různé důsledky ve vztahu k (atribuci – alokaci a distribuci. To nám dovolí poukázat nejenom na výhody, ale také rizika vztahující se k různým scénářům, včetně scénáře navrženého Zprávou Komise národní diskuse o budoucnosti výukového systému. Porovnání scénářů ukazuje, že možná koordinace mezi členskými státy Evropské unie, pokud jde o politiku výuky cizích jazyků, může přinést doporučení, která se budou lišit, namnoze podstatně, od těch, které jsou často slyšet.

Sedmá kapitola se pokouší z analýzy dedukovat všeobecné závěry na různých úrovních. Zaprvé se pokouší odhalit některé vůdčí linie, aby pak mohla být vyjádřena doporučení všeobecné politiky řízení různosti a související politiky výuky cizích jazyků.

Je zapotřebí zvážit tato doporučení jako pouhé možnosti a rozhodně rozlišit různé orientace politiky výuky cizích jazyků, s odlišením dlouhodobé a krátkodobé časové hranice na straně jedné a politiky "s" a "bez" koordinace mezi státy, zvláště na evropské úrovni. Analyzují se důsledky těchto doporučení pomocí dvou hlavních strategií, které mohou, samozřejmě, být zkombinovány do komplexnější strategie.

Tato zpráva usiluje o stanovení problému výuky cizích jazyků s odlišením mezi různými scénáři, apriori vhodnými k posouzení, těch které jsou relativně žádoucí a které nikoli.

Jestliže se scénář, zdánlivě pravděpodobnější, ukazuje málo žádoucí, zřejmá otázka, která je položena zní: "je to nevyhnutelné?" Tato zpráva, na počátku pojednání politiky výuky cizích jazyků z tohoto hlediska, chce navrhnout analýzu která se odlišuje od rozborů s nimiž se lze nejčastěji setkat a chce přispět k první všeobecné orientaci v existujících otázkách. Přesto, bude-li zpráva schopná alespoň trochu přispět k pokroku v pochopení výuky cizích jazyků jako veřejné politiky a hlavně usnadnit uvědomění si komplexnosti dotčených zájmů, dosáhne svého cíle.

1. Odkazujeme mezi jiným na internetové stránky Europa Diversa:

2. Jednou z důležitých událostí je "schůzka čtyř Rad" (Francie, Quebecu, francouzského společenství v Belgii a frankofonní části Švýcarska), která se konala v Quebecu v listopadu 1994.
3. Také viz interview Abdoua Dioufa, generálního tajemníka Organizace francouzských mluvčích: "Bojujeme proti jednojazyčnosti" ve Figaro littéraire, 18. března 2004, str. 10.

2. KAPITOLA: JAZYKOVÁ POLITIKA, VEŘEJNÁ POLITIKA A CIZÍ JAZYKY

2.1. Co je jazyková politika?

Jazyková politika nebo "jazykové plánování" je úsek teoretických a empirických výzkumů s nejtěsnějším vztahem na otázky pokládané ke stanovení politiky výuky jazyků. Zpočátku upřesněme, že na následujících stranách nebudeme rozeznávat přesný rozdíl mezi jazykovou politikou a jazykovým plánováním, protože rozeznávání mezi těmi dvěma problémy není v literatuře stále [poznámka č.4]. Dokonce když většina autorů prací o francouzské sociolingvistice upřednostňuje jeden nebo druhý termín, rozdíl mezi oběma není u různých autorů vždy stejný (Maurais, 1987 ; Calvet, 1987, 1996). Existuje quebecké upřednostnění na uspořádání těchto pojmů, ale není závazné. Shodně anglická sociolingvistika hovoří o "language policy" a o language planning (Jermudd, 1983, 2001 ; Schiffman, 1996 ; Kaplan a Baldauf, 1997 ; Ricento, 2006), i když je nejasně diferencuje [- poznámka 5 .]. Zatím, v posledních letech, termíny politika a "policy" stojí častěji na předscéně, zvláště jedná-li se, jako v této studii, o důležité orientace veřejné politiky s nutným srovnáním alternativ, které to zahrnuje. Přesto, i když termín plánování nebo planning jsou často zdánlivě rezervovány pro záležitosti někdy trochu technické, vztahované k plnění obecnějších zaměření, které závisí na jazykové politice, rozlišení není absolutní. [poznámka 6]

Snad nebude bez užitku připomenout si zde význam daný slovu politika: odpovídá stejné představě jako anglické "policy", na rozdíl od anglického "politics". Dokonce i když toto rozlišení není úplně přesné - a dokonce když je možno jmenovat některé opačné příklady - je přesto jasné, že když se mluví o "politics", obecně se jedná o "politizování" (jednání jako politik). To odkazuje na konfrontaci zájmů a hodnot v určitém sociálním a institucionálním kontextu. Zatímco, hovoří-li se o "policy" se předpokládá, že politická debata již trochu definovala principy, a že otázkou je uspořádání nejlépe umožňující jejich uskutečnění. V této etapě vzniká problém porovnání mezi pro a proti, pokud jde o různé možnosti výběrů, a na tuto úroveň, podle potřeb této studie, klademe jazykovou politiku.

Je možné jazykovou politiku podrobit obecné analýze efektivnosti (náklady x výnosy)? Pravděpodobně ne, uvážíme-li, že analýza efektivnosti se vztahuje na projekty, jejichž důsledky jsou přesnější než když se jedná o jazyky. Tradiční analýza efektivnosti obecně pouze identifikuje a zúčtovává důsledky dostatečně přímo měřitelné, a potom z nich odvozuje čistou hodnotu pro porovnávaný scénář. Potom přijatý scénář je ten, který přináší nejvyšší čistou hodnotu (Dum, 1994). V jazykové politice se naopak nelze vyhnout srovnání velmi komplexních prvků hodnocení, které jsou nesnadno měřitelné nebo prakticky něměřitelné. Protože jazyk je nejenom nástrojem komunikace, ale také nositelem kultury, historie a identity, je samozřejmé, že je zapotřebí uvažovat symbolická hlediska, která někdy mohou být nejdůležitější. Znehodnocuje to každé pojednání jazykové politiky, která zhodnocuje výhody a nevýhody? Jistěže ne, protože identifikace a, podle možností, měření těchto výhod a nevýhod je jednou z podmínek demokratické diskuse. Přesto tyto výhody a nevýhody musí být rozuměny v jejich nejobsažnějším významu, aby nebyly zbanalizovány na hodnoty t.zv. "tržní" (viz oddíly 2.2 a 2.3). Také je nutné zakalkulovat nejen kritéria efektivnosti, ale také hlediska spravedlnosti. Za tím účelem je třeba vložit do posouzení distribuční důsledky každého scénáře. (viz oddíl 2). Vcelku se jedná o zahrnutí veřejné politiky,

kteřá obsahuje širokou škálu prvků, které je nutné vzít v úvahu při srovnání konkurenčních scénářů. [poznámka 7]

Následkem toho analýza jazykové politiky (tedy ve smyslu "policy analysis") nesměřuje k nahrazení veřejné diskuse nebo ke znevážení či znehodnocení politických rozměrů (ve smyslu "politics"), které chtějí nebo nechťejí provázet jazykovou politiku. Zcela naopak, úloha takové jazykové politiky jaká zde byla popsána, je sloužit politické diskusi a osvětlit pro ni důsledky zvažovaných možností výběru. Je možné porovnat tyto různé termíny vzájemně pomocí následujícího diagramu:

Literatura často rozlišuje, jak navrhl Kloss (1969), mezi plánováním statusu (stavu, postavení) a plánováním korpusu. Při plánování korpusu se jedná o intervenci do jazyka samého: přijetí abecedy, reforma pravopisu, rozvoj neologizmů atd. [poznámka 8]. Tato studie se nebude zabývat ničím z toho. Vyjde z principu že, i když jazyk není jednou pro vždy daný, ale vyvíjí se, není nutné zasahovat na tomto poli. V každém případě práce na jazykovém korpusu je zřídka prováděna jen tak. Nejčastěji je prostředkem intervence do statusu, který konečně je tematem této zprávy.

Koncepce "statusu" se interpretuje různě. Historicky literatura definovala status podle právních termínů (Cooper 1989): je tento nebo jiný jazyk oficiální? Jestliže ano, je tento status oficiality platný pro všechny státní aktivity nebo jen pro některé? Nyní termín "status" je všeobecně rozuměn podle svého nejobsažnějšího významu. Definiuje se nejenom podle právních a institucionálních hledisek, ale obsažněji z hledisek politických, ekonomických a sociálních se definiuje postavení nějakého jazyka vůči jinému [poznámka 9]. Je možné, že jazyková politika v závěru směřuje k modifikaci našeho jazykového prostředí ve směru pravděpodobně žádaném.

Postavení jazyka ve vztahu k jinému samozřejmě závisí na součinnosti velmi různých činitelů: nejenom států, ale také podniků, asociovaného sektoru a nakonec od jednotlivců samých. Proto můžeme hovořit o "jazykové politice" velkých podniků. Tento výraz lze nalézt ve francouzské literatuře. Přesto je důležité diferencovat činitele, protože ne všichni mají stejné cíle. Tak je docela možné, že některý podnik má jazykovou strategii (například mnohonárodní podnik, který ač je francouzský, přikazuje jako interní komunikační jazyk angličtinu). V tom případě jedná za účelem ekonomického zisku. Naopak, veřejná politika, včetně své aplikace na jazyk, má pravděpodobně za cíl veřejné dobro. A právě v tom je také nesnáze: mají být porovnávány různé scénáře podle jejich důsledků na společné blaho.

Kromě toho jazykové prostředí zahrnuje klasické charakteristiky kolektivního vlastnictví a služeb, zvláště je to "nekonkurenčnost ve spotřebě" a "nemožnost odstranění". Tyto charakteristiky zřetelně připodobňují jazykové prostředí přírodnímu prostředí, a tedy principy veřejné politiky aplikovatelné v jednom prostředí budou aplikovatelné v druhém. Přesněji, volná hra tržních sil jistě nebude schopna zaručit společensky nejvhodnější jazykové prostředí, protože nebude schopna zaručit optimální úroveň "výrobku", jazykového prostředí. Následkem toho je nutná státní intervence do jazykového prostředí, přesně podle ekonomické logiky. Nebudeme diskutovat formy "tržního nezdarů", které opravňují projednání jazykového prostředí jako formy veřejného zboží (Grin 2003a), ale znovu se v 5. kapitole vrátíme k nutnosti zásahu veřejných kolektivů.

Dále upřesněme, že tato studie se záměrně vyhýbá jakýmkoli odkazům na pojem "dobrá politika" nebo na jiný podobný pojem, často popularizovaný anglickou nálepkou jako "good practice" nebo

"best practice". Ačkoli jsou populární v literatuře která pochází z organizací, v nichž se oceňují veřejné politiky, jako z mnohých OCDE nebo OSCE, tyto výrazy odkazují na často nepřesný soubor žádoucích charakteristik. V závěru se všechny zahrnují do účinné atribuce (*přidělení, použití, umístění prostředků*) a spravedlivé distribuce prostředků, ať hmotných nebo symbolických.

Jazyková politika se může definovat takto: "úsilí systematické a racionální, založené na teoretické analýze, které se nachází na úrovni společnosti, a které má za cíl řešit problémy jazyka k růstu komfortu. Je obvykle zajišťována autoritami nebo jejich pověřenci a je zaměřena na část nebo všechno obyvatelstvo závislé na jejich jurisdikci" (Grin 2002: 19).

2.2 Ekonomické teorie o jazykové hodnotě a jazykových způsobilostech

Ve většině politických diskusí o výuce jazyků se vyskytuje otázka "hodnoty jazyka". Vztah s výukou jazyků je přímý: čím větší "hodnotu" jazyk má, tím je více důvodů pro jeho zařazení do vzdělávacího programu. Nakonec je nejlepší možností, podle této logiky, aby co nejrychleji byla ve Francii doporučena povinnost vyučovat angličtinu. Přesto koncepce "hodnoty" užitá pro jazyk musí být rozumně uvážena. Kromě toho, že je často užívána k zakrytí zmatečnosti, vědomě nebo nevědomě, je také užívána k odůvodnění doporučení zcela protichůdných.

Odkaz na hodnotu nějakého jazyka se spojuje s jeho charakterizováním jako "poklad", forma bohatství atp....; a samozřejmě tato charakteristika se může aplikovat na kterýkoli jazyk bez výjimky. Jistě, tato prohlášení jsou pouze prostými řečnickými obraty; některá zdánlivě uvažují samozřejmým fakt, že jazyky mají hodnotu podle ekonomického významu toho termínu. Není tomu tak nutně pro každý jazyk, nebo pokaždé ve stejném významu a tak následně pojem "hodnoty" jazyka budiž detailně objasněn [poznámka 10].

Není možné zde předložit ekonomické koncepce hodnoty a jejich důsledky pro výuku jazyků a budou pouze ozřejměny různé formy hodnot. Uvažujme nejprve problém z hlediska jednotlivce. Rozlišení, krátce vyvolané v předchozí kapitole, budiž provedeno mezi hodnotami tržními a "netržními". Tržní hodnoty odrážejí ceny nebo ukazatele stejného druhu. Například předpokládejme, že pro nějakého výrobce hovořit jazykem X usnadňuje prodej výrobků X-mluvící veřejnosti a následkem toho umožňuje realizaci vyšších zisků. V jiném případě si představme, že zaměstnanec hovořící jazykem X vydělává více, protože zná jazyk X, zatímco všechny ostatní prvky jsou shodné. V obou případech jazyk X má (vyšší) tržní hodnotu. Ocenění přínosů, které prozkoumáme v oddíle 3.2 má za cíl podat zprávu o této tržní hodnotě.

Přesto také existuje netržní hodnota. Například znalost jazyka X umožňuje přístup k X-jazykové kultuře, usnadňuje společenské kontakty se členy X-jazykového společenství atp. Tato hodnota se všeobecně nenachází v cenách, ale někteří jednotlivci ji vnímají, když se jim líbí být ve spojení s X-jazykovou kulturou a společností. Tento argument může být generalizován z nějakého specifického jazyka (X) na jazykovou různost. Jazyková různost má netržní hodnotu pro jednotlivce, kteří přisuzují hodnotu různosti ve svém jazykovém okolí, stejně jako přisuzují hodnotu kvalitě svého přirozeného prostředí. Pokud vím, neexistuje žádné systematické měření netržní hodnoty znalostí cizích jazyků. Přesto v oddíle 3.2 uvidíme, jakými cestami by bylo možné uvažovat takové hodnocení.

Tržní nebo netržní hodnota jazyka X pro určitého jednotlivce může z části objasnit skutečnost, že tento jednatel si vybral nebo nevybral jazyk X a souhlasí nebo nesouhlasí s tím, že stát věnuje daně na výuku toho jazyka. Přesto je nutné uvažovat dále a analyzovat dále výběry v závislosti na sociální úrovni a hledat odpovědi na otázky orientace politiky jazykové výuky.

Dosud tržní hodnota a netržní hodnota byly popisovány z "privátního" hlediska. Ze společenského hlediska rozlišení mezi "tržní" a "netržní" hodnotou je vhodné, ale společenská hodnota se liší od

privátní hodnoty a potřebuje vlastní ocenění. Převaha ekonomů se shoduje, že je možné oceňovat společenské hodnoty seskupením privátních hodnot. Protože tyto privátní hodnoty jsou jen zřídka oceňovány (v případě tržních hodnot) nebo nikdy neoceňovány (v případě netržních hodnot) je málo pokusů o taková seskupení. Ale implicitně se zdá, že je obecný souhlas, že toto seskupení se shrnuje na prostý součet. Proto součet privátních tržních hodnot všech členů nějaké uvažované společnosti by měl dát společenskou tržní hodnotu, zatím co sčítání privátních netržních hodnot by mělo dát společenskou netržní hodnotu. Tedy hodnota jazyka X, nebo specifického jazykového prostředí, definovaného mezi jiným situací jazyka X v tomto prostředí, se rovná součtu společenské tržní hodnoty a společenské netržní hodnoty. Jestliže jazyk X je nějaký cizí jazyk, který nás zajímá pouze jako obor výuky, princip zůstává stejný: součet privátních tržních hodnot všech členů společnosti by měl dát společenskou tržní hodnotu - a totéž platí o netržní hodnotě. Následující tabulka 1 shrnuje tento přístup.

TABULKA 1: NÁSTROJE TVORBY HODNOTY

	Privátní hodnota	Společenská hodnota
Tržní hodnota	A	C
Netržní hodnota	B	D

V této tabulce "A" představuje privátní tržní hodnotu, "B" privátní netržní hodnotu, "C" společenskou tržní hodnotu a "D" společenskou netržní hodnotu. Souhrnná společenská hodnota VS je tedy rovna $VS = C + D$. Pro určitou společnost, sestávající z N osob (1, 2, ..., i, ..., N), ve které individuální tržní hodnota jazyka X - nebo určitého stanoveného jazykového prostředí - je $(vm)_i$, a netržní hodnota je $(vnm)_i$, souhrnná společenská hodnota VS je:

$$VS = \sum_{i=1}^N vm_i + v_n + vnm_i$$

Jednoduché pravidlo umožňuje dedukci z tohoto způsobu vytvořit výběry obsahu jazykové politiky: politika, která by musela být vybrána a realizována, když všechny ostatní prvky zůstávají shodné, je ta politika, která maximalizuje VS po odečtení nákladů odpovídajících této politice, protože politika přijatá na základě tohoto kritéria je ta, od níž je možné očekávat maximální komfort. Z tohoto všeobecného principu vyplývá několik důsledků pro výuku cizích jazyků a odpovídající politika musí vycházet ze stejných kritérií.

Tento proces vytváří rámec pro srovnání různých scénářů a provedení výběru. I když není dokonalý, přesto umožňuje objasnit zúčastněné scénáře a veřejnou diskusi na toto téma, i když tento postup se obvykle neuplatňuje. Z tohoto hlediska prostá úvaha faktu, že existuje více forem hodnoty není bez užitku. Přesto vyvolá také různé koncepční a praktické problémy.

Zaprvé, že prostá sumarizace není vhodný způsob seskupování, jak dokazuje prostý příklad. Jestliže nějaká osoba "h" se učí jazyk X (například proto, že z této investice očekává peněžní zisk), přiřazuje se k počtu lidí již hovořících jazykem X. To různým způsobem ovlivňuje situaci jiné osoby "k". Předpokládejme, že osoba "k" již ovládá jazyk X. Na jedné straně fakt, že osoba "h" se učila jazyk X zvyšuje použitelnost jazyka X a následkem toho hodnotu jazykové způsobilosti osoby "k". Současně skutečnost, že na trhu práce se objevuje jeden další mluvčí jazyka X může snížit mzdové výhody, které mluvčí jazyka X požívají a osobě "k" se může zhoršit její mzdová situace. Následkem toho společenská tržní hodnota výuky jazyka X pro nemluvíci jazyka X nemůže být počítána sumarizací předpokládaných zisků každého nemluvíciho jen z důvodů že, mezi jiným 1) současní mluvčí mohou z toho mít zisk nebo ztrátu, 2) předpokládané zisky těch, kteří dosud nemluví příslušným jazykem budou ovlivněny počtem jiných osob, které se rozhodnou jazyk učít. Tento fenomén sítě, ukázaný v úvodu, bude hrát důležitou roli v kapitole 5.

Zadruhé, prvky netržní hodnoty jsou teoreticky velice nesnadno zjistitelné a ze zkušenosti jsou také velmi nesnadno měřitelné. Dále také pravděpodobně budou ovlivněny právě popsaným externím efektem sítě.

Zatřetí, veřejná politika principiálně směřuje k přechodu od existující jazykové situace k jiné, jak se předpokládá, lepší. To zahrnuje výhody, ale také náklady, mnohdy nesnadno zjistitelné, a v každém případě nesnadno ocenitelné, zvláště, jsou-li uvažovány netržní (nebo symbolické) náklady, jak by bylo vhodné, principiálně při uvažování netržních zisků.

Shrnuto, není možné okamžitě skutečně počítat "hodnotu" nějakého jazyka, přínosy (tržní nebo netržní) očekávané od některé zvláštní politiky, a převážnou část nákladů obecně doprovázejících každou jazykovou politiku a zejména politiku výuky cizích jazyků. Skutečně, analytici zřídka kdy stanoví problém v souhrnu a obecně zkoumají tu nebo onu stránku problému. Vcelku lze vysledovat, že:

◇ jsou ignorovány síťové účinky, hlavně proto, že se předpokládá, že některé jsou pozitivní a jiné negativní a pravděpodobně se vzájemně ruší. Přesto znovu přezkoumáme tyto účinky v kapitole 5;

◇ je zdůrazňována privátní tržní hodnota, hlavně měřená statistickým vztahem mezi jazykovými způsobilostmi a mzdovými tarify;

◇ často se relativizují tato ocenění (průměrná) privátních tržních přínosů vázaných na jazykové způsobilosti a (individuální) průměrné veřejné výdaje na výuku jazyků, k výpočtu společenské tržní hodnoty;

◇ zapomíná se na netržní hodnoty, hlavně proto, že nedostatek vstupů znesnadňuje výpočet. (Přesto by bylo možné použít některé vhodné metody výpočtu z ekonomie životního prostředí).

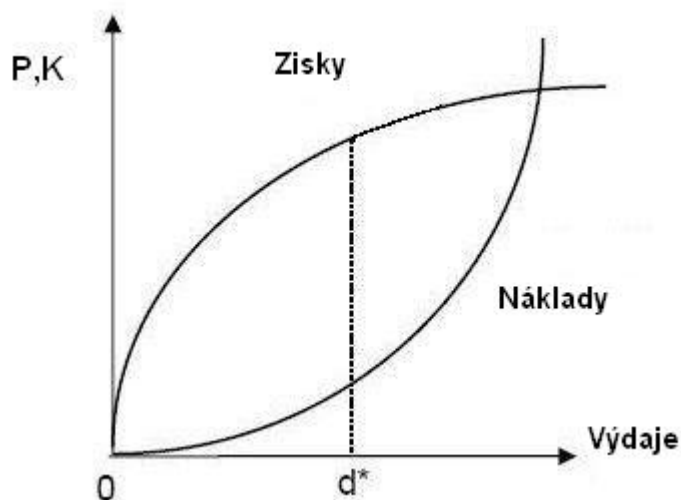
2.3 Různost a optimálnost

Právě jsme zjistili, že je přáním založit výběry jazykové politiky na pojmu "hodnoty". Je důležité se vyhnout jednoduchým metaforám a analyzovat problém tak, že složky hodnoty budou zjištěny a změřeny. Tento úkol naráží na teoretické a empirické potíže tak rozsáhlé, že nějaké skutečné ocenění společenské hodnoty různých jazykových prostředí zůstává nedosažitelné. To se uplatňuje také na výběry v politice výuky cizích jazyků. Takže, které principy zůstávají pro řízení politiky výuky jazyků, alespoň v obecných liniích?

Obecně, úvaha o hodnotě různosti je vhodným prvkem ocenění výběrů výuky cizích jazyků. Hodnota různosti ovlivňuje výběr studia a je možné v tomto směru počítat všeobecný teoretický výsledek relativních hodnot v některých jazykových situacích víceméně rozrůzněných. Tento výsledek vede k myšlence, že pravděpodobně není výhodné pro společnost nechat různost zaniknout, ani naopak protěžovat bezmeznou různost. Argumentem je toto: Různost představuje přínosy a zápory, které zjednodušeně nazýváme zisky a náklady. Je o nich jasné, že jsou nejenom peněžními hodnotami, protože netržní prvky je nutné rovněž brát v úvahu.

Obecným východiskem je myšlenka, že větší různost zvýší přínosy i náklady. Ale přínosy rostou nepřímou úměrně, zatím co náklady se zvyšují přímo úměrně. Za těchto podmínek křivky, které vyjadřují přínosy a náklady obecně budou mít tvar znázorněný na obrázci 2, s optimální úrovní různosti v bodě d, který se nerovná nule ani není v nekonečnu.

Obr. 2: Optimální různost

[Grafy funkcí P - zisků a K - nákladů, ve funkci E-výdajů].

Ačkoli to nevypadá důležité, výsledek, podle něhož je společensky optimální různost kladná a omezená, má praktické důsledky, protože dává předpoklad, že vycházíme-li z určité situace, předpoklady k ochraně nebo závazku jazykové homogenity, nebo jinými slovy "neexistence různosti" nejsou doporučitelné, protože podceňují výnosy a přeceňují náklady různosti. Naopak ušlechtilé podněty (často inspirované obavami jako "lidská práva") ve prospěch jazykové různosti bez hranic a prosazení politik úplného uznání všech jazyků ve společnosti, včetně jazyků imigrovaných komunit, dokonce početně malých, upadají do opačného omylu.

K přibližnému ocenění přínosů a nákladů jsou dvě cesty. První je prostě věřit politické diskusi, mezi jiným nabídnout voličům rozpracovanou možnost výběru. Teoreticky preference vyjádřené hlasováním odrazí odhad tržních a netržních přínosů a nákladů provedený voliči. I když většinové hlasování neřeší problém vnějších účinků, jmenovitě vnějšího efektu sítí (jak jsme viděli dříve), proces alespoň poskytuje nějaké demokratické garance, i když výsledky většinového hlasování nejsou interpretovatelné jako záruka "optimálního" řešení ve smyslu ekonomické teorie.

Přesto, k získání přesnější představy o netržních prvcích nějaké zkoumané hodnoty, je teoreticky možné (ačkoli, pokud vím, to nebylo vyzkoušeno) aplikovat na výběry jazyků metody oceňování používané v ekonomii životního prostředí (Kahnemann kaj Kuetsch, 1992). V principu spočívají v dotazu, v rámci ankety zaměřené na významný vzorek populace, kolik jsou ochotni zaplatit (například prostřednictvím zvláštní daně nebo určitého procenta ze svého současného zdanění) na to, aby společnost přešla ze současné jazykové situace na úroveň, kterou by se určitá politika pokusila stanovit.

Naopak, také by bylo možné položit otázku, zda by byli voliči ochotni platit za politiku, která by si stanovila za cíl vyhnout se změně jejich jazykové situace. Příkladem politiky odpovídající první situaci by bylo masivní zvýšení průměrné úrovně jazykové kvalifikace obyvatelstva (přínos), díky zavedení povinných dvoujazyčných tříd ve vzdělávacím systému. Příkladem politiky odpovídající druhé situaci je zvýšení finanční pomoci ve prospěch nějakého ohroženého jazyka, jehož vymizení by při absenci takové politiky způsobilo nevratné ztráty [poznámka 12],

2.4 Atribuce a distribuce

(Doposud jediná kritéria, o kterých jsme diskutovali při hodnocení jazykové politiky všeobecně, nebo politiky vyučování cizích jazyků jako nedílné součásti této politiky se vztahovala k efektivnosti a týkala se problematiky atribuce (poskytnutí, resp. umístění) prostředků. Přesto

efektivnost není všechno a každá veřejná politika musí být oceňována také podle spravedlnosti. Fakticky určitá veřejná politika nevyhnutelně způsobuje redistribuci finančních prostředků a aktivuje činitele úspěšné nebo neúspěšné. A kdyby byli všichni úspěšní, vždy by byl rozdíl mezi velmi úspěšnými a málo úspěšnými.

Distribuční efekt veřejné politiky je často opomíjen, což pozorujeme stejně v případě politik, které se dotýkají jazyka. Toto zanedbávání je asi tím víc pravděpodobné, že druh redistribuce (reálné nebo symbolické), vycházející z jazykových politik nebo politik výuky jazyků je zřejmý jen za podmínky, že se vychází z obvyklých metod měření spravedlnosti. V oceňování výukových systémů obecně je oprávněnost měřena na základě distribuce prostředků mezi činitele nebo uskupení činitelů klasifikované podle různých údajů ze socioekonomického statusu (příjem, sociálně profesní kategorie atp...). Ale tato klasifikace evidentně není nejvhodnější. Ve skutečnosti jazyková politika (stejně jako politika jazykové výuky) redistribuuje prostředky podle jazykových atributů činitelů.

Na rozdíl od náboženství, jazyk není privatizovatelný, protože stát závazně užívá jazyk ve výkonu své moci a fungování své administrativy (Kymlicka a Grin, 2003). Když vícejazyčná země přijímá jeden oficiální jazyk (např. pod záminkou efektivnosti svého fungování), nevyhnutelně následkem toho vylučuje jiné jazyky. Toto rozhodnutí se nevyhnutelně uskutečňuje na úkor mluvčích těchto jiných jazyků. Samozřejmě, v nějakém státě, kde žije n jazykových komunit, omezení na jeden jediný jazyk (řekněme jazyk X) z úředních jazyků, šetří náklady fungování státu, což se projeví ve snížení daňové zátěže, ze kterého budou mít přínos všichni občané. Přesto zátěž výuky oficiálního jazyka padne na všechny, jejichž jazyk nebude přijat jako oficiální, stejně se zátěží na adaptaci na jeho normu (externí), atp... Je zřejmá redistribuce osob, jejichž mateřským jazykem není jazyk X ve prospěch osob, jejichž mateřským jazykem X je (Pool 1991 b). Podobné přesuny se uskutečňují v mezinárodní komunikaci, jakmile je odsouhlasen status hegemonie některému jazyku (Grin 2004 a). Tento bod zásadní důležitosti bude podstatněji zkoumán v kapitolách 5 a 6.

Víceméně přijatelný charakter redistribuce způsobené veřejnou politikou lze měřit víceméně náročnými kritérii. Nejméně náročná (ale nejpreferovanější ve spisech pojednávajících o ekonomii) je takzvané Paretoovo kritérium, nazvané podle ekonoma Vilfreda Pareto (1848 - 1923). Toto kritérium jednoduše stanoví, že politika, která redistribuuje prostředky je vhodná za podmínky, že ziskoví účastníci budou schopni kompenzovat ztrátové účastníky redistribuce. Pool (1991 b), van Parijs (2001) a de Briey s van Parijsem (2002) jdou dále a vytvářejí model částky těchto nutných kompenzací v souvislosti s jazykovými politikami, ale bez záruky, že tyto kompenzace budou skutečně zaplacené. Konečně tuto redistribuci je možno podrobit etickému testu, to je, že nezahrnuje závazky odporující lidské důstojnosti, i když finančně kompenzované (Arnsperger a van Parijs, 2003).

Téma jazykové spravedlnosti tedy tvoří základní dimenzi věci ale trvale zůstává velmi málo uvažována ve veřejných diskusích nebo politických diskusích v evropském Parlamentu, dokonce když Evropa tvoří kontext, ve kterém tyto otázky jsou zřejmě velice důležité. Když hovoříme o Komisi, mohlo by se zdát, že záměrně se pokouší ignorovat tuto otázku nebo, že ani komisaři nemají k ní jasný rozbor.[poznámka 13] Teoreticky možnost kompenzace velmi rozšiřuje pole představitelných politik, ale problém leží v jeho praktické aplikovatelnosti. Budeme mít příležitost znovu pojednat tyto otázky v kapitolách 6 a 7a.

4. Literatura navrhuje také termín "glotpolitika" (glottis - hlasová štěrbina), málo užívaný, který ani my zde nebudeme užívat.

5. Například by bylo téměř nemožné rozlišit časopisy Language Policy, Current Issues in Language Planning a Language Problems a Language Planning podle témat, která pojednávají.

6. Tímto způsobem "la Revue d'aménagement linguistique" (Revue o jazykovém plánování), vydávaná v Quebecu, pojednává rozsáhle o politických a institucionálních aspektech, které zřejmě souvisí s tím, co zde nazýváme "jazyková politika".

7. Toto úsilí zjistit a změřit výhody a nevýhody možných výběrů je někdy kritizováno jako "materializující" nebo "redukcionistické". Výčitka je snadná, tím spíše, že také odpůrci "redukcionizmu" nevynechají žádnou příležitost předjímat doporučení, a dělají to na základě ne vždy explicitního srovnání okolností pro a proti. Je tedy nutné provádět toto srovnání s takovou homogennou a průhledností jak jen je možné (Pool,1991a).

8. Slovo "korpus" je zde tedy použito nikoli ve významu obvyklém v aplikované jazykovědě, ve které se obecně vztahuje na množinu pozorování jazykových realizací.

9. Tento vývoj může být interpretován jako odraz důležitosti regionálních a minoritních jazyků v rozvoji jazykové politiky jako oboru. Například pozoruhodná výkonnost katalánské jazykové politiky a závažnost jejího výzkumu (Direccio General de Política Lingüística, 1997, 1999) je zakotvena v integrovaném způsobu nazírání katalánského statusu ve vztahu ke kastilskému jazyku; zhmotňuje se do konceptu "normalizació" nebo "normalizace", který Vallverdú (1979) odvozuje od poloviny šedesátých let. Vede k zamyšlení, vůbec ne o jazykové normě, ale o tom, že užívání katalánštiny bude opět normální, nejenom jako jazyk vlády a její administrativy, ale také na všech úsecích hospodářského a společenského života.

10. Je nezbytné od počátku odmítnout analogie mezi pojmy "jazyk" a "peníze", kterým patří metaforické porovnání a které jednoduše nesnesou analýzu.

11. Čtenáři znalí ekonomické teorie zde poznají koncepce o klesajících vedlejších přínosech ve spotřebě a rostoucích vedlejších nákladech ve výrobě.

12. Také je možné navrhnout dotazovaným ocenění celkových nákladů určité jazykové politiky, a ptát se zda považují tyto náklady za přiměřené nebo ne. V tom je zahrnuto, že náklady byly předem ohodnoceny, což obecně není prováděno.

13. V tomto smyslu bývalá komisařka pro práci a sociální věci Anna Diamantopolou, v roce 2001 navrhla v interview pro časopis Kathimerini, aby se angličtina stala druhým úředním jazykem v Řecku (<http://www.hri.org/news/greek/mpab/2001/01-11-18.mpab.html>); o záměrech komise Prodi v tomtéž roce, jejichž propad způsobil dopis společně podepsaný německým a francouzským ministrem zahraničních věcí Joschkou Fisherem a Hubertem Védřinem (viz Phillipson 2003 : 20).

Kapitola 3. HODNOTY, KTERÉ PLYNOU Z JAZYKOVÝCH SCHOPNOSTÍ

3.1 Použitelnost teorie o lidském kapitálu.

Jedná-li se o výuku jazyků, zdá se zcela normální se zamyslet nad aspoň částečnou analýzou toho, jaké nástroje zvolit podle dobře známé teorie o lidském kapitálu (Viz např. Johnes a Johnes, 2004). Připomeňme si tedy její zásady a přizpůsobme je cizím jazykům.

- studium jazyků stojí čas i peníze jak pro jednotlivce tak pro společnost.
- jazykové schopnosti účastníků však jim umožňují být produktivnější, vytváří výhody jak pro jednotlivce tak i pro společnost.

- jednotlivci stejně jako společnost budou vedeni snahou investovat do získávání jazykových schopností, nakořl bude poměr mezi ziskem a vynaloženými náklady dostatečně vysoký ve srovnání s jinými možnými investicemi.

Avšak to, co se zdá být jasné u schopností, které mohou být sice velice žádané, ale zůstávají velmi omezené (řekněme např. účetnictví) se nemůže použít u jazyků aniž by se změnila forma postupu.

Důvodem je, že jazyky nejsou jen nástroje, a pokud jsou nástroji, pak jsou mnohostranné. Používají se nejen k provedení přesných úkolů v rámci ekonomické činnosti v striktním smyslu; slouží také mimo tento rámec a k nejrůznějším účelům. A navíc, jazyk není jen nástrojem dorozumívání, ale je vázán na identitu člověka. Toto je bod, na kterém sociální lingvisté trvají zcela oprávněně. A jestliže jazyková ekonomie, ke které se vztahují práce, které aplikují teorii lidského kapitálu na jazyky, se historicky týkala jedné nebo druhé dimenze, nejnovější práce (obecně od Vaillancourta, 1980) mluví o účinku jazykových atributů účastníků, považovaných zároveň za prvky lidského kapitálu i za znak identity. Aspektu identity se obecně dosahuje jazykem mateřským nebo prvním, a znalosti cizích nebo druhých jazyků jsou nazírány jako prvky lidského kapitálu, do něhož účastníci investují. Mluvit o jazyku jako o lidském kapitálu znamená opomíjet problém jazyka jako vektoru identity (a tedy celou literaturu založenou na diskriminaci podle jazykové příslušnosti) abychom upřednostňovali jazyk jako investici; jinými slovy, to se podobá zaměření se na cizí jazyky aniž bychom se znepokojovali účinkem, který může mít příslušnost k té nebo jiné jazykové komunitě.

Tato snaha je správná za podmínky, že volba provedených investic má malé nebo žádné následky pro rentabilitu rodného jazyka. Avšak to není záležitost dlouhodobá, to se rovná tvrzení, že teorie lidského kapitálu, která může být dostatečným vodítkem pro rozhodnutí jednotlivců o studiu cizích jazyků nemůže být takovým vodítkem pro politické a kolektivní rozhodnutí o vyučování těch jazyků. Teorie o lidském kapitálu tedy nám může dát jen užitečné, ale neúplné vysvětlení.

3.2. Hodnoty individuálních přínosů

Výpočet individuálního prospěchu z cizojazyčných schopností může spočívat na Mincerových rovnicích, obvyklých při hodnocení výchovného prospěchu, pojmenované po ekonomovi Jacobu Mincerovi (1974). Používá se často a přitom se vychází z porovnání mezi profilem věkového vkladu osob, které mají nebo nemají tento výcvik. Jelikož tato metoda je dobře známá a často používaná (viz např. Lemelin, 1998; Psacharopoulos a Patrinos, 2004), není třeba ji podrobně přezkušovat. (14) V případě stanovení hodnoty znalosti cizích jazyků, nechť se „rozšíří“ Mincerova rovnice aspoň o jeden termín, který hodnotí jazykové vklady jednotlivců.

Počínaje hodnocením poměrných hodnot výtěžku z doplňkového (dodatečného) výukového roku „i“ jako:

$$r_i = \frac{Y_i - Y_{i-1}}{Y_{i-1}}$$

je možno psát výnos po „s“ létech formace (studia a nezbytné praxe) jako

$$Y_s = Y_0 (1 + r_1) * (1 + r_2) * \dots * (1 + r_s)$$

Ovšem, pro poměrně nízké hodnoty (což znamená v praxi nižší než 10%) je možno použít transformace

$$(1 + r) \sim e^r$$

(což dovoluje přepsat na:

$$Y_s = Y_0 e^{rs}$$

S použitím přirozeného logaritmu této rovnice obdržíme výraz vhodný pro ekonometrické hodnocení:

$$\ln Y_s = \ln (Y_0 e^{rs}) = \ln Y_0 + (\ln e) rs = \ln Y_0 + rs$$

Takže nám nic nebrání, abychom hned od počátku rozhodli, že výnos závisí na jiných faktorech než na průběhu formace. Také je možno najednou násobit počáteční výraz Y_0 termínem $(1+bu)$ kde „u“ představuje celek těch různých faktorů, a „b“ číslo, které dovoluje zkalkulovat účinek „u“ na výnos. Týmž způsobem jako nahoře

$$\ln Y_s = \ln (Y_0 e^{rs} e^{bu}) = \ln Y_0 + rs + bu$$

Jestliže faktor „u“ je symbolem pro cizojazyčné kompetence, je možno hodnotit tuto funkci metodou nejmenších čtverců a stanovená hodnota poloměru „b“ nám udá výnosový poměr těchto kompetencí (srovnáním se stavem, kdy tyto kompetence chybí).

$$\ln Y = \alpha + \beta_1 E + \beta_2 X + \beta_3 X^2 + \beta_4 L + \beta_5 F + \varepsilon$$

Rovnice stanovená metodou nejmenších čtverců bude tedy podle této formy: kde „E“ představuje počet let studia, „X“ profesní praxi - také počet let, „L“ jazykové atributy, jejichž účinek na výnos je nutné ohodnotit, a „F“ představuje ostatní kontrolní parametry. (15) ..Parametr β_4 bude hodnocen bodově v logaritmu, avšak jednoduchá přeměna umožňuje konverzi na procenta.(16)

Rovnice tohoto druhu byly užívány pro četná hodnocení u vzorků imigrantů, hlavně ve Spojených státech (viz např. McManus,1985,1990; Chiswick,1978,1991,2002; Chiswick a Miller,1995). Ti všichni se snaží prokázat, že přistěhovalci v USA mají důležitou výhodu, že se mohou učit anglicky, i když výsledek je méně zřejmý v „jazykových enklávách“ (Bloom a Grenier,1996). Takové výsledky jsou pochopitelně sotva překvapivé; ostatně, jsou zde tématicky jen omezeně příhodné, neboť se týkají kompetence v jazyce, který je bez pochyby „cizí“ nebo „druhý“ pro příslušné osoby (to jsou přistěhovalci mluvící španělsky, vietnamsky, filipínsky a jinými jazyky), avšak ne z hlediska socioekonomického prostředí, kde se vyvíjejí. Skutečně, dotyčný jazyk, angličtina, je jazyk dominantní ve Spojených státech – a ačkoliv tato země nemá oficiální jazyk, některé státy již prohlásily angličtinu za úřední jazyk (Crawford,2000). Je pochopitelně zcela jiná otázka, kolik „vynáší“ znalost angličtiny, němčiny, ruštiny nebo baskičtiny pro osobu žijící ve Francii.

Stanovit stupeň návratnosti kompetence pro cizí jazyky vyžaduje –současně - data o pracovním příjmu, úrovni kompetence, určující kriteria příjmu (v zásadě dosažená formace, profesionální zkušenost, ekonomický sektor aktivity, hierarchické postavení pracovního místa, atd) a kromě toho samozřejmě o různých ostatních soci-demografických charakteristikách umožňujících sledovat účinnost jiných faktorů. Ale, tato data jsou velice vzácná. Pokud víme, ve Francii neexistují, a země, kde existují jsou Austrálie, Kanada (hlavně Quebec), Izrael, Luxemburg a Švýcarsko (17) Avšak Kanada disponuje nejkompletnějšími výsledky pravidelně aktualizovanými postupnými průzkumy (Vaillancourt,1996; Lemay,2005).

Ovšem kanadská situace se dá jen zčásti srovnávat se situací Francie pro její společnou oficiálnost angličtiny a francouzštiny. Proto, tabulka 2 ukazuje stupně soukromé návratnosti kompetentností v angličtině, s využitím dat švýcarských. Tyto výsledky jsou zajímavé, protože data o jazykových schopnostech byly zveřejněny v tabulce pro samoocetování evropského Portfolia o jazycích. Zvláštní verze této tabulky byla vypracována pro telefonický průzkum, kterým byly údaje shromážděny

.....

Tabulka 2 – Čistý rozdíl návratnosti kompetencí v angličtině, procenta, Švýcarsko, 1995-1996

Muži (n=1141)	Ženy (n=803)

Konstanta	1 505,96	1 308,79
Úroveň formace	4,45	5,83
Praxe	5,90	nevýznamné
(Praxe)	-0,09	nevýznamné
Velmi dobrý	24,09	25,19
Dobrý	18,03	39,52
Základní	8,93	18,09
R2 upraveno	0,360	0,095

Zdroj: Grin (2000c)

Všechny zmíněné koeficienty jsou platné na 99%

Tato tabulka nám ukazuje např. pro muže, že velmi dobrá znalost angličtiny způsobuje mzdový rozdíl kolem 24%, ve srovnání s úplnou absencí znalosti angličtiny; tento rozdíl lze pozorovat na úrovni formace a počtu let praxe. Konstatuje se tedy že kompetence k angličtině představuje velmi vysoký poměr návratnosti. Samozřejmě by se dalo mnoho říci o těchto výsledcích, ale my se omezíme na podstatu.

1) Mzdová účinnost jazykových kompetencí (jakož i toho „marginálního-okrajového“ cvičného roku) se zmenšuje, jestliže se zahrne do rovnice ekonomický sektor aktivity a postavení (hierarchické) v zaměstnání (18) Avšak, jelikož ovládnání angličtiny přispívá k předurčení kariéry v zaměstnání, skutečnost, že jeho vysoký koeficient se zčásti vysvětluje těmito kariérami (místo aby se započítalo to nebo ono kritérium, pracovního příjmu) opravňuje k tomu, že se bude i nadále přemýšlet nad podkladem těch koeficientů.

2) I po standardizaci úrovně formace a profesní zkušenosti, mzdové zvýhodnění vázané na ovládnání angličtiny je značné: pro úroveň znalosti "maximum" v angličtině (úroveň „velmi dobře“) je řádu 24% pro muže a 25% pro ženy. Ale i pro nižší úrovně znalosti - částečná znalost angličtiny je ceněna více než úplná neznalost: např. základní znalosti mají "hodnotu" kolem 18% mzdy pro ženy.

3. Výsledky také platí pro ženy, což je hodné zdůraznění (v kanadských výzkumech se výsledky pro ženy často statisticky jeví jako nevýznamné).

4. Vývoj rozdílů není v případě žen monotónní. Bezpochyby to většinou vychází ze skutečnosti, že ženy pracují častěji na částečnou pracovní dobu, než muži, a částečná pracovní doba možná není nezávislá na úrovni znalosti angličtiny.

5. I když se udělá přepočítání téhož typu na základě platu odpovídajícího plné pracovní době, tato nemonotónnost zůstává, což vede k myšlence, že jsou ve hře ještě nějaké jiné vlivy, zvláště že jazykové schopnosti žen se odměňují méně proto, že se využívají na pracovním trhu jako „signál“ pro zaměstnavatele.

Hlubší analýza potvrzuje ekonometrickou solidnost těchto výsledků (Grin,1999a); avšak ta také ukazuje že realita je mnohem komplexnější než to, co tyto prosté cifry dávají tušit. Zprv: důležité rozdíly existují mezi jazykovými oblastmi. Analýza provedená odděleně pro tři oblasti (německou, francouzskou a italskou) ukazují, že taxy odměňování za znalost angličtiny jsou mnohem vyšší v německém Švýcarsku. Ve frankofonním Švýcarsku naopak, znalost němčiny jako druhého jazyka závisí na sektoru. V některém ekonomickém odvětví je odměňována trochu více než znalost angličtiny.

Za druhé, je možno ukázat že rentabilita závisí na odvětví: v některých ekonomických sektorech (obecně těch které jsou silně zaměřeny na mezinárodní obchod), angličtina se velmi „bere“, v jiných sektorech jsou odměny slabé.

Poznamenejme, že, obecně, stanovení individuálního příplatku za jazykové kompetence nedbají na náklady studia. Ve skutečnosti, přímé náklady zaplacené jednotlivcem za výuku, jsou dvojího druhu: přímé výdaje spojené s knihami, kurzy atd. a tak zvané nepřímé výdaje, nebo „mzdy obětované“. Přímé náklady se mohou opomenout z těchto důvodů. Ve většině zemí, když je vzdělávání hrazeno veřejným sektorem, a jazyky jsou vyučovány v rámci výukového systému,

přímé výdaje studentů pro účely studia, i když nejsou nulové, jsou poměrně nízké a je možno je nedbat (kdyby se započítaly, nevedlo by to k velkým rozdílům v oceňovaných přínosech). O „obětovaných mzdách, ty jsou přibližně nulové pro studenty, kteří ještě nedosáhli zákonný věk k práci (neměli by oprávnění prodávat na pracovním trhu čas, který nestrávili ve škole). Kromě toho, i mimo minimální zákonný věk pro výkon placené práce, bylo by nemožné požadovat mzdu za čas dobrovolně čerpaný z týdenního rozvrhu jazykového kurzu.

Individuální výdaje obsahují také ostatní prvky, jako poplatek za večerní kurzy v rámci výuky dospělých. Obecně však, výcvik dospělých nebo trvalé procvičování zůstává na rozhodnutí jednotlivce a nikoli na rozhodnutí státu. Proto se nezapočítává do nákladů veřejné vzdělávací politiky. Není je proto možno započítat do mzdového příplatku za znalosti získané většinou populací veřejným vzdělávacím systémem.

3.3 Společenská návratnost

Společenská návratnost transponuje propočtení z individua na společnost. V zásadě se používají průměrné hodnoty pro výtěžky na jedné straně a pro výdaje na druhé straně, přičemž se ví, že se bude jednat o výdaje odsouhlasené veřejnými správami (administracemi) na vyučování cizích jazyků.

Ohodnocování nákladů přináší určité těžkosti. Data o této části úhrnu výdajů na vzdělání nejčastěji neexistují nebo jsou velmi roztržštěná, protože účetnictví na vzdělávacím poli ještě nepoužívá analytické účetnictví, a tedy nepodává čísla o výdajích podle oborů. Náklady na určité školní programy, charakterizované používáním specifického jazyka jako jazyka vyučovacího byly někdy stanoveny (např. Patrinos et Velez, 1996). Pokud vím, jediný případ stanovení tohoto typu, explicitně odvozený z celkových výdajů, je ve výzkumu jazykové výuky ve Švýcarsku (Grin a Sfreddo, 1997). Podle toho výzkumu, celkové výdaje na studenta a rok na výuku všech druhých jazyků je 1.500 švýc. franků (přibližně € 1 000). Velmi schematicky možno říci, že průměrně, 10% celkových vzdělávacích výdajů je určeno na studium druhých jazyků. Tato čísla nezahrnují pomaturitní vyučování. Nicméně je možno jich použít jako referenčních bodů při kalkulaci, že ve skutečnosti se týkají vzdělávacího systému, ve kterém, v době, kdy data byla sbírána, studenti z « krátkých » cyklů se obecně učili jeden cizí jazyk po tři roky, a studenti z « dlouhých » cyklů se učili jeden cizí jazyk sedm let a další cizí jazyk čtyři roky. (19). Toto číslo 10% se pravděpodobně mnoho neliší od toho, co můžeme pozorovat v ostatních evropských zemích, takže pásmo 5% - 15% souhrnných vzdělávacích výdajů je možno považovat jako přibližně předem přijatelné z výdajů veřejných určené na vyučování cizích jazyků v těch zemích; ostatně uvidíme v kapitole 6, že tyto částky vystihují i situaci francouzskou (20).

Hodnocení společenských podílů na výtěžku obecně bere v úvahu časovou dimenzi a hodnoty za těchto podmínek mohou být kvalifikovány jako « podíly na výnosech ». Potřebné techniky ovšem jsou komplexnější než ty, kterých bylo použito ke stanovení čistých (individuálních) rozdílů v příjmech a nebudou zde uváděny. Obecná logika modelu je tato (pro podrobné vysvětlení viz Grin, 1999a, kap.9) :

- dvě odlišné křivky výdělků podle věku jsou hodnoceny pro osoby « jednojazyčné », případně « dvojjazyčné »,
- příslušná čísla pro výdělek z práce jsou stanoveny za každé období,
- rozdíl mezi těmi dvěma profily během každého období dostaneme tak, že odečteme nejnížší čísla od těch nejvyšších,
- jestliže takto získaný rozdíl odpovídá (jak se to může stát ve funkci povahy použitých dat) měsíčním výdělkům spodním (níže ležícím), budeme je násobit dvanácti abychom dostali roční částku,
- vytvoříme hypotézu ohledně okamžiku, kdy se hodnoty stanoví – obecně na začátku aktivního profesního života účastníka,
- rozdíl budoucích výdělků, stanovený pro typického účastníka, se aktualizuje od toho specifického časového okamžiku

- poměrná čísla o výdajích na obyvatele, které jsou věnovány studiu příslušného cizího jazyka se pak započítávají
- rozdíl v příjmech na jedné straně a výdaji na obyvatele na druhé straně jsou vloženy do rovnice, která stanoví modely vztahu « věk-výdělek »
- aktualizující poměr, který anuluje čistou současnou hodnotu (VAN) investice do cizích jazyků (to je termín na levé straně rovnice) představuje poměr společenské návratnosti z vyučování dotyčného jazyka, při zakalkulování rozdílů oceněných výdělků a výukových výdajů.

Výsledky ze Švýcarska ukazují, že podíly společenského zisku z vyučování druhých jazyků (angličtiny, němčiny nebo francouzštiny) se různí podle cílového jazyka a jazykové oblasti od 4% do 14%. Specifičtěji ohledně výuky angličtiny ve frankofonním Švýcarsku podíl sociálního zisku je mezi 5% a 9% u mužů, a mezi 9% a 13% u žen. Je možno prohloubit diferenciaci výsledků zpracováním hodnocení současně pro hlášené výdělků a pro příjmy v zaměstnání s plnou pracovní dobou. V každém případě to je rentabilita, která je výhodnější ve srovnání s hodnotou středního výnosu finančního kapitálu. Vyučování cizím jazykům se zdá tedy pro společnost výnosnou investicí – nezávisle na důvodech politických a kulturních, které mohly vést ke studiu jazyků.

Ačkoliv je málo pravděpodobné, že by cifry byly odlišné v jiných evropských zemích, přesto by bylo riskantní snažit se přímo generalizovat ze švýcarského modelu. Abychom poznali míru návratnosti veřejných investic do vyučování jazyků v jiných zemích, je nezbytné shromažďovat vhodná data, která pokud vím, nejsou ve Francii k dispozici. Bezpochyby, vycházejíce z hodnocení tohoto typu, v aplikaci poměrně striktní logiky lidského kapitálu, že bychom měli doporučit povinnou výuku angličtiny pro všechny. Přece však, jak uvidíme v následujícím oddílu, a hlavně v kapitole 5, nic nezaručuje, že to bude stačit ke stanovení vhodné politiky výuky cizích jazyků.

3.4. Meze přesnosti a problém dlouhodobý

Nezávisle na mezích hypotézy teoretického modelu a jeho empirického ověření a k důvěryhodnosti dat, kterými hodnocení bylo děláno, je nutno zaznamenat ještě dva typy omezení interpretace výsledků.

Zaprvé, bylo již řečeno, že se zde nejedná jen o výnos „obchodní“, který nehledí na zisk a který může přinášet ovládnání cizích jazyků mimo pracovní trh. Není pochyby o tom, že tyto motivy jsou také přítomné. Ty se totiž váží na uspokojení, které účastníci mají z přímého přístupu ke společnosti a kulturám vázaným na jazyk X, který se budou snažit naučit. Proto je logické uvažovat, že tyto nekomerční hodnoty jsou započteny jednotlivcem při vlastním rozhodování o studiu, a že se musí započítávat při volbě politiky jazykové výuky.

Avšak existence hodnoty tohoto druhu (a tedy motivu, který ji způsobuje) je obvykle jen požadována nebo předpokládána jako evidentní. Pokud vím, nikdy nebyla ohodnocena. Věc je nepochybně na uváženu, jmenovitě s použitím dobře rozvinuté metodologie v ekonomii prostředí „hédonických cen“ a kontingentních ohodnocení (Rosen 1974, Kahnemann a Knetch, 1992).

Nebudu však pokračovat v této diskusi. Pro pokračování výkladu se spokojíme tím, že přijmeme tyto dvě hypotézy:

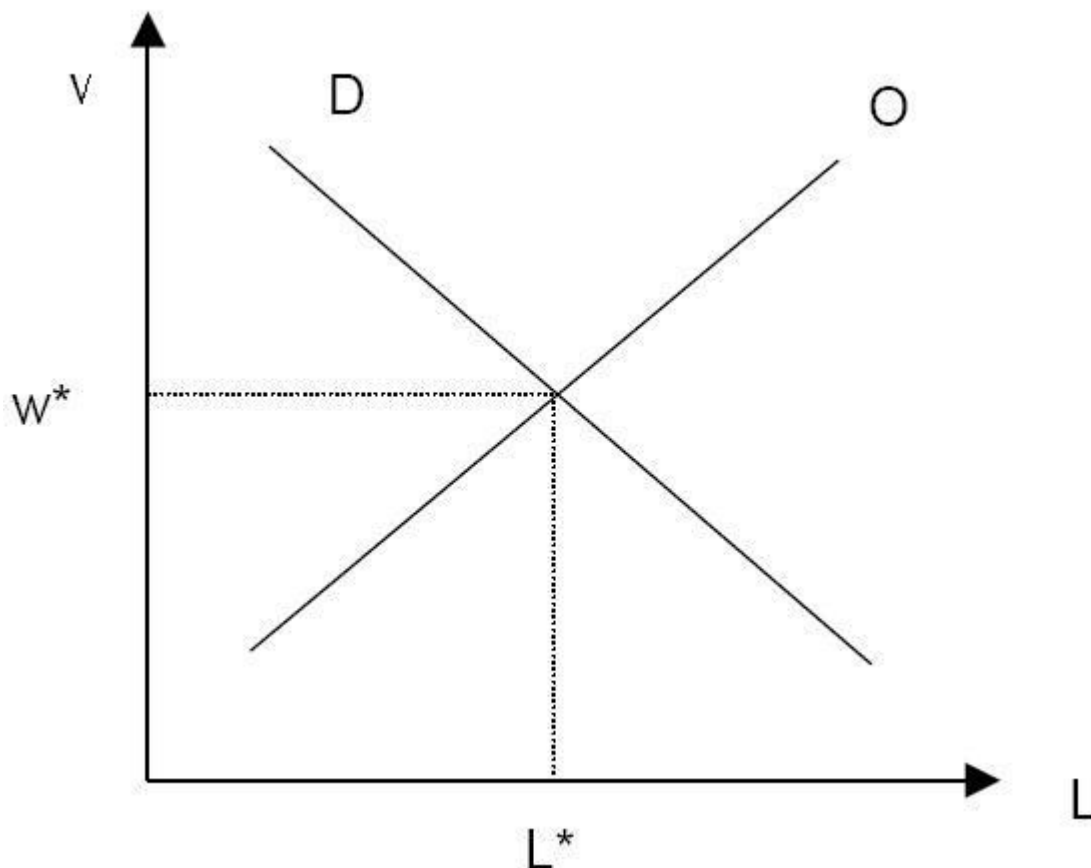
zaprvé, že hodnoty neobchodní se připojují k hodnotám obchodním, a že podíly obchodního výnosu (21) se mají násobit výrazem $(1+k)$, kde $k > 0$;

za druhé, že hodnota „ k “ je tím vyšší, čím je nižší obchodní podíl výnosu. Jinými slovy, je-li komerční podíl zpětného výnosu vysoký, doplněk hodnoty z nekomerčních efektů bude nízký, ne absolutně, ale relativně k obchodní hodnotě; obráceně, když podíl komerčního zpětného výnosu bude velký, doplněk hodnoty z neobchodních efektů má snahu být vysoký, ne nutně absolutně, ale relativně k obchodní hodnotě. Je tedy možné, že podíl celkového výnosu bude nejvyšší pro jazyky které představují vysoký komerční výnos.

Zde je druhé omezení, které znesnadňuje použití výnosových vztahů, ať už obchodních nebo neobchodních jako základny pro rozhodování o výchovné politice. Jedno z podstatných omezení každé analýzy vnějšího účinku založeného na čistých rozdílech nebo na podílech návratných výtěžků je, že dává představu o výnosnosti nějakých kompetencí v určitém okamžiku, ale že nic neříká o jejich dalším vývoji; v nejlepším případě, platí jen po krátkou nebo středně dlouhou dobu. Toto obecné omezení platí také pro hodnocení kompetencí v cizích jazycích. Takto silná rentabilita angličtiny ve Švýcarsku, ohodnocená podle dat shromážděných v letech 1995-1996, nejspíš ještě velice posílila od té doby. Ale to nevypovídá, jak to bude za deset nebo dvacet let, v době, kdy začnou pracovat mladí, kteří se dnes vzdělávají nebo začínají studovat.

Je velice obtížné vytvářet výhled do budoucna aniž bychom přemýšleli o dynamice jazyků, jak později uvidíme podrobněji v kapitole 5. Ovšem je možno načrtnout různé scénáře a diskutovat o jejich vhodnosti. V dlouhodobé optice připusťme, že se angličtina z nějakého důvodu stane výnosnou kompetencí, která těm, kdo ji budou ovládat dá přístup k takovým mzdovým rozdílům, jaké popisuje tabulka 2 v sekci 3.2. Tato situace může být předvedena velmi klasickým grafem trhu práce, do kterého dáme na úsečce množství práce L (zde „kvalifikace práce“ ve smyslu „kompetentní v angličtině“) a na pořadnici mzdové sazby w (bylo by možno dát na pořadnici mzdové rozdíly, k nimž kompetence k angličtině dává přístup). V této grafice (obr.3.) křivka poptávky D je normálně sestupná, a křivka nabídky O normálně vzestupná; hodnoty w^* a L^* označují mzdou a úroveň nabídek zaměstnání při vyrovnaném trhu práce.

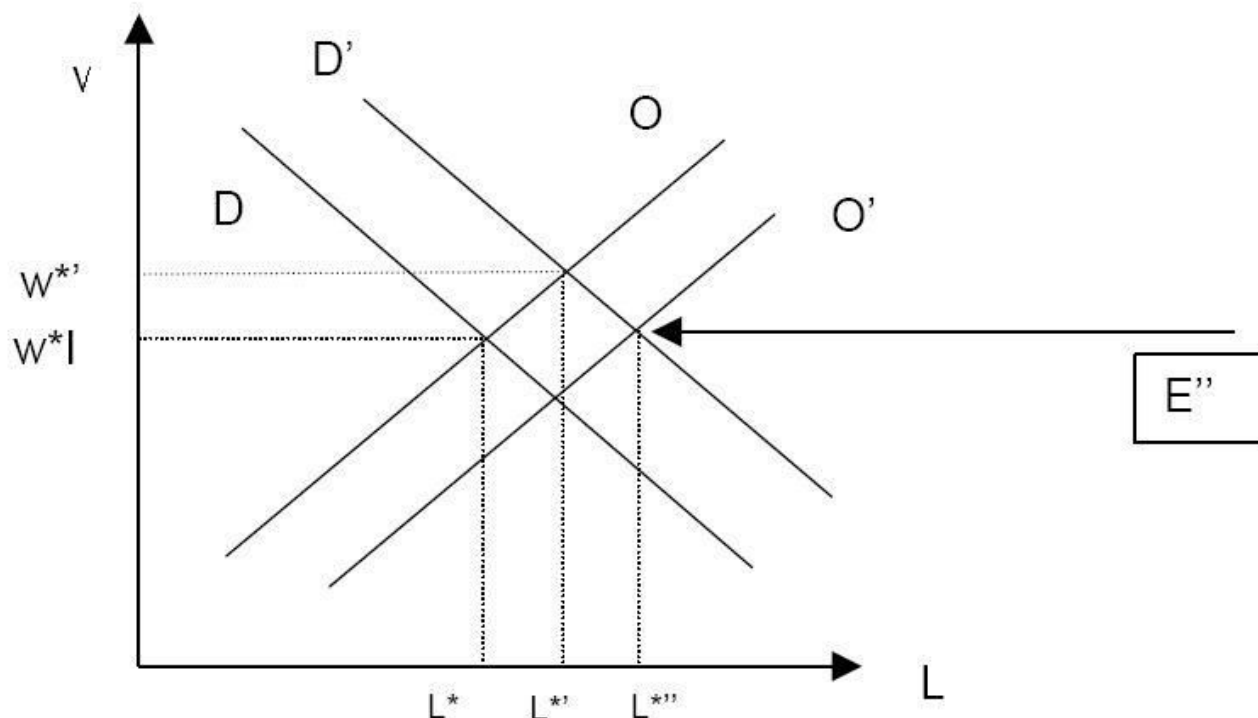
Obr.3 Trh práce s kompetencí v angličtině

Jestliže zaměstnavatel vyžaduje skutečně od rostoucí části svých zaměstnanců aby znali angličtinu, to znázorníme posunutím křivky D doprava ve směru D' . Z toho bude následovat zvýšení mzdových sazeb na tomto trhu z „ w^* “ k „ $w^{o'}$ “, a také přírůstek počtu míst zaměstnání s kompetencí pro angličtinu, z L^* na $L^{o'}$. Ovšem, jednotlivci, když uvidí, že ovládnání angličtiny je lépe placené, zvýší své investice do D O w L L^* w^* angličtina – buď sami od sebe, nebo následkem prostředků vzdělávací politiky. To uvede posun křivky nabídky doprava, od O k O' . Z toho vyplývá

nový nárůst rovnovážného množství na trhu práce „kompetence pro angličtinu“, od L° k $L^{\circ\prime\prime}$, ale účinek na mzdovou sazbu je pochybný, jak ukazuje obr.4, kde nový bod rovnováhy E'' může být pod nebo nad počátečním bodem rovnováhy.

Obr.4.: Posun rovnováhy

Předpokládejme tedy, že mzdový rozdíl příznivý osobám ovládajícím angličtinu trvá a že je dost důležitý k odůvodnění pokračovat v investicích ze strany jednotlivců. Na druhé straně se bude předpokládat (stále při předpokladu světa, ve kterém angličtina se stala nezbytnou), že nárůst počtu těch, kteří ji ovládají, posílí socioekonomickou patřičnost ovládnutí tohoto jazyka a povede zaměstnavatele, že budou vyžadovat od stále více kategorií zaměstnanců, aby angličtinu ovládali. Skutečně se zdá, že už v mnoha francouzských podnicích je to už uplatňováno, ačkoliv není vždy jasné, zda kompetence takto požadované jsou opravdu užitečné při výkonu profese.(22) V každém případě, následkem toho je možno předvídat, že síly trhu budou stačit zavést postupné posuny doprava u křivek nabídky a poptávky. Tedy je otázkou, zda účinek nabídky a poptávky bude tím poznamenán dlouhodobě. Dominuje-li účinek poptávky, ovládnutí angličtiny způsobí rozdíly mezi $D O' w L L^{\circ} w^{\circ} I D' O w^{\circ} L^{\circ} E'' L^{\circ\prime\prime}$ mzdami čím dál tím větší, a budou tak potvrzovat tuto kompetenci v roli klíče k profesnímu a finančnímu úspěchu. Naopak, dominuje-li účinek nabídky, tak podle stupně rozšíření kompetence angličtiny ve stále širších vrstvách populace, výnosnost angličtiny může jen klesat; je scénář, který popisuje obr.5 zde níže, ve kterém série x, x', x'' atd popisuje pravidelný posun rovnovážných bodů tohoto trhu (Grin, 1999b). V případě takového tvaru studium by bylo stále méně z dobrovolného rozhodnutí než z potřeby socioekonomické účasti. Je takový vývoj přijatelný? Bezpochyby to není možno říci ze dvou důvodů.

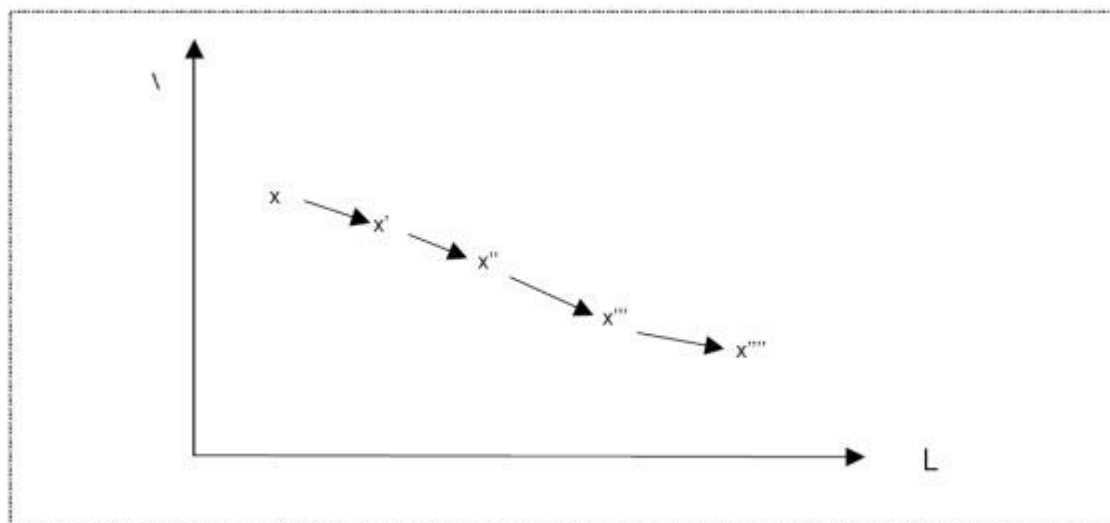
Zaprvé, data umožňující projekci do budoucnosti neexistují;

za druhé, současná forma rozšíření angličtiny je bezprecedentní v lidské historii a podobnost s latinou před dvěma tisíciletími nebo francouzštinou před dvěma stoletími je málo přesvědčivá, protože tehdejší podmínky technologické, sociální a ekonomické nejsou srovnatelné s těmi, které povzbuzují nynější expanzi angličtiny.

Přesto, nic nebrání tomu, postavit paralelu jiné kompetenci, která zpočátku vyhrazená tenké vrstvě společnosti, se rozšířila na téměř celou populaci bydlící v rozvojových zemích: schopnost číst a psát (aniž by bylo třeba se dovolávat pojmu literarnosti; viz OCDE, 1999). Ačkoliv se původně jednalo o vzácnou a vyhledávanou znalost, stala se banální, nezbytnou a zvláště nedostatečnou zaručit úspěch

profesní a finanční. Je velice možné, že se sleduje dlouhodobě podobný vývoj pro každý jazyk, jehož ovládnutí by se zevšeobecnilo u většiny populace, přesně jak ukazuje

obr..5: ODMĚŇOVÁNÍ ANGLIČTINY DLOUHODOBĚ

Bylo by nesprávné se domnívat, že se oprávněně spokojujeme s prosazováním angličtiny a zapomínáme na ostatní jazyky: Finanční a profesní úspěch jednotlivce, do určité míry ze závislosti na schopnosti odlišit svou paletu kompetencí od druhých, bezpochyby bude od něho vyžadovat investici na zvládnutí jiných jazyků. Je pravděpodobné, že zaměstnavatelé budou ochotni platit tyto kompetence V globalizující se ekonomii, ve které konkurence stírá rozdíly v kvalitě a ceně mezi konkurujícími produkty, a ve které prodejce a kupující mohou spolu mluvit anglicky, komunikační kompetence (podstatné, mezi jiným, ve všem co patří službě po prodeji) budou mít význam a projeví se to v jejich dalším růstu. Když si kupující může vybrat mezi verzemi výrobku přibližně stejnými, bude dávat přednost, při všech ostatních stejných věcech, výrobku, který bude nabízen v jeho vlastním jazyce. Tato preference „konsumace ve vlastním jazyce“ je zjišťována ve studiích provedených v Quebecu a Katalánsku, a je pravděpodobné, že těžší z mnohem obecnější platnosti.

(23) To implikuje, že výukové politiky nemají být směřovány jen na angličtinu jako první cizí jazyk, ale také na jiné jazyky. Je důležité zdůraznit, že toto mínění nespočívá na politických nebo kulturních úvahách, ale také na ekonomických perspektivách týkajících se pravděpodobného vývoje hodnoty druhého jazyka na pracovním trhu.

Tato úvaha je založena na implicitním a velice jednoduchém modelu dynamiky jazyků. Toto téma znovu prodiskutujeme v 5.kapitole. Mezi tím bude vhodné posoudit použití jazyků v podnicích.

(14) Opomineme všechny diskuse o možných ekonometrických hloubkových úvahách, zvláště o těch, které se vztahují ke klasickému problému vlastního výběru, který je třeba brát v úvahu i ve vztahu k dosažení jazykových kompetencí (Chiswick a Miller,1995). Jelikož tyto hloubkové průzkumy mají za cíl hodnotit úroveň výtěžnosti co možná nejpřesněji, nejsou zde prvořadě důležité. Fakticky, rozdíl několika procentních bodů nemá vliv na ukázkou, kterou předkládá tento průzkum.

(15) Máme-li mluvit striktně, použitá metoda nepoužívá proceduru aktualizace zisku, tato hodnocení nejsou vytvářena výnosy, ale čistými rozdíly v odměnách za práci, oproti rozdílům hrubým, které bychom dostali pouhým výpočtem průměrné odměny za práci dotazovaných osob podle kategorií cizích jazyků.

(16) Výraz v procentech „t“ je dán: $t = e^{-1}$. Pro praktické účely, $t \approx 0,1$.

(17) Existují také stanovení hodnoty kompetence v němčině pro německy mluvící přistěhovalce v Německu (Dustmann,1994) a o výnosu ukrajinštiny na pracovním trhu na Ukrajině (Kastoukievitch,2003).

(18) Výsledky v Lucembursku, kde jazyková kompetence je určena méně přesně, ale kde se započítává do hodnocení mnoho přesných aspektů profesní aktivity, ukazují výhodu přibližně 2,5% až 3% za každý bod kompetence u angličtiny, podle stupnice od 1 do 9 (Klein,2004). Maximální

kompetence u angličtiny by dávala v průměru, oproti úplné neznalosti tohoto jazyka, rozdíl v příjmu přibližně 22,5% až 30%, což se shoduje s našimi výsledky.

(19) Od doby, kdy se dělala tato hodnocení (data z 1993-94), různé školské reformy v kantonálních vzdělávacích systémech Švýcarské Konfederace se vysvětlovaly dřívějším zaváděním výuky druhých jazyků (národních jazyků Švýcarska a angličtiny); (viz Grin a Korth 2005).

(20) Toto hodnocení by se však nepoužívalo na anglicky mluvící země jako USA nebo Británii, jejichž nezáměr o vyučování druhého jazyka je známý (Baker, 2002; viz ostatně „Britain's language gap: Oh là là!“, *The Economist*, 7. srpna 2004, p. 24); k této otázce se vrátíme v oddílu 6.2.

(21) Které je třeba považovat za striktně pozitivní, i když jsou velice nízké.

(22) Viz například text »Anglais exigé - Angličtina vyžadována« v sešitě « *Emploi - Zaměstnatí* », *Liberation* 25. listopadu 2002, nebo « *Do you speak business ?* » v *L'Express* 16. června 2004.

(23) To potvrzují jiná svědectví, avšak velmi rozptýlená, než aby bylo možné vyvodit obecné pravidlo; viz např. Müller (2001) nebo Über Grosse (2004).

Kapitola 4: PODNIKY A CIZÍ JAZYKY

4.1 Jazyk a ekonomická aktivita v podnicích

Z hlediska základní ekonomické analýzy k ocenění hodnoty znalostí cizích jazyků je nutné zkoumat otázku procesu zhodnocení těchto znalostí v podnicích. Fakticky stačí konstatovat existenci rozdílů ve mzdách, jak to bylo provedeno v předchozí kapitole pomocí příjmových rovnic, k odvození, že podniky se zajímají o tyto znalosti, a skutečně je potřebují.

Zprvé, je otázkou proč by měly platit příplatky za znalosti, které jim nijak neslouží.

Zadruhé, mikroekonomická teorie uvažuje, že mzda odráží produktivitu práce [poznámka 24]. V důsledku toho když zaměstnanci znali nějakého jazyka vydělávají víc než jiní zaměstnanci s ostatními kompetencemi stejnými, ale neznali toho jazyka, znamená to, že znalost onoho jazyka přispívá k výrobě.

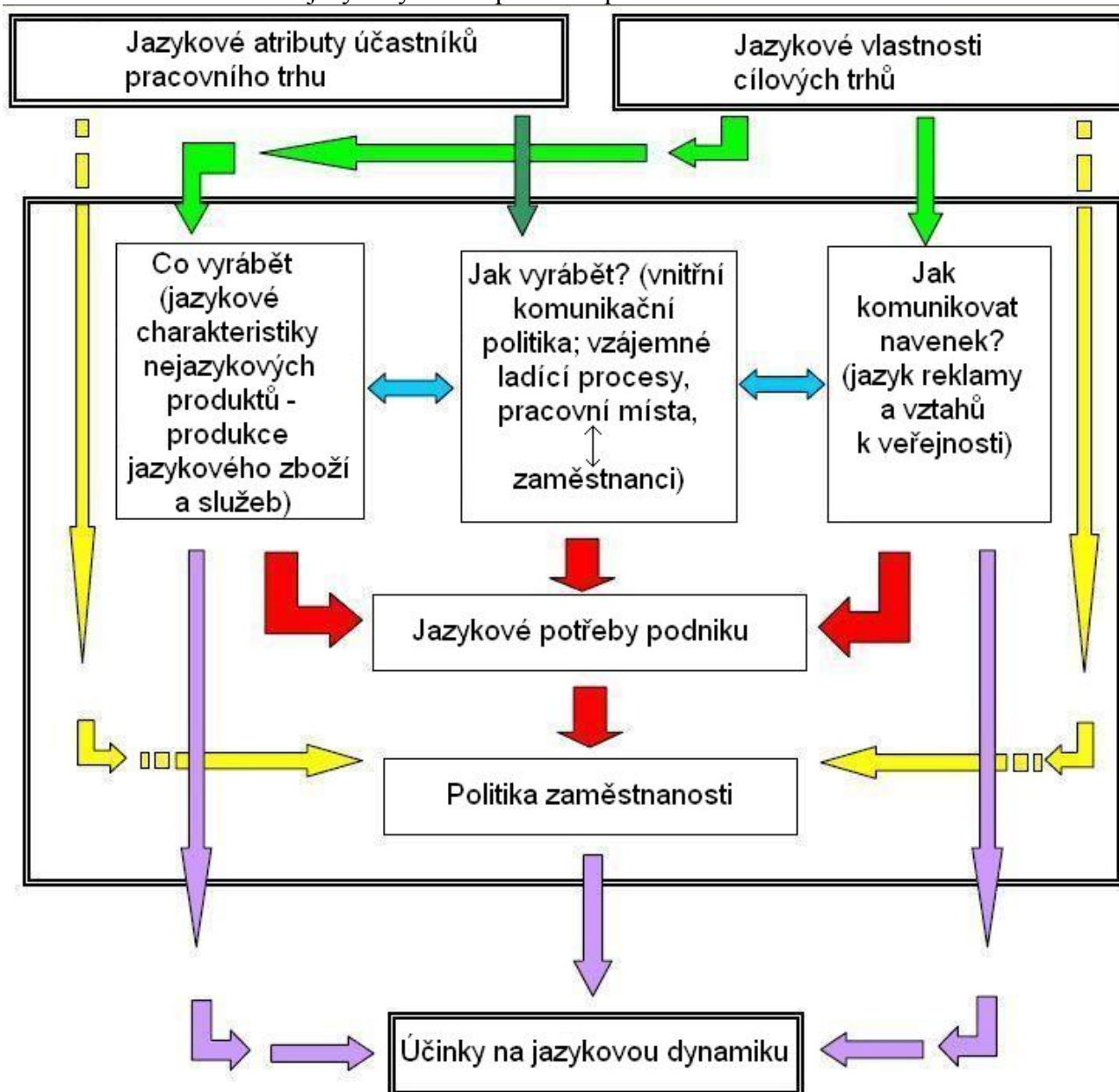
Tato obecná teoretická úvaha snad objasňuje, proč je tak malý zájem o mechanismy hodnocení jazykových znalostí v podnicích a proč tato kapitola bude nejkratší z této studie. Přesto bude sděleno, že existuje několik teoretických modelů, které explicitně seznamují s mechanismy výroby nebo distribuce, aby byly objasněny mzdové rozdíly mezi osobami s různými mateřskými jazyky (Lang, 1986) ke zohlednění různé velikosti jazykově odlišných trhů zboží (Hoè?evar, 1975), nebo pro zkoumání procesu sladění (hledané podnikem z výrobních důvodů) jazykového profilu úředníka a jazykovými požadavky specifických pracovních míst podniku. (Sabourin, 1985).²⁵

Teoretické studie v jazykové ekonomii o zhodnocení jazyků v podnicích, které jsou nyní k dispozici, jsou příliš kusé a příliš rozptýlené, než aby opravdu objasnilly problém výběru cizích jazyků, které by bylo třeba učit.

Ohledně příspěvků vyplývajících ze sociolingvistiky a obecně plynoucích ze sledování zaměřeného na kontrolu teoretických analýz jazykových praktik ve vícejazyčném profesním prostředí, jsou příliš vzdálené tematické ekonomického zhodnocení (a tedy potřeby podniků na kompetence v cizích jazycích) než aby mnoho pomohly (viz např. Cigada, Gilardoni a Matthey, 2001).

Dále typická mikroekonomická teorie neumožňuje detailnější rozbor příčin, které činí ten nebo onen cizí jazyk rentabilním a nenabízí podklad k zaměření obsahů učebních programů s eventuální nabídkou návrhů přizpůsobených různým skupinám studujících. Nyní jsou plánovány různé výzkumy této otázky [poznámka 26], a když výzkum tohoto souboru problémů velmi překračuje pole této studie, přesto je možné navrhnout rozborové schéma (Obr. 6 zde dole).

Obr. 6: Užití a zhodnocení jazykových kompetencí v podnicích

Analýza by musela začít typologií související literatury ve které aktivita ve výrobě nebo distribuci je v podstatě modifikována na různost zúčastněných jazyků. Tato typologie bude zakotvena v jistém konceptu ekonomické aktivity. Apriorně by bylo potřeba analyzovat vliv jazykové různosti na:

- 1) vnější komunikaci s klienty a dodavateli,
- 2) vnitřní komunikaci mezi pracovníky přímo zaměstnanými ve výrobě a také mezi vedením a / nebo vlastníky na jedné straně a dělníky na straně druhé,
- 3) škálu a vlastnosti produkovaného zboží a služeb (jazyková diferenciacce výrobku v podstatě nejazykového; jazykové produkty),
- 4) zaměstnaneckou politiku (identifikaci jazykových potřeb podniku podle procesů typů 1, 2 a 3 naznačených nahoře, strategií zaměstnání a/nebo umístování nebo přemístování pracovníků podle jejich kompetencí v LE/L2.

Tyto různé sféry podnikových aktivit jsou ve vzájemných vztazích, uskutečňují komplexní procesy o nichž lze předpokládat, že odpovídají, alespoň ve vzdálených časových hranicích, logice ekonomické efektivity ve výrobě a distribuci zboží a služeb. Pak je možné načrtnout vlastnosti zkoumaných procesů. To nabízí obr. 6, kde barevné šipky představují následující vztahy:

Zelené šipky (světlé nebo tmavé): přímé účinky jazykové různosti (jazykové atributy účastníků a jazykové vlastnosti cílových trhů) na ekonomické procesy ("Co vyrábět? Jak vyrábět? Jak komunikovat navenek?").

Žluté šipky: nepřímé účinky jazykové různosti (jazykové atributy a jazykové vlastnosti cílových trhů) na ekonomické procesy (jmenovitě zaměstnaneckou politiku podniků).

Modré šipky: vzájemné vztahy mezi vnitřními ekonomickými procesy podniků ("Co vyrábět" Jak vyrábět? Jak komunikovat navenek?)

Červené šipky: účinky rozhodnutí podniku se započtením ekonomických procesů ve výrobě a distribuci ("Co vyrábět" Jak vyrábět? Jak komunikovat navenek?) na potřeby jeho personálu a jeho zaměstnanecké politiky.

Fialové šipky se týkají vlivu, kterým podniková rozhodnutí (jmenovitě o vlastnostech výrobků a vnější komunikaci) mohou (z)působit na jazykovou dynamiku. V následující kapitole uvidíme, že v tom je centrální rozměr, který je nutné vzít v úvahu v politice výuky cizích jazyků.

Je jasné, že údaje, které jsou nyní k dispozici vůbec neumožňují zahájit výzkum a už vůbec ne měření vztahů žádaných na obr. 6. Současně nutnost strukturovaného výzkumu je potvrzována výsledky empirických anket již provedených, včetně Francie. Lze uvážit, že omezení těchto anket odpovídají přesně skutečnosti, že pro chybějící teoretický rámec nebylo povědomí toho, které informace je nutné shromažďovat a které otázky položit. Prohlédneme si některé z oněch výsledků v následující části.

4.2 Anketní průzkumy v podnicích

Lze odlišit dvě orientace ve velkých anketách v podnicích, zaměřených na objasnění jejich jazykových praktik. Zprv existuje tradice zaběhnutá v Quebecu (Bouchard, 1993, 2002 ; Vaillancourt, 1993, 1996), která se v poslední době rozšířila v Katalánsku, Baskitsku a ve Walesu (Evropská komise [DG XII], s.i.d.). Zajímá se o proporce síly mezi jazykem relativně ovládaným a ohroženým (respektive francouzským, katalánským, baskitským a waleským) ve vztahu k dominujícímu jazyku (zde anglickému nebo španělskému).

Tato tradice není nejpřesnější ve vztahu k otázkám diskutovaným zde, ve kterých je důležitější znát, které kompetence cizích jazyků bude vhodné rozvíjet, jmenovitě podle potřeb podniků. Proto je vhodné připomenout jinou orientaci australského původu (Stanley, Ingram kaj Chittick, 1990; ALLC, 1994, Stanton kaj Lee, 1995). Tyto studie položily otázku zda pro Austrálii, imigrační zemi, je rentabilní, aby stát podporoval zachování kompetencí přistěhovalců v jejich původních jazycích, při úvaze faktu, že tyto kompetence mohou působit příznivě v přístupu množství zboží a služeb dodávaných australskými podniky na cizí trhy?

Tyto australské studie však nehodnotí efekty dostatečně jasně. Vedoucí podniků dotazovaní v anketě ukazují omezený zájem na jazykových kompetencích mimo anglické. Výzkum nabídek zaměstnání od r. 1980 do r. 1992 přesto ukazuje růst počtu míst pro které jazykové kompetence byly požadovány, jmenovitě v japonštině a čínštině (ALLC, 1994: 114); tento vývoj posilují očekávání australského turistického sektoru, který předvídal silný nárůst potřeby zaměstnanců s vysokými cizojazyčnými znalostmi.

Nepochybně na poloviční cestě mezi těmito dvěma orientacemi jsou nové ankety o jazykových potřebách podniků, provedené ve Francii a Quebecu. Spojení obou těchto přístupů je dále ilustrováno srovnáním studií provedených v různých zemích (Sekretariát jazykové politiky, 2004, viz také Cerquiglini, 2004).

Na specificky francouzské ankety je upozorněno ve Zprávě 2004 Délégation générale à la langue française et aux langues de France (Generální delegace francouzského jazyka a jazyků ve Francii) [poznámka 27] ve které se lze dočíst (str. 62), že mnohé studie byly Generální delegací francouzského jazyka a jazyků ve Francii zadány výzkumným týmům. Jedná se o “centre de recherche pour l'étude et l'observation des conditions de vie” (Výzkumné centrum pro studium a sledování životních podmínek) (CREDOC), “laboratoire de recherche en management” (laboratoře pro výzkum řízení) Univerzity Versailles-Saint Quentin en Yvelines, “observatoire de la formation, de l'emploi et des métiers de la Chambre de commerce et d'industrie de Paris” (observatoř pro vzdělání, zaměstnání a řemesla. Komory pro obchod a průmysl v Paříži), “services des études de l'Agence française pour le développement international des entreprises” (Studijních služeb francouzské Agentury pro mezinárodní rozvoj podniků) a “Forum francophone des affaires” (Frankofonní Fórum obchodů). Paní Catherine Tasca také redigovala zprávu o tomto tematu v červnu 2003.

Tyto různé ankety a rozbory z nich vyplývající se velmi různí podle své metodiky, formy jejich vzorků a reprezentativnosti. Lze považovat za vysoké zevšeobecnění sebraných informací u studií s důležitým účinkem (jmenovitě studie “Observatoire de la Formation, de l'Emploi et des Métiers”; viz zde dole) ale navzdory tomu reprezentativnost není zaručena, protože účast na anketě byla dobrovolná. Naproti tomu rozsah jiné ankety (Pigeyre et Crétien, 2003) byl velmi omezený, protože byla provedena jen ve dvou podnicích. Další výsledky studie zpracované OFEM (« Les pratiques linguistiques des entreprises travaillant à l'international (jazykové praktiky podniků fungujících mezinárodně [poznámka 28] se zabývají přímo otázkami, o které se jedná v této studii. Anketa se zaměřila na 501 podniků, které byly telefonicky dotázány v červnu 2003. Je bohatá na kvantitativní údaje vypovídající, že angličtina je hlavním jazykem, kterým hovoří jejich nefrancouzská klientela (89%), následovaná němčinou (44%), španělštinou (36%), italštinou (17%), arabštinou (6%), čínštinou (4%) a japonštinou (4%). Znalost angličtiny je pro třetinu dotázaných podniků dost důležitá (jmenovitě mezi největšími) aby organizovaly nebo financovaly výuku angličtiny. Protože přibližně 52% dotazovaných podniků realizuje alespoň 50% svých tržeb u nefrancouzské klientely. Jazyky mohou být hlavním trumfem rozvoje a ovládnání kontaktů s touto klientelou. Celkem 51% podniků tvrdí, že angličtina je hlavní konkurenční výhodou.

Pokud vím, přesto žádná z těchto čtyř anket neoznačuje specifické procesy, kterými cizojazyčné kompetence byly užity. Mísí(člení se s procesy ekonomickými výroby a distribuce statků a služeb [poznámka 29] v logice obr. 6 v předchozím oddílu. Vyjdeme-li z těchto dvou typů studií, zůstává tedy nesnadné pominout konstatování a vytěžit z nich doporučení na politiku výuky cizích jazyků.

Kromě anket zaměřených na rozměry ekonomické a komerční lze stejně upozornit na existenci výzkumů zaměřených na nákupy jazykového vzdělávání prováděné podniky (Sabard 1994) nebo etnografii jazykových praktik (Lussier 2004, Lüdi a Heiniger 2005). Některé práce ukazují neočekávané výsledky, jako např. práce Cremera a Willese (1991, 1994), které ukazují, že důležité obchodní výměny se mohou úspěšně uskutečnit na základě minimální komunikace, to znamená mezi partnery disponujícími velmi malými společnými jazykovými znalostmi. Tento výsledek může vztážen na studii OFEM, podle které 76% dotázaných podniků nevidí jazykovou bariéru pro své exportní aktivity. Přesto lze předpokládat, že četnost takových situací po delší době postupně vymizí v relaci s klesajícím podílem zboží s malou technologickou náročností a růstem množství informací v průměru potřebných v mezinárodních komerčních vztazích. Závěrem je možné říci, že přes velmi rozšířený názor, že angličtina je velmi důležitá ve fungování velkých podniků a může přispět k jejich úspěchu, mnoho se o této problematice neví. Především efekt této výhody obecně závisí na proměnných podle části trhu které neodpovídají automaticky ziskům. Zadruhé není známa přesná příčinná souvislost v termínech procesů výroby a distribuce, která generuje tuto výhodu a zatřetí je určitá nejasnost v účinném využití a opravdové nutnosti různých kompetencí v cizích jazycích v každodenním profesním životě.

24. Přesněji, že odpovídá hodnotově zvýšené produktivitě práce a výkonostního příplatku a slouží ke zvýšení motivace úředníků.

25. Existují jiné rozборы mzdové jazykové diskriminace, ale podle procesu výběru a zaměstnávání kandidátů, nebo podle záměrné diskriminace, více než podle strukturované vazby s výrobou a distribucí zboží a služeb, ale zde se nehodí, viz např. Raynauld a Marion (1972) nebo Lavoie (1983).

26. Pokud vím, takové projekty nyní existují na švýcarských, evropských a kanadských úrovních v rámci zvláštních programů.

27 Viz [Rapport_au_parlement_2004.doc].

28 Viz [Linguistiques.pdf].

29. Zmiňme se, že autor těchto řádek se účastnil na prezentaci výsledků těchto čtyř studií na kolokviu organizovaném 23. června 2004 v Chambre de Commerce et d'Industrie de Paris (Komorou pro obchod a průmysl v Paříži).

Kapitola 5. JAZYKOVÁ DYNAMIKA

5.1 Proč se zabývat jazykovou dynamikou?

Jazyková dynamika vytváří důležitou úroveň analýzy pro tuto studii. Rozhodnutí přijatá k výuce cizích jazyků ve vzdělávacích systémech jsou účastna v této dynamice: vyučovat ten nebo jiný jazyk napomáhá jeho rozšíření a jeho kulturní, politické a sociální legitimitě. Naopak, toto šíření podněcuje dále k jeho studiu, a proces je zesilován účinem prokazování [poznámka 30]. V kontextu, který nemůže být přísně národní, ale nutně evropský nebo mezinárodní, je třeba ještě uvážit fakt, že rozhodnutí jiných států čelí témuž problému, a že jejich rozhodnutí jsou také účastna v této dynamice a přispívají k jejímu ovlivnění. Shrnuto, v politice výuky cizích jazyků kriteria pro rozhodování závisí od našich vlastních rozhodnutí a rozhodnutí jiných a nemělo by být rozhodováno bez porozumění mechanismům této dynamiky.

Termín "jazyková dynamika" se může vztahovat na různé procesy od vnitřního vývoje jazyků (například sklon jazyka, víceméně silný, přijmat neologizmy nebo výpůjčky z jiných jazyků) k vývoji pozice nebo vlivu jednoho jazyka vůči jiným. V této studii výraz "jazyková dynamika" se vztahuje k oné druhé úrovni, jmenovitě "makroúrovni". Směřuje k principiálně dlouhodobým změnám, růstu a poklesu jazyků, a následně k patřičnému postavení každého jazyka ve vztahu ke všem ostatním.

Rozbor jazykové dynamiky se přesto projevuje různým způsobem podle druhu dotčených jazyků. Tak výzkum poklesu nebo naopak obrody regionálních nebo minoritních jazyků již vygenerovaly rozsáhlou literaturu, která již přinesla důležité teoretické i empirické výsledky (viz zvláště Fishman, 1989, 199, 2001; Povus, 2001; Iannàcaro kaj Dell' Aquila, 2002). Jinými slovy již jsou k dispozici hlavní prvky teorie jazykové dynamiky aplikované na regionální a minoritní jazyky. [poznámka 31]. Lze přesto říci, že v tomto případě problém je zjednodušený přítomností dvou charakterizujících záležitostí: zaprvé nesprávnou proporcí mezi vztažnou vahou (na úrovni jazykově demografické, sociální, politické a ekonomické) dotčených jazyků, a zadruhé omezeným množstvím partnerů: regionální nebo minoritní jazyk konkuruje nebo vzdoruje důležitějšímu jazyku (např. francouzštině v případě bretanštiny, angličtině v případě welštiny, italštině v případě furlandštiny (friulštiny), španělštině v případě baskitštiny [poznámka 32]. Situace je trochu (komplikovanější-komplexnější pro jazyky přeshraničních jazykových minorit (například

maďarských menšin v Rumunsku a na Slovensku, švédských ve Finsku, německých v Dánsku a Belgii atp.).

Na druhé straně tato jednoduchost - zcela relativní - dotčených procesů se nenachází v dynamice hlavních jazyků: Co určuje rozšiřování v různých obdobích historie určitých jazyků v neprospěch jiných? Které faktory (politické, ekonomické, technologické nebo jiné) ovlivňují a jak se kombinují. Co osvětluje proč se toto šíření uskutečňuje na relativně omezeném regionálním území (hauština <čadský jazyk v Nigerii a j.>, svahilština, tagalština <vedle angličtiny úřední jazyk na Filipínách>, nebo širším (arabština, francouzština, španělština, latina) nebo dokonce celosvětovém (angličtina)? Je nutné diferencovat tyto procesy případ od případu podle toho jak se projevují jen jisté společenské kategorie (elit, hlavně evropských, v případě francouzštiny mezi 18. a polovinou 20. století) nebo jsou zřetelné skrze různé společenské vrstvy (jako u angličtiny, zvláště od poslední čtvrtiny 20. století)? Tyto otázky rozněcují normativní analytický rámec, který staví proti národním domorodým jazykům (s místním rozšířením a využitím jednou komunitou) zprostředkovatelské jazyky (více, snad mezinárodně rozšířené a v každém případě mezikomunitní. [viz poznámka 33]. Tento problém makrodynamiky "velkých" jazyků (oproti dynamice regionálních a minoritních jazyků) jsou tematem relativně rozptýlených pojednání v sociolingvistice a aplikované lingvistice. Většina z nich přesto neposkytuje všeobecné objasnění jevu. Na nepřítomnost takové obecné teorie poukazuje několik autorů (Appel a Muysken, 1987). Nejčastěji se setkáváme jen s prvky odpovědí, často jen popisnými, nebo příliš fiksovanými do nějaké specifické reality než aby umožnily generalizaci. Někteří autoři jakoby doufají v řešení analytických problémů využitím, svých vlastních posudků hodnot bez dalších formalit a bez pokusu potvrdit je argumentací založenou na veřejném prospěchu. Zatím je to rozhodně nutné jestliže je sledován návrh politiky jazyků a výuky jazyků. Kompletní recenze literatury se vymyká rámci této studie, ale je užitečné říci několik slov o často citovaných dílech, pokud jde o jazykovou dynamiku, dokonce kdyby to bylo jen pro naše odlišení od nich.

Na mezinárodní úrovni jedna z hlavních otázek je samozřejmě rozšíření angličtiny. Často se citují dvě studie k tomuto tématu: dílo Davida Crystala nazvané Angličtina jako globální jazyk (Crystal, 1997) a zpráva redigovaná Davidem Graddolem podle komise Britské Rady, Budoucnost Angličtiny? (Graddol 1997). Crystalova analýza je v podstatě historická a popisná, ale z kauzálního hlediska značně obchází problém. Ve skutečnosti její nejdůležitější závěr je, že rozšíření angličtiny by se objanilo skutečností, kdyby tento jazyk byl mnohokrát "na správném místě v pravou chvíli" (Crystal 1997, str. 110). Takové tvrzení, samozřejmě, přemísťuje problém: co působí na angličtinu, aby byla pravidelně na vhodném místě ve vhodném čase? Ze své strany Graddol zkoumal blíže faktory makroekonomické, které nepochybně jsou strukturálně vázány na rozšíření praktikování anglického jazyka mimo země tradičně anglické. Přesto z toho znovu neplyne nějaké objasnění pokud jde o rozšíření angličtiny a ještě méně o teorii jazykové dynamiky [poznámka 35].

Pokud jde o francouzštinu, mnohé studie často zmiňované ve veřejných diskuzích o jazycích - jmenovitě když se jedná o to, které jazyky učit při uvážení evropského kontextu - zdůrazňují historickou a srovnávací lingvistiku (např. Walterovu 1994; Hagège, 1992) a aplikovanou lingvistiku nebo sociolingvistiku (např. Calvet, 1993 1999 2002; Hagège, 2000). Tyto vítané práce nám navrhnou fenomenologický obsah a často pomáhají odhalit různé mechanismy jazykové dynamiky.

Přesto tyto práce nestačí k vytvoření politiky jazykové výuky podle definice v kapitolách 1 a 2 této zprávy. Zaprvé tyto práce neobsahují teorii jazykové dynamiky, která by mohla obecně identifikovat možné důvody. Jinými slovy, nejsou v těchto dílech ani prvky objasňující tuto dynamiku v integrované struktuře, ani systém zkoumání vztahů mezi nimi a jak jejich interakce způsobuje růst určitých jazyků a pokles jiných. Následkem toho jen málo obecných návrhů, které rezultují z oněch děl je vyvratitelných (Pool 1991). Dále nijak neutvářejí analytický rámec pro skutečnou jazykovou politiku, protože ji nepodávají jako veřejnou politiku a vůbec neusilují o

identifikaci, ocenění a srovnání zásluh a nevýhod různých scénářů. Následkem toho základ na kterém jsou položeny různé návrhy k výuce cizích jazyků - ve Francii nebo jinde - nevyhnutelně je neúplný (chybí) [poznámka 36].

Také ve Francii existuje řada aktivních studií o postavení angličtiny ve vztahu k francouzštině (Truchot 2002). Ačkoliv jazyková dynamika je zúčastněna jako důvod nebo jako následek ve studiích tohoto druhu, tyto studie se nacházejí v sociolingvistické perspektivě se spíše etnografickou metodologií, která má za cíl ukázat jakým způsobem kompetence činitelů (skutečných nebo očekávaných) jsou vnímány a hodnoceny mezi jiným v profesionálním životě a která má za cíl vyvodit z toho důsledky o povaze a úrovni kompetencí, které by měly být dosaženy těmi činiteli. Interakce mezi strategiemi organizací na straně jedné a zastoupením činitelů, pokud jde o jazyky, na straně druhé, často tvoří jádro oněch studií. Důsledky, jež je možné ze jmenovaných studií vyvodit ve prospěch rozhodnutí, se orientují hlavně na hlediska, když ne pedagogická, tedy alespoň vedoucí ke vzdělávací aktivitě. Tyto úvahy osvětlují, i když neřeší, klíčové otázky jazykové dynamiky. Souhrně, studie, které se zakládají na jazykověděch v širokém smyslu, neumožňují poznat ani jak výuka jazyků ovlivňuje růst nebo pokles jazyků, ani jak by tyto procesy mohly nebo měly ovlivnit politické výběry, pokud jde o výuku cizích jazyků.

Nakonec připomeňme, že literatura, která se týká věd o výchově, nás alespoň více informuje o této vědě, hlavně proto, že věda o výchově sama není její hlavní doménou, ale naopak jsou to otázky shora charakterizované (paragraf 1.1) jako vnitřní. Jinými slovy pedagogická a didaktická temata. Prvky odpovědí na uvedené otázky budeme moci nalézt v jiných disciplínách sociologických věd, zvláště ve dvou oborech: jazykové ekonomii (již zmíněné v předchozích kapitolech této studie) a normové politické teorii. Obě jsou využity v následujícím oddíle.

5.2 Síťové efekty a jejich význam

Síťové efekty existují ve vztahu ke každému jazyku. Vykazují však, jak jsme již poznali, nesterjnu důležitost každému z uvažovaných jazyků. Tak je možné, v případě regionálních nebo minoritních jazyků, spokojit se dynamickými modely (v tom smyslu, že explicitně uvažují více než jedno období v reprezentaci chování činitelů): Jazykové výběry učiněné činitelem "i" v okamžiku "t" modifikují podmínky, které platí v okamžiku "t+1", kdy ovlivní nejenom výběry činitele "i", ale také jiných činitelů "j", "k", "l" atp. (Grin, 1992 [2002]).

Pokud uvažujeme "velké" jazyky, jako francouzštinu nebo angličtinu, úvaha síťových účinků se stává nezbytnou, i když metoda analýzy opravňuje varianty. Problém může být charakterizován následovně: Jestliže jednotlivec "i" se učí jazyk "X", účinn jeho investice se neomezuje na užitek z této kompetence a jiné výhody (eventuálně mzdové) ze kterých jednotlivec "i" profituje. Ve skutečnosti výsledkem této investice jednotlivce "i" zvyšuje množství eventuálních mluvčích, z čehož profituje každá osoba "j", "k", "l" atp., která již dříve hovořila jazykem "X". Hodnota (nebo v každém případě využitelnost) jazyka "X" tedy zásluhou těchto osob poroste, bez jakýchkoli nákladů na tento profit nebo jakoukoli nabídku odměny jednotlivci "i". To ekonomická teorie nazývá "vedlejší pozitivní účinn". Jedná se o obvyklý jev, s nímž se často setkáváme v oborech jako společenská ekonomie nebo ekonomie životního prostředí. Nutnost její aplikace na pole jazyků se zdá být evidentní, ale problém je nyní zcela nedotažený.

V literatuře o jazykové ekonomice lze nalézt několik prací, které zkoumají tento fenomén více do hloubky z obecně teoretického úhlu. Přestože ony různé modely podávají užitečné úvahy, většina z nich nenabízí obecné hledisko, o něž by se mohla pevně opřít učítá analýza veřejné politiky.

Např. Dalmazzone nabízí všeobecný úvod do konceptu vnější účinnosti a označuje třetí úroveň, která se připojuje ke dvěma předchozím ziskům. Podle jeho názoru rozšíření nějakého společného jazyka je příznivé obchodu, rozvoji znalostí a v důsledku toho tvorbě a rozšíření objevů, usnadňuje

organizování, koordinaci a obhospodařování ve většině ekonomických a sociálních aktivit (Dalmazzone 1998: 78) To se zdá být moudrá poznámka, ale není jisté, že se ověří v realitě, jmenovitě pokud jde o komerční toky. Skutečně toto tvrzení bylo napadeno jednou z velmi nečetných empirických studií k tomuto tématu (Noguer a Siscart, 2003), která naopak ukazuje, že znalost společného jazyka nevýznamně ovlivňuje tyto toky.

Různí autoři (zvláště Carr, 1985) již užili stejný koncepční vztah k návrhu doporučení pro jazykovou politiku nebo politiku výuky jazyků. Dříve pomocí techničtějšího rozboru, Church a King (1993) dospěli k podobným závěrům: jazyková různost úměrně vyvolává náklady na transakce, zvláště, i když ne výlučně, na mezinárodní úrovni. Řešení ekonomicky nejlepší spočívá v redukci těchto nákladů na transakce usnadňováním studia "velkého" jazyka subvencemi mluvčím "malého" jazyka. Jinak řečeno, podle těchto autorů všeobecná dvojjazyčnost je neefektivní a nesmí být podporována. Podle Churcha a Kinga intervence státu na podporu "velkých" jazyků je nezbytná, protože volná hra závazků a podnětů se může ukázat nedostatečnou k dosažení uspokojivé úrovně studia "velkého" jazyka příslušníky "malého" jazyka.

Přesto, "Achilovou patou" těchto modelů je relativně úzké hledisko, z něhož je pohlíženo na jazyky a jejich funkce. V podstatě jazyk je definován pouze jako nástroj komunikace a komunikace se zdánlivě redukuje na výměnu informací. To vede k přílišnému zjednodušení pojmu - všeobecnější-hodnoty jazyka zmíněné ve 2. kapitole, k neuvažování existence nekomerčních hodnot a pomnutí všech distribučních účinků. Komplexnější studie Seltena a Poola (1991, 1997) zkoumají strategické důsledky pro činitele (mezi jiným žáky, kteří si musí vybrat, které cizí jazyky studovat a na jakou úroveň), které závisí od charakteru mnoha sítí specifických pro jazyk. Selten a Pool využívají teorii her ke zkoumání tohoto problému. Nebudeme dále analyzovat tyto studie. Kromě faktu, že to vyžaduje výpočty, které by velmi přesáhly rámec této zprávy, ony modely zůstávají, podle mého názoru, málo využitelné v jejich nynějším stavu, pro jejich teoretický charakter. Důležitá práce zůstává neprovedena, aby ony modely byly vztaženy k praxi a tak byl zvýšen jejich užitek k orientaci veřejných politik.

Jazyková dynamika byla před nedávnem oceněna časopisem "Příroda" v článku Abramse a Strogatze (2003). Podstatný závěr tohoto článku je, že předvídá nestabilitu dvojjazyčnosti a tato prognóza se zdá být potvrzována poklesem jazyků jako walesština, skotština nebo kečuánština. Přesto jejich model je současně velmi mechanický a na makroúrovni, což se odráží v minimální charakteristice (podle slov autorů samých) [poznámka 38]. Trvalá existence společností převážně dvojjazyčných, jako v Katalánsku, Lucembursku nebo Andoře zpochybňuje oprávněnost jejich výzkumů. Přesto dva fyzikové, Mira a Predes (2005) zdůraznili, že ona prognóza se také zakládá na hypotéze, že jazyky se velice různí. Na druhé straně, když dotyčné jazyky jsou podobné (což je v případě Galegie, kde žijí oba autoři, a kde galicijština (?) a kastilština převážně existují spolu prostřednictvím převahy sociojazykových "polí" každodenního života, je mnohem pravděpodobnější, že dvojjazyčnost utváří stabilní řešení. Přesto, navzdory svému explicitnímu dobrozdání ke specifickému kontextu, analýza Miry a Paredese zůstává velmi vzdálena skutečné teorii o činiteli žijícím v sociálním a politickém kontextu.

Nakonec mezi studii, které uvažují síťový efekt, je vhodné se zmínit o jazykovém modelu De Swanově (2000). Tento model je specificky přizpůsoben aby uvažoval dynamiku studia jazyků v mezinárodním kontextu aplikovatelnou v Evropě. Proto zmíněný model dosáhl určitého zviditelnění v evropské diskuzi o jazycích. Proto bude užitečné se u něho zastavit a prozkoumat, zda nám poskytuje vhodnou analýzu jazykové dynamiky

Podle De Swana "jazykový systém" sestává ze "suhvězdí", které tvoří "galaxii". Komunikace mezi skupinami hovořícími různými jazyky v sobě zahrnuje hierarchickou organizaci: malé jazyky se organizují kolem centrálního jazyka plnícího funkci interkomunikace. Mluvčí centrálních jazyků komunikují mezi sebou prostřednictvím "supercentrálního" jazyka (který autor ztotožňuje s

arabštinou, čínštinou, angličtinou, francouzštinou, němčinou hindštinou, japonštinou, malajštinou, portugalštinou, ruštinou, španělštinou. Nakonec na špičce systému se nachází "hypercentrální" jazyk, angličtina. Zájmem analýzy je vytvořit hypotézu dynamiky patřičné konverze k centrálnímu jazyku, k supercentrálnímu a hypercentrálnímu jazyku. Tato dynamika se zakládá na mechanismu "vnějších efektů" shora popsaném, a je znovu definován tím, co De Swaan nazývá "Q-hodnota". Tato Q-hodnota je aritmetickým součinem převahy určitého jazyka (která je ukazatelem stupně, podle kterého je známý členy společenství jako mateřský nebo cizí jazyk) a jeho centrálnosti. Odráží jeho přitažlivost mezi vícejazyčnými členy příslušné společnosti [poznámka 39]. Předpokládejme počet zúčastněných jazyků mezi obyvatelstvem N. Jestliže víme že každý mluvčí ovládá mezi jedním a "s" jazyky, počet R možných (a exkluzivních mezi sebou) jazykových repertoárů, je dán výrazem $R = 2s - 1$. Předpokládejme repertoár k, který zahrnuje fk jednotlivců. Celkový počet jazyků obsažených v tomto repertoáru je označen hk. Lze spočítat pA, index převahy jazyka A jako:

Stejným způsobem, jestliže počet vícejazyčných členů $M \leq N$, index centrality cA je dán

kde zápis použitý v čitateli, fl, je různý od toho, který byl proveden v předchozí rovnici pro zdůraznění, že jsou zde uvažovány pouze repertoáry vícejazyčných jednotlivců.

Hodnota Q určitého jazyka i je vyjádřena takto: $Q_i = \sum_j p_{ij} \cdot c_j$. Přesto, jak jiní již upozornili (mezi jinými van Parijs, 2004), tato elegantní konstrukce vede k paradoxním výsledkům. Přesněji, můžeme snadno vytvořit příklady, ve kterých nějaký velmi dominantní jazyk by byl méně přitažlivý pro studenta než méně dominantní z toho důvodu, že mluvčí dominantního jazyka by byli méně nakloněni dvoujazyčnosti, což snižuje hodnotu příznaku centrality, na kterém se zakládá analýza navržená De Swanem. Konečně "centralita" jen neúčinně komplikuje analýzu a je pravděpodobné, že pouhá "převaha", eventuálně stanovená, aby byl vyloučen pouhý jazykodemografický význam, je více rozhodujícím motorem podnětu jazykové dynamiky.

Závěrem, nutná úvaha vnějších účinků sítě až dosud nevedla k úplné funkceschopné analýze. Přesto pro potřeby této studie můžeme převzít teorii jazykové dynamiky, která, i když ne explicitně, užívá vnější účinky sítě nebo teorii her (a vyhýbá se algebraickým vzorcům, které takový výtah vyžaduje) uspívá podchytit podstatu uvažovaných mechanismů. Také se vyhýbá nespojitosti modelu De Swaana. Proto uijeme model navržený van Parijsem, a užitý jím ve více dílech (van Parijs 2001b, 2004a, 2004b). Hned upřesněme, že závěry k veřejné politice, které van Parijs vyvozuje ze svého modelu, se nám zdají chybné (Grin, 2004c). Na druhé straně logika jazykové dynamiky je velmi účinně podána v jeho elegantně prostém modelu.

5.3 Komunikace, využívání a minimum-maximalizace

Model van Parijse se nachází na úrovni individuálních činitelů. Přisuzuje jim po dvou motivacích, pokud jde o studium respektive využití cizích jazyků.

Pokud jde o studium, van Parijs staví hypotézu, kterou můžeme nalézt u téměř všech autorů, kteří explicitně uvažují jev vnějších síťových účinků, to je, že společenští činitelé usilují o dosažení užitečných jazyků, a že čím větší je počet eventuálních mluvčích s nimiž nějaký jazyk může komunikovat, tím více je jazyk užitečný. To van Parijs nazývá «probability-sensitive learning». Pojmenujme tento princip principem "použitelnosti, abychom se vyhnuli záměně s konceptem „užitečnosti, se kterým se můžeme setkat v ekonomické teorii.

Využitelnost (použitelnost) závisí nejen od nejmechanističtější demolingvistiky, protože je dvojnásobně rafinovatelná bez základní modifikace logiky. Zprvu kvalita eventuálního mluvčího závisí od politického, ekonomického, sociálního a zeměpisného kontextu, ve kterém se činitel vyvíjí. Například, i když bengálština má ve světovém měřítku mnohem více mluvčích než italština, studium italštiny může zůstat, v rámci modelu, užitečnější pro mladého Francouze, než studium bengálštiny, prostě proto, že pravděpodobnost rozhovorů s italskými mluvčími je větší. Tato kvalifikace není nedůležitá. Od počátku nám připomíná, že v jazykové dynamice velmi prosté proměnné nejsou vždy vhodně využitelné pro analýzu. Zadruhé, v uvažovaném kontextu, všichni uvažovaní vzájemně hovořící nebudou stejně důležití. To podtrhuje Selten, podle něhož to, co sledujeme studiem jazyka, není surová schopnost komunikace, ale komunikace přinášející zisk (Selten 1998: 175), což nás znovu vrací blízko k první hypotéze teorie o lidském kapitálu. V každém případě často existuje korelativní vztah mezi ziskem přinášeným nějakou jazykovou schopností a počtem osob se kterým umožňuje komunikovat; a za podmínky, že toto uspořádání nemodifikuje do základu logiku modelu, lze zcela zachovat jeho prostou verzi pro potřeby analýzy.

Druhý mechanismus, který užívá van Parijs, je princip, který nazývá minimum-maximalizace. Tento termín je často užíván v úplně jiné souvislosti, která je ta z teorie spravedlnosti, ve které van Parijs je právě odborník viz Arnsperger a van Parijs 2003) V tomto případě se jedná o následující proces. Předpokládejme skupinu sestávající z n osob, mezi kterými minimálně $m \leq n$ má různé mateřské jazyky. Všechny tyto osoby mají svůj jazykový repertoár (ve smyslu užitém De Swaanem; viz předchozí paragraf), který zahrnuje, krom jejich mateřského jazyka mezi 0 a s cizích jazyků. To sestavuje to, co můžeme nazvat "komunikační kontext"(40). Je velice pravděpodobné, že ve skupině je v repertoáru většiny osob více jak jeden jazyk, ať mateřský nebo cizí. To v principu otevírá více souběžných kanálů komunikace. Přesto účinnost v komunikaci přiměje jiné členy skupiny vybrat - ponecháváje všechny ostatní věci stranou- jazyk, jehož schopnosti u nejslabšího z partnerů je nejvyšší. Jinými slovy budou hledat jazyk jehož minimální úroveň mezi všemi účastníky bude maximální - z čehož pochází termín minimum- maximalizace, který zahrnuje "maximalizovat minimum".

Předpokládejme, že jazyk, který zaručuje tuto "minimum-maximalizaci" je jazyk X. Co se stane, jestliže jedna z více osob uvnitř skupiny vůbec neumí tento jazyk? Podle logiky modelu van Parijse se princip "minimum-maximalizace" přesto prosadí, když ne vůči celé skupině, tedy alespoň ke každé velké podskupině. Stačí, že jazyk X seskupí více účastníků než kterýkoli jiný jazyk Y, aby byl vybrán. V tom případě všichni mluvčí ponechají stranou proto, že nerozumí jazyku X, se budou účastnit ve skupině pomocí tlumočení, potom prováděného některými členy skupiny znalými jazyk X. Jindy se tento mechanismus může přizpůsobit jiným uspořádáním: některý jazyk X, který garantuje minimum-maximalizaci, ale je na druhé straně společensky neakceptovatelný, bude moci být nahrazen jazykem Z, méně hrubým. Ale i s takovým uspořádáním mechanismu šíření, jazyk X zůstane důležitým, hlavně ve svém vztahu s principem jazyků "užitečných" pro komunikaci.

Skutečně, fakt že nějaký jazyk X zaručuje minimum-maximalizaci zvyšuje počet možných mluvčích, s nimiž je možné ho využít. Tam je silný podnět ke studiu jazyka X. Ale i následně, čím více osob se učí jazyk X, tím častěji (formálně: v tolika více komunikačních případech) se znovu ocitne v situaci vhodné pro onu minimum-maximalizaci. Pak pravděpodobnost, že bude přijat jako komunikační jazyk ve vícejazyčné skupině se zvětšuje, což i pro jiné osoby posiluje výhodu se jej učit. Interakce mezi principy minimum-maximalizace a užitečností vytváří tedy velmi silnou dynamiku šíření jazyka X. Síla této dynamiky se může jen zvýšit tisíci forem stávání se světovým. Ta jen násobí vícejazyčné komunikační kontexty, ve kterých tlaky na nalezení účinné formy komunikace neustále porostou.

Model van Parijse nám tedy nabízí, podle dvou prostých ideí, souvislou a intuitivní teorii jazykové dynamiky. Nepochybně je možné různým způsobem uspořádat a komplikovat její model, čerpat z rozborů nabízených v literatuře, někdy v průběhu více let. Tak je možné jako motivace

~ nahradit použitelnost očekávanými přínosy podle logiky lidského kapitálu (viz paragraf 3.2),
~ zakalkulovat, podle ohlasu objasněného ve 3. kapitole "netržní" hodnoty (viz paragraf 3.3);
~ uvažovat, jak to činí autoři ovlivnění teorií rozumových výběrů nebo teorií her, více nebo méně vysoké náklady na studium různých jazyků. Ačkoli tyto autoři uvažují jen rozdíl v nákladech způsobený rozdíly ve schopnostech, které studenti mají od narození, mohou také pocházet z jazyků samých nebo z rozdílnosti mezi mateřským jazykem studenta a cílového jazyka (Piron 1994);
~ "korigovat" více nebo méně, pojem využitelnosti, při uvážení různých symbolických prvků sociální prestiže různých dotčených jazyků.
~ položit motivace do kontextu v různém kulturním, politickém a sociálním rámci, což znesnadňuje určitý výběr a zpřístupňuje jiný.

Ačkoli existuje méně možných uspořádání ve vztahu k minimum-maximalizaci, aplikace tohoto principu také umožňuje varianty. Je možné:

~ vyloučit některý jazyk z důvodu politické nebo kulturní neakceptovatelnosti;
~ souhlasit s možností užití, alespoň v některých případech, také/nebo v nějakých oblastech [poznámka 41] možnost kodifikace "code switching", tedy užití více jazyků, což vede k víceméně silným odklonům od minimum-maximalizace. Je možné podpořit tuto strategii vícejazyčnou interakcí, ve které různí účastníci, zatímco se vyjadřují jazykem, který nejlépe ovládají (mateřským nebo cizím) vládnou dobrými schopnostmi rozumět jiným jazykům užívaným jinými mluvčími, když se vyjadřují,
~ nahradit verzi přísně pravděpodobnou z komunikačních kontextů analytickým přístupem definovaným kontexty víceméně oprávněnými pro skupinu činitelů (například Francouze) v uvažování politického, ekonomického, sociálního a zeměpisného rámce ve kterém žijí.

V každém případě mechanismy užití v modelu van Parijse zůstávají fundamentálně správné dokonce s oněmi různými uspořádáními. Z toho plyne varovný závěr, že jazyková dynamika se může vykládat jen konverzí k hegemonii jediného jazyka. I kdyby tento jazyk si nepřál odstranit všechny jiné jazyky označované jako prvořadé, stejně by převládl jako mezinárodní [poznámka 42]. Jaké jsou důsledky? To je otázka, která bude pojednána v následujícím paragrafu.

5.4 Jazyková dynamika a různost.

Zájmy velmi převyšují vědecké otázky, protože od nich z různých hledisek pocházejí doporučení jazykové politiky a v tomto smyslu se nám zdá nutné distancovat se od van Parijse. Navzdory tomu, že jeho analýza jazykové dynamiky je přesvědčivá, přesto jeho doporučení pro jazykovou politiku a politiku výuky jazyků jsou logicky diskutabilní. Skutečně, van Parijs vyvozuje ze svého modelu závěr, který po určitém zjednodušení může být shrnut následovně: "Přivítejme všeanglizmus!" Roztrubování van Parijsovy myšlenky ve sdělovacích prostředcích [poznámka 43], tvrdošijnost některých periodik s jakou věc přehánějí [poznámka 44], entuziazmus, s jakým Zpráva Komise pro národní díkuzi o budoucnosti systému výuky doporučuje povinnou výuku "angličtiny mezinárodní komunikace", to všechno živí chápání velmi všeobecné - ale falešné - že situace je dost jasná a že věc je vyřešena.

Než budeme pokračovat v diskuzi, je nutné zopakovat zřejmou věc: není vina angličtina, ale jazyková hegemonie, ať už z takové hegemonie profituje kterýkoliv jazyk. Taková jazyková hegemonie, jak je předvídána van Parijsem, by byla politováníhodným řešením. Kdyby se tato hegemonie musela uskutečnit (jak se již uskutečňuje) ve prospěch angličtiny, byla by to velmi špatná věc pro Francii - stejně jako pro všechny neanglické státy Evropské unie, a dokonce přes unijní hranice. Proč? Protože by takové řešení způsobilo nejnespravedlnější redistribuci podle pěti následujících kanálů. Jsou definovány na angličtinu, ale jsou pochopitelně podobné pro kterýkoli hegemonní jazyk.

1. pozice kvazimonopolu na trzích překládání a tlumočení do angličtiny, redigování textů v angličtině, produkce pedagogických materiálů k výuce angličtiny a výuka tohoto jazyka,

2. úspora času a peněz v mezinárodní komunikaci, protože všichni nerodilí mluvčí usilují o vyjadřování v angličtině a souhlasí s přijímáním zpráv rozesílaných v tomto jazyce,
3. úspora času a peněz rodilých mluvčích anglického jazyka proto, že už se nemusí namáhat s učením jiných jazyků,
4. přínosy z investic v jiných formách lidského kapitálu a peněžních prostředků, které angličtí mluvčí už nemusí investovat do studia cizích jazyků,
5. dominantní pozice anglických mluvčích v každé situaci vzájemných jednání s neanglickými rodilými mluvčími, konkurenci nebo konfliktu probíhajícím v angličtině.

Sama existence těchto rozdělovacích efektů je málo známá. Je nutné říci, že výzkumy, které na ně upozorňují (již dávno, některé účinky byly již zmíněny také ve francouzštině, viz např. Carr 1985), zůstaly relativně důvěrné. Dodnes se nestaly předmětem podrobného hodnocení (Grin 2004a), ale předběžné odhady provedené v kapitole 6 ukazují, že tyto sumy dosahují miliard eur ročně. Na každém jiném úseku politiky by takové transféry peněz byly hned veřejně odsuzovány jako neakceptovatelné.

Toto konstatování staví dvě otázky: první je proč - navzdory zřejmé nespravedlnosti takové redistribuce - převaha států a všeobecné veřejné mínění ji zdánlivě akceptuje s takovou indiferencí. To je tím víc udivující, čím více to je jen předstíraná účinnost, jak detailněji uvidíme v následující kapitole. Jinak řečeno jazyková hegemonie je neúčinná, pokud jde o přisuzování prostředků a nespravedlivá jde-li o rozdělování prostředků. Proč, navzdory všemu tomu mínění veřejnosti a rozhodujících činitelů se jeví tak souhlasným, je otázkou, která dosud nebyla řešena (Philipson 2003) a snad to závisí víc na sociální psychologii než na politické analýze

Druhá otázka je následující: je jazyková dynamika, popsaná ve více modelech, mezi nimi také van Parijsově, nevyhnutelná? Ano, nepochybně v hranicích analýzy, jak je formulována, je síla spolupůsobících mechanismů, z hlediska využitelnosti a minimum-maximalizace, nezanedbatelná. Ale je možné, dokonce nutné, znovu uvažovat nevyslovené hypotézy: jak jsme upozornili na počátku této kapitoly, rozhodnutí přijatá k jazykové politice a k politice výuky cizích jazyků jsou ovlivněna rámcem, v němž tato rozhodnutí jsou přijatá. Jazyková dynamika podle modelu van Parijse se ve skutečnosti zakládá na hypotéze, že autority a velká většina občanů (podle současného stavu více než 85% evropských občanů z 25 států (viz Dodatek 1)) zůstávají definitivně slepí, pokud jde o ztráty způsobené "všeanglickým" scénářem. Existují alternativy, ale ty lze uvažovat jen za podmínky, že státy zkoordinují svá jednání. Bez takové koordinace věc je skutečně uzavřena definitivně. Ale koordinace mezi státy může mít za cíl komunikační kontexty a současně plně uvažovat spolupracující mechanismy využitelnosti a minimum-maximalizace (Grin 1999c). A na evropské úrovni státy disponují účinnými manévrovacími nástroji, za podmínky že je budou chtít užít.

Zprv je možné upravit pracovní jazyky Unie. Oficiálními jazyky by měl zůstat minimálně současný dvacet jeden jazyk, a ještě lépe zařadit více regionálních a menšinových jazyků [poznámka 45]. Motiv je prostý: dispozice přijaté evropskými instancemi, pokud jde o občany, musí být srozumitelné v jejich mateřském jazyce (Podesta, 2001; Národní shromáždění, 2003; Gazzola, 2005a). Jak lze snadno ukázat (viz Dodatek 2) dokonce režim úplné mnohojazyčnosti (takový, jaký je nutné uplatňovat v Evropském parlamentu [poznámka 46]) je z hlediska nákladů tolerovatelný. Různá řešení užívající releové tlumočení (Gazzola, 2005b), umožňují snížení nákladů institucionální vícejazyčnosti. Jejich hlavní nevýhodou však je, nikoli náklad, ale neúčinnost a nekomplexnost. V takové situaci nic státy nezavazuje podrobit se nařízení - zcela odporujícímu jejich vlastním zájmům - přivzít angličtinu jako jediný pracovní jazyk. Dokonce, pokud odmítneme

některé víceméně folklorní (neseriózní) návrhy [poznámka 47], výběr a užívání těchto pracovních jazyků lze přizpůsobit různým akcím. Znovu pojednáme různé scénáře v následující kapitole.

Zadruhé, a je nutné znovu připomenout, že za podmínky vzájemné spolupráce, státy mohou, v každém případě na evropské úrovni, upřednostnit vícejazyčné komunikační kontexty, které časem vyloučí angličtinu jako konečný závěr procesu minimum-maximalizace. Mohou tak kompenzovat fakt, že bez intervence prakticky vždy, všechny ostatní jazyky budou zavrženy následkem procesu maximum-minimalizace. Je nutné za tím účelem vyvodit praktické důsledky z principiálních prohlášení o krásách vícejazyčnosti, a dát jim praktický obsah.

Protože jazyková chování činitelů nesmějí, nebo nikdy nemohou být vnucována v demokratických společnostech, je zejména legitimním užíváním neanglických jazyků ozřejmováno, že tyto kontexty jsou životaschopné. Specifické akce které budou za tím účelem podnikány, musí minimálně zachovat právo států požadovat užívání svých oficiálních jazyků pro nápisy na zboží pro informaci spotřebitelů o obsahu zboží, návod na jeho používání, bezpečnostní doporučení, sdělení o původu zboží včetně sdělení jde-li o zboží z Unie (Nic Shuibhe, 2004b)

Státy tedy musí přijmout pravidla, pravděpodobně na ústavní úrovni, která by umožnila definitivně odmítnout tvrzení podle kterých požadavek psaní etiket v národních jazycích je protekcionalistické bránění volnému obchodu (Feld 1998; Jopnes 2000).

Jazykové normy, které se užívají pro fungování Komise, jsou také vhodné pro vyhlášení jako předpis a mají určitou oprávněnost, pokud jde o komunikaci občanů. Některé dokumenty oficiálního charakteru (pro které však úplná vícejazyčnost již není závazná, a ještě méně aplikována v nabídkách zaměstnání Komise) by mohly tak být psány v různých jazycích v jednotlivých letech. Je důležité, aby tento princip posloupnosti pravidelně vylučoval nejdominantnější jazyky, počínaje angličtinou. To by byl návrat k adaptaci každoroční posloupnosti mezi jazykovými skupinami podle modelu užívaného v Jižní Africe pro nakládání s jejím dvacetijedním jazykem (Heugh 2003) [poznámka 48]. Následkem toho samotné nabídky by musely být sepsány v jednom z dotyčných jazyků, podle let, což by nezahrnovalo nutně angličtinu a ostatně ani francouzštinu.

Někdo hned namítne, že tyto náměty omezují mezinárodní komunikaci obecně, že zvyšují náklady na fungování evropských institucí a že jsou ekonomicky neefektivní. Ale to bychom viděli jen jednu část otázky, Ve skutečnosti náklady komunikace nezačínají až v okamžiku výměny samé. Zahrnuje ještě různé jiné náklady, mezi jiným jsou to ty vyjmenované na počátku tohoto paragrafu. Jedním z nich je náklad na získání jazykových kompetencí, nutných v momentu výměny. Výuka cizích jazyků je tedy přímo dotčena.

To nás vede ke třetímu manévrovacímu nástroji. Je možné využít výuku cizích jazyků jako překážku jazykové hegemonii. Lze uvažovat dvě strategie:

První počítá s faktem, že reálné komunikační kontexty jsou v každém případě velmi různé a je jich více takových, jmenovitě v bilaterálních vztazích, ve kterých jazykem „minimum-maximalizace“ není automaticky angličtina. To podněcuje posílení výuky, vedle vyučování angličtiny, jazyků důležitých ekonomických a kulturních partnerů, v případě Francie zejména němčiny, španělštiny a italštiny. Variantou této strategie, podporovanou paní Françoise Ploquin (49), je podpořit formu zacílenou na vícejazyčnost, strukturovanou kolem jazykových rodin, existujících v Evropě (zvláště románské, germánské, slovanské jazyky). Specificky by měl být zdůrazněn rozvoj pasivní znalosti jazyků, které patří do stejné jazykové rodiny studenta. Pak v případě jednání mezi mluvčími románských jazyků (francouzskými, italskými, španělskými, portugalskými), každý by se mohl vyjadřovat ve svém jazyce se vši snadností a flexibilitou tak možnou a bylo by mu rozuměno ostatními. Stejný princip by platil pro germánské jazyky a slovanské jazyky. Koncept na druhé straně mlčí co by se stalo s ostatními oficiálními jazyky v Evropské unii [poznámka 50], nemluvě o jeho důsledcích pro mluvčí regionálních nebo minoritních jazyků.

Ačkoli taková strategie by mohla přispět k zachování různosti, přesto není jisté, že by ji byla schopna garantovat, protože nic nnesvědčí o tom, že počet kontaktů uvnitř stejné jazykové rodiny poroste v porovnání s počtem kontaktů mezi osobami různých jazykových rodin. Zcela naopak, vzájemné míchání jazyků a kultur povede k snaze diverzifikovat jazykovou různost, kterou každý zažije a pak angličtina znovu bude nejčastěji jazykem který zajišťuje minimum-maximalizaci. Když se to potvrdí v bruselských kontaktech, proč by se Španělé namáhali učit francouzštinu nebo Francouzi španělštinu, když angličtina může úplně snadno problém řešit? Samotná tato "orientovaná" vícejazyčnost má málo šancí zabrzdit dynamiku "všeanglického" scénáře nebo omezit nespravedlivou redistribuci přínosů o níž jsem se zmínil. Přesto uvidíme v následující kapitole, že je možné hledat v tomto směru způsob uskutečnění "vícejazyčné" politiky, která zaručuje úplné vzájemné dorozumívání, aniž je požadováno studium všech z velkého počtu cizích jazyků. Přesto tato strategie nemusí ignorovat doprovodné úpravy, které by zabránily zcestí k jazykové hegemonii, zvláště ve prospěch angličtiny.

Proto je nutné připomenout existenci třetí strategie, to je investování na dlouhou dobu, nutně koordinované mezi členskými státy Unie, na výuku esperanta. Tato zpráva není zaměřena absolutně obhajovat tuto volbu, protože víme, že často vyvolává pasivní reakce nebo že je hned odložena bez jakéhokoli argumentu nebo na bázi argumentů, které se zakládají na obdivuhodné ignoranci (Piron 1994, 2002). Přesto, jak uvidíme v 6. kapitole, to je nepochybně nejlepší řešení, protože zaručuje stabilitu scénáře opravdu vícejazyčného, přičemž vícejazyčnost je nepochybně přednostní. Můžeme přijmout názor, že pro mnohé Evropany je vícejazyčnost řešením, které nejlépe vyjadřuje kolektivní identitu Evropy. Tento pocit porovnejme s myšlenkou, jakýmsi rozmarem, že jazykem Evropy je překládání [poznámka 51] Je nutné přesto připomenout zřejmou věc, že užití esperanta jednou ranou odstraňuje všechny problémy rovnoprávnosti shora zmíněné a studium toho jazyka že je o mnoho levnější (minimálně 1 : 5, někteří tvrdí, že 1 : 10) než studium angličtiny. Užití esperanta by tedy evidentně bylo přínosem více než 85 % evropských občanů, především po rozšíření uskutečněném v roce 2004 [poznámka 52].

Když vezmeme v úvahu pověst nemodernosti (spíš primitivnosti), která doprovází esperanto, může tento závěr překvapit, zvláště v rámci studie, která odkazuje na ekonomické souvislosti. Přesto upozorníme, že mezi advokáty toho řešení se nachází nositel Nobelovy ceny za ekonomii Reinhard Selten (viz Selten, 1998).

Takové doporučení samo o sobě by v nynější době nemělo žádnou politickou budoucnost, ať by byly podpůrné argumenty pro něj jakékoli. Proto hodnotíme nejenom tři scénáře (kapitola 6), ale také dvě různé strategie (kapitola 7) rozlišující použití strategie dlouhodobé, a strategii pro krátké období. Nic nebrání upřesnění a rozdělení tří scénářů v další takové studii a pojednání jejich kombinace v rámci detailnější strategie.

30. Bourdieu správně poznamenal: Můžeme konstatovat následující skutečnosti: angličtina dominuje. Do evropských institucí se vnucuje stále víc a víc jako všeobecný oficiální jazyk. Francouzi, kteří přimkli ke svým jazykovým privilegiím, právní oblast, znervozňují tím své partnery a riskují, že obdrží opak toho co hledají. Přesto si myslím, že to neznamená, že je nutné se definitivně vzdát varování proti politice, která by uznala vzniklou situaci, protože přijmout rozhodnutí o dominanci angličtiny, aby z ní byl vytvořen nějakého druhu oficiální jazyk na evropské úrovni, by mohlo způsobit jen veliké urychlení věci.

31. Analýza poklesu nebo obrody regionálních nebo minoritních jazyků vůbec nepotřebuje takové biologické analogie jako je "smrt jazyků". Třebaže některá literatura se kloubí s takovými analogiemi - ostatně stejně jako některé projevy o osudu latiny, francouzštiny, angličtiny atp. Užitečné analýzy jsou naopak vázány na opravdovou teorii (sociologickou, ekonomickou nebo jiného druhu) Pojmy jako "přežití", "smrt", "obroda" atp. je třeba v těchto studiích chápat jako jazykové zjednodušení.

32. Odkazy na tato kontextová hlediska a zvláště pro autochtoní jazyky se rozvinulo paradigma (vzor) "ekologie jazyků" - viz např. Mühlhäusler (2000).

33. Rozdíl koncepční nesnadnosti mezi projednáním dynamiky regionálních nebo minoritních jazyků na straně jedné a "důležitých" jazyků na straně druhé, připomíná odstup provedený teorií o mezinárodním obchodě v analýze komerčních toků mezi zeměmi, a nejobecněji, ekonomické analýzy trhů. Skutečně, častá hypotéza v teorii mezinárodního obchodu o "malé otevřené ekonomii" nás hned situuje do relativně jednoduchého případu, ve kterém "malý" partner v obchodní výměně z důvodu své skromné důležitosti nemá žádný vliv na podmínky světového obchodu, stejně jako jeden izolovaný spotřebitel na trhu dokonalé konkurence nemá žádný vliv na cenu zboží, které se na něm vyměňuje. Naopak, analýza komerčních vztahů mezi "velkými" zeměmi staví nové otázky, protože chování jednoho ze dvou partnerů upravuje úroveň cen na světovém trhu. Motivy stejného druhu doplňují analýzu dynamiky "důležitých" jazyků.

34. Poznamenejme, že Graddol osobně naléhá na nutnost otazníku z tohoto titulu.

35. V době, kdy byly psány tyto řádky (duben 2005), Graddol připravoval nějakou aktualizaci, také z pověření Britské Rady.

36. Některé návrhy Calvetovy (1993, 2002) jsou kritizovány v Grinovi (1997, resp. 2005).

37. Dalmazzonové přesto chybí rozum, když píše dále: "jazykové vydělování, když chybí "lingua franca", není v souladu s důležitým socioekonomickým pokrokem [...]" (1998: 79). Ponechme stranou fakt, že toto tvrzení je založeno na příjmu na obyvatele v různých zemích, (jimiž Dalmazzonová na stejné stránce přisuzuje malou věrohodnost), neuvažuje však velmi mnohé opačné příklady, které velmi znevěhodňují tuto souvztažnost.

38. Oba autoři jsou dále vztahováni k univerzitnímu oboru teoretické a praktické mechaniky.

39. Symbolika použitá De Swaanem v jeho díle je často nejasná, v této studii usilujeme přepsat jeho zprávu symbolikou více průhlednou.

40. Van Parijs tedy užívá, stejně jako další autoři, pravděpodobnostní počátek jednání ke komunikačním konceptům (Colomer 1991, 1996). Rozhodující, je relativní pravděpodobnost komunikačních kontextů, jejichž výsledkem by mohl být náhodný vzorek dvou, tří, čtyř..., n osob nějaké populace.

41. „Doménou“ je sociolingvistický koncept určený jako "soubor společenských situací typicky ovládaných společným "regulátorem chování" (Fishman 1977; 70)

42. Poznamenejme dále, že analýzy Churchovy a Kingovy a De Swaanovy popsané v předchozím paragrafu, přinášejí víceméně stejné závěry. Naopak závěry de Seltenovy a Poolovy se od nich vzdalují, přestože se zakládají na komplexnějších analýzách zřejmě méně známých výzkumníkům, politikům a veřejnosti.

43. Viz např. Le Monde, únor 17. 2004 str. 6.

44. Viz např. nevábnou touhu po vítězství ve Financial Times "Tisíc vhodných důvodů proč učinit angličtinu světovým jazykem", převzatý v "le Courier International" č. 430, 28. ledna - 3. února 1999, str. 49., nebo z The Economist («The Triumph of English. A world empire by other means», 22. prosince 2001; «Sharp Tongues. The Nordics' pragmatic choice is English», 14. června 2003; «After Babel, a new common tongue», 7. srpna 2004, str. 23-24). Medaile nepochybně patří Sunday Times de Londono de la 10-a de julio 1994: «The way of salvation for the french language is for English to be taught as vigorously as possible as the second language in all its schools [...] Only when the french recognize the dominance of Anglo-American English as the universal

language in a shrinking world can they effectively defend their own distinctive culture [...] Britain must press ahead with the propagation of English and the British values which stand behind it» (citováno z Phillipson, 2003: 150).

45. Připomněme irštinu, který byl pouze "jazykem smlouvy" (také využitelným před Evropským soudním dvorem) a nyní je plně úředním od jara 2005.

46. S výjimkou pro maltštinu, po rezignaci maltské vlády při vstupu Malty do Evropské unie - na uznání maltštiny jako úředního a pracovního jazyka.

47. Mezi jiným dánské delegace, která navrhla, aby všichni delegáti členských států měli právo se vyjadřovat v angličtině za podmínky, že delegáti Británie (nevíme, co bylo řečeno o Irsku) se budou vyjadřovat francouzsky (van Els, 2001; 325)

48 Viz také: http://www.dac.gov.za/about_us/cd_nat_language/language_policy/Lingvo%20Politiko%20a-a%20Plano%20for%20Suda%20Afric-a.htm#principle-aj-jar-oj-Lingvo%20Politiko%20a-a%20Plano%20for%20Suda%20Afric-a.htm#principle-aj-jar-oj].

49 Le Monde Diplomatique, leden 2005 str. 22-23.

50. Mezi jiným se jedná o:

a) uvnitř rodiny indoevropských jazyků, litevštiny a lotyšštiny (skupiny baltsko-slovanských jazyků) řečtiny (izolované) a irštiny (keltský j.)

b) mezi neindoevropskými jazyky finštinu, estonštinu a maďarštinu (ugrofinská rodina, která není součástí indoevropských jazyků) a maltštinu (semitská rodina) (viz např. Kersaudy 2001)

51. Jiní navrhli, aby se přivzala latina jako "lingua franca" (Sturm, 2002). Z analytického hlediska toto řešení se blíží k řešení "Esperanto", s tou výjimkou, že by bylo nákladnější z důvodu nesnadnosti latiny oproti esperantu, a méně správné, protože by jasně upřednostňovalo osoby, jejichž mateřštinou je románský jazyk.

52. Viz poznámku 74.

Kapitola 6 TŘI SCÉNÁŘE

6.1 Zásady porovnávání scénářů

Tato kapitola je věnována číselnému porovnání jednotlivých scénářů. Srovnání však nevychází z politik výuky cizích jazyků, nýbrž vychází z uváženíhodných jazykových situací, které podle logiky jazykové politiky jsou skutečnými objekty pro výběr politiky veřejné. Vycházejíce z těchto jazykových situací můžeme určit, které politiky výuky jsou nutné k tomu, aby přispěly k jejich konkretizaci. Tento zvolený postup tedy vychází z analýzy politik v nejširším významu slova a odkazuje, opět v nejobecnějším významu, k pojmu vnější účinnosti, jaká byla naznačena v první kapitole.

Každé jazykové situaci přisoudíme scénář a pro každý z nich se pokusíme určit náklady, zisky a platby, abychom z nich odvodili jejich celkovou bilanci. Je nutné podtrhnout, že čísla použitá v této kapitole poskytují jen přibližné hodnoty. Nemají jinou funkci než hrubě identifikovat potřeby, které potom mohou být posouzeny mnohem podrobněji, pokud se rozhodneme zde učiněnou analýzu prohloubit. Přesto již nyní tyto přibližné hodnoty – podle mého vědomí vůbec poprvé – umožní srovnání scénářů mezi sebou podle logiky analýzy politik.

Srovnávací výpočet však potřebuje kontext, protože jeho záměrem je mít naše přibližné hodnoty definovatelné. V tomto případě jsme si zvolili Evropskou unii jako kontext. Přesto v pozdější fázi výzkumu by posuzování mohlo – spíše by však mělo – být vypracováno ve vztahu ke kontextu světovému.

Jak paragraf 1.1 udává, tato studie neřeší dimenze kulturní, společenské a politické, kterými se zabývá většina příspěvků v debatě o jazycích v Evropě (viz sekci 1.1 a odkazy uvedené v tomto paragrafu). Přesto jsou tyto dimenze velmi případné. Mohou být kombinovány s příspěvky zde uvedenými a tak generovat kompletnější a přesnější základnu pro rozhodování.

Srovnání mezi scénáři se zakládá na těchto prvcích:

1. definování jazykové situace s referencemi na evropský kontext;
2. identifikaci zisků z jazykového dorozumění vztahených ke každé situaci;
3. zjednodušeném definování vůdčích směrů v politice vyučování cizích jazyků, které každá ze situací předpokládá;
4. nákladech na výchovný systém ve vztahu k vyučovacím politikám;
5. platbách uskutečněných v každé jazykové situaci při rozlišení v souladu s analýzou z předchozí kapitoly: (I) privilegovaných trhů; (II) ekonomie úsilí v komunikaci; (III) ekonomie úsilí ve vyučování cizích jazyků; (IV) výnosy docilované při této ekonomii vyučování. A naopak, podle mých znalostí neexistuje nástroj pro hodnocení, a to ani pro hrubé hodnocení, účinku oprávněnosti (tedy nespravedlivého nadřazeného postavení v situacích vzájemného jednání a konfliktů), který podle jazykových situací by mohl být dán ve prospěch mluvčích privilegovaného jazyka (privilegovaných jazyků). Očekávající, že řešení tohoto ožehavého problému lze nalézt, účinek oprávněnosti (jinak nazývaný «účinek rétorický» viz Grin, 2004a) je možno předpokládat také v dimenzích společenských a kulturních citovaných výše. Vzdor všemu tento účinek si musí zachovat rozhodovací důležitost v každém hodnocení.

Podle nynějšího stavu existuje osm druhů základní informace, které vyhovují každému scénáři. Některé z nich si zaslouží, aby již zde v úvodu k faktickému hodnocení byl uveden komentář.

6.2 Jazykové situace

V průběhu našeho zkoumání pojednáme tři jazykové situace, ke kterým budou přiřazeny tři základní scénáře: „pouze anglický“, „mnohajazyčný“ a „esperantský“. Nic nebrání tomu, abychom v druhé fázi každý z těchto scénářů dále tříbili a kombinovali navzájem.

Scénář „pouze anglický“ odpovídá tomu, co model Poola (1996) a Grina (1994a) nazývá modelem „monarchistickým“ (viz Doplněk A2): jeden jazyk je vnucován jako jediný oficiální a pracovní jazyk Evropské unie; stává se jazykem mezinárodní komunikace na úrovni obchodní, vědecké a kulturní; a také se stává jazykem, který láká společenské aktivisty pro soukromá jednání s osobami jiného mateřského jazyka. Víceméně je to model prognózovaný Van Parijsem, De Swaanem nebo Abramsem a Strogatzem, jejichž analýzy byly představeny v předchozí kapitole. Kromě toho je to model, který doporučují autoři jako Van Parijs a implicitně mnozí činitelé vědečtí a političtí, kteří hovoří o mnohojazyčnosti s cílem situovat, udržet a kompletovat angličtinu, ale protože nenabízejí ochranu proti logice užitečnosti a minimo-maximalizace, jejich doporučení vedou v dlouhodobé perspektivě k "anglickému" scénáři.

Mnohojazyčnost je jazykový režim, který vnucuje předpoklad že mezinárodní komunikace je organizována tak, že se uskutečňuje ve více jazycích [pozn. 53]. Může být uplatněna nejenom na úrovni institucí Evropské unie, (mohlo by se jednat o model "oligarchický" nebo „panarchický“, eventuálně technokratický nebo trojkolejný u Poola (1996) nebo Grina (1994); viz dodatek A2), ale také na úrovni každodenní komunikace mezi Evropany. Jak jsme však viděli v oddílu 5.3, dynamika využitelnosti a maximo-minimalizace je tak silná, že vícejazyčná funkce je možná jen s regulacemi

z nichž některé budou nastíněny v paragrafu 7.2. Nebudu zde detailněji hovořit o těchto regulacích, ale je důležité zdůraznit, že jsou proto, aby vícejazyčnost zde zmiňovaná se odlišila od vícejazyčnosti a mnohojazyčnosti, které se evropské oficiální osobnosti dovolávají. Také se odlišuje od vícejazyčnosti bez ochrany, kterou doporučují mnozí autoři, aniž si uvědomují, že za absence takové ochrany je vícejazyčnost fundamentálně nestabilní a určitě bude nahrazena "všeanglickým" scénářem interakcí dynamiky využitelnosti a minimum-maximalizace.

Vícejazyčnost, o kterou se zde jedná, usiluje o stabilitu. Je nutno zdůraznit, že vícejazyčnost, o kterou se jedná ve scénáři 2 nikoli nezbytně odpovídá návrhům (v podstatě „oligarchickým“ hájeným Ginsburghem a Weberem (2003) nebo Fidrmucem a Ginsburghem (2004)). Ve skutečnosti si jejich analýza, která míří jen na pracovní jazyky Evropské Unie, vůbec neklade otázku jazykového prostředí, a tedy nepodává úplný obraz co do hodnocení politik. Naproti tomu je také třeba zdůraznit, že jestliže se mají poskytnout určité záruky v termínech interkomunikace, aniž bychom v tomto směru předpokládali, že se všichni budou učit extrémně vysokému počtu jazyků, praktické uskutečnění „vícejazyčného“ scénáře skýtá předpoklad, že určité jazyky budou zvýhodněny preferenčním statusem. To přibližuje praktickou vícejazyčnost oligarchickému systému, (oproti teoretické „vícejazyčnosti“). Za předpokladu, že toto praktické provádění se může uskutečňovat velkým počtem různých způsobů (podle uvažovaných hypotéz o počtu jazyků profitujících z tohoto zvláštního statusu a o počtu cizích jazyků, které by se evropští občané měli naučit), v této studii upozorňujeme na zvláštní uskutečnění vícejazyčnosti, která privileguje tři jazyky z 20 (nebo 21)-viz poznámku č.54). V následujících paragrafech najdeme více podrobností o přesném obsahu vícejazyčnosti, pro kterou jsou vypracována porovnání.

Řešení „esperanto“ odpovídá režimu „synarchickému“ (srv. přídavek A2). Na první pohled nás může napadnout, že se jedná jen o nahrazení angličtiny esperantem a že se jedná o „jen-esperanto“ místo „jen-angličtina“. Přes tuto povrchní podobnost jsou rozdíly mezi oběma jazykovými situacemi daleko obsáhlejší.

Zaprvé, jak jsme už v oddílu 5.4 poznamenali, používání esperanta hned odstraňuje všechny nespravedlivé finanční přesuny, které působí systém „jen-anglický“. To se uplatňuje stejně „účinkem oprávnění“ nebo „účinkem rétorickým“, na jejichž kvantifikaci zde rezignuji. Symbolická důležitost tohoto účinku, opakují, zůstává ohromná. Budeme mít příležitost to znovu projednat v následujícím oddíle.

Zadruhé, učení se esperantu je značně rychlejší než učení se jakémukoli jazyku a v různém stupni tato přednost se projevuje nezávisle na mateřském jazyce žáka. Je možná zřejmější pro osoby, jejichž rodný jazyk je románský, ale to platí také pro ty, jejichž rodný jazyk je germánský nebo slovanský, a dokonce ne indoevroský, kromě slovníku v podstatě indoevropského původu (Piron, 1994; Flochon, 2000).

Zatřetí, protože esperanto je jazyk nikoho, může se snadno stát jazykem všech (Mullarney, 1999). Jeho šíření je méně hrozné pro současné jazyky evropské než je šíření angličtiny.

6.3. Výnosy

Jak jsme zjistili v kapitole 2, výnosy připadající na různé jazykové oblasti jsou tak různé, že bychom se marně pokoušeli je zachytit úplně. Současně je absolutně nutné, aby se neomezily na pouhé dorozumívání. Když to řekneme, možnost komunikovat se všemi ostatními, je bezpochyby pro každého Evropana nejčastěji citovaným přínosem ze všech očekávaných, a proto ji zdůrazníme dříve než rozšíříme pole zkoumání. Částka komunikačních přínosů je zřejmě identická pro scénáře

1 a 3, v nichž se dorozumívání uskutečňuje v angličtině, případně v esperantu. Situace je komplexnější v případě scénáře 2, a předpokládaná vícejazyčnost, musí být detailněji specifikována. Ve skutečnosti jestliže každý Evropan se naučí jeden cizí jazyk, aniž by došlo k dohodě na témže jazyce, přímá komunikace mezi dvěma náhodnými osobami nebude zaručena. Může se tak stát jen když se všichni naučí velkému počtu jazyků. Přesněji, chceme-li zajistit, aby dva náhodní Evropané s různým mateřským jazykem mohli vždy spolu komunikovat bez tlumočnicka, počet jazyků kterému se každý musí naučit (za předpokladu že každý se stejně snaží) je deset (pozn.54). V prostředí N jazyků, počet se rovná $N/2$ jestliže N je sudé a $(N-1)/2$ jestliže N je liché. V posledním případě oba rozmlouvající budou mít aspoň jeden jazyk společný, ale v případě kde N je sudé, budou nutně mít dva společné jazyky.

Záruka, aby každá skupina dvou osob vždy disponovala jedním společným jazykem, není dostatečná a neumožňuje dorozumění, které nás zde zajímá. Místo toho je důležité vědět, jak větší skupiny (dokonce zda všichni obyvatelé členských států) mohou mezi sebou komunikovat, ať se jedná o jednání ústní nebo písemné. Právě tuto verzi náročné komunikace budeme zde nazývat vzájemným dorozumíváním.

Počet jazyků, které bude třeba se naučit abychom zaručili vzájemné dorozumívání se zvětšuje s počtem různých mateřských jazyků ve skupině zastoupených, jestliže se nezavede další předpoklad, eventuální kompromis mezi jednotlivými jazyky ohledně výuky cizích jazyků. Tak v situaci s N jazyky pro celou populaci M jednotlivců, počet jazyků, které každý účastník musí znát (včetně mateřského jazyka) aby každá skupina se Z účastníky náhodně vzatými ($Z=1 \dots M$) měla aspoň jeden jazyk společný se rovná:

$$\lceil (Z-1)/Z \rceil N + 1 \quad Z < N + 1$$

zaokrouhleno na celé číslo dolů. Pro každý výraz $Z > (N+1)$, zůstaneme u N jazyků, protože zřejmě vzájemné dorozumívání by nemotivovalo učit se další. V Evropě, jejíž členské státy používají od nynějška 21 jazyků (pozn.55), mnohojazyčná komunikace nemůže být ponechána čistě náhodě a je vhodné nyní upřesnit, co scénář vícejazyčnosti představuje, aby umožnil porovnání s dvěma dalšími scénáři.

V dalším průběhu této diskuse bude tedy definována vícejazyčnost jako specifická forma modelu „1+2“, doporučená jak Evropskou unií, tak Radou Evropy: každý obyvatel Evropy by měl ovládat dva jazyky kromě své mateřštiny. Ovšem tento „model“ je často chápán tak, že používá jeden jazyk velké komunikace, totiž angličtinu, a přídatkem hlavního jazyka sousedního státu. V tomto pojednání budeme definovat trojici jazyků trochu jinak. Fakticky, i když se jedná jen o zajištění vzájemného dorozumění každé podskupiny dvou náhodných obyvatel, je nezbytné, aby repertoár každého Evropana obsahoval aspoň dva jazyky zvolené z dané podskupiny tří jazyků. Podle shora uvedené úvahy to znamená totéž jako dát určitým jazykům privilegovaný status a zde, pro potřeby studia, nechť je to předpoklad, že se jedná o angličtinu, francouzštinu a němčinu.

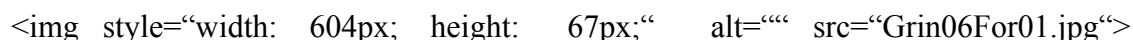
Vícejazyčnost tedy není scénář dokonale rovnoprávný: ve skutečnosti, jestliže se přijme, že každý Evropan se naučí dva cizí jazyky, bude se moci rozlišovat ve dvou situacích: pro osoby s mateřským jazykem angličtinou, francouzštinou nebo němčinou stačí, bude-li jeden z těch cizích jazyků z té skupiny tří jazyků, ale ten druhý cizí jazyk může určitě být jiný – např. italština, japonština nebo welština. Naproti tomu pro osobu s rodným jazykem estonským nebo portugalským také druhý cizí jazyk musí pocházet z trojice angličtina, francouzština, němčina. Každý jiný jazyk (ať se jedná o italštinu, japonštinu nebo welštinu) by se měl učit až jako třetí cizí jazyk. Tato nesymetričnost má následky při porovnávání scénářů, a my znovu pojednáme o nich dále v této kapitole.

Přesto je třeba poznamenat, že ani toto omezení nezaručuje shora uvedené vzájemné dorozumění (nutná podmínka, abychom mohli tvrdit, že vícejazyčnost zaručuje tytéž možnosti vzájemného dorozumění, jak scénář „jen-anglický“ nebo esperantský). Jestliže vícejazyčnost, o kterou se zde jedná, se má skutečně lišit od jazykové hegemonie, je nutné se domnívat, že členské státy přijmou opravdu odvážná opatření ve prospěch používání více jazyků. Když nebudou tato opatření účinná,

vrátíme se ke scénáři „jen-anglickému“; ale budou-li účinná, je možno očekávat, skoro z definice, že evropští občané, jejichž rodný jazyk nebude ani angličtina, ani francouzština ani němčina, se budou učit dva z těchto jazyků v přibližně stejném poměru. V delším období Evropané (kromě těch, jejichž jazyk je angličtina, francouzština nebo němčina) se rozdělí do tří velkých skupin: ti, jejichž jazykový repertoár zahrne jako cizí jazyk angličtinu a francouzštinu („AF“), francouzštinu a němčinu („FG“) a angličtinu a němčinu („AG“).

Jaké dorozumívání můžeme potom očekávat? Ke zjednodušení počítání, přijmeme, že franštináři, angličtináři a němčináři se učí jazykům, jedni jazyk těch druhých, takže znalosti se rozdělí do tří přibližně stejných třetin. To vyvolává domněnku že také franštináři, angličtináři a němčináři si mohou zvolit svůj druhý cizí jazyk a zvolí jiný jazyk – který může stejně dobře být španělština jako japonština nebo welština. Přijmeme také, že všichni Evropané jsou trojjazyční (s použitím modelu „1+2“), ale ne čtyřjazyční. V tom případě, je-li jistota, že každý pár Evropanů náhodně vybraný, vždy bude mít aspoň jeden společný jazyk, je také jistota, že v této aleatorní skupině obsahující dvě třetiny Evropanů plus jeden, je nemožné, aby existoval jazyk ovládaný všemi členy té skupiny. Ať je zvolený jazyk jakýkoli (angličtina, francouzština nebo němčina) aspoň jeden účastník bude vyloučen.

Obecně (a se všemi zjednodušujícími podmínkami zde přijatými) problematičnost P, že žádný účastník nebude vyloučen v celé populaci M členů, z nichž se vezmou skupiny rozsahu Z, jsou zastoupeny

 ``

kde výraz $n k C$, který definuje počet kombinací bez opakování prvků „k“ náhodně vybraných z n, se rovná)

``

V termínech pravděpodobnosti to hodnocení platí pro vysoké hodnoty M. Ale jakmile M je vysoké, už není důležité: ať je velikost populace jakákoliv, z které se vybírá podskupina těch dorozumívajících se, hodnota této pravděpodobnosti rychle se menší podle rostoucí Z, to je počet účastníků v dorozumívání. Tak pravděpodobnost, že prostá trojice náhodně vybraná mezi 10.000 osobami, má společný jazyk je přibližně 77,8% a když jde o skupinu 20 osob, tato pravděpodobnost klesá na 0,09%.

Pravděpodobnost setkání dvaceti osob, i když jsou vzaty ze podskupiny populace, která je sama definována na základě opravdové pravděpodobnosti interakce je taková, že může nastat při určité profesní situaci a často se stává a model „1+2“ zde pak nezaručuje dorozumění.

Vezměme příklad z 32 158 stálých a dočasných úředníků aktivních pěti evropských institucích (Parlament, Rada, Komise, Soudní Dvůr a Revizní Soudní Dvůr (pozn.56-)) Pravděpodobnost, že ve skupině 20 funkcionářů, užívání jednoho ze tří jazyků trojice angličtina, francouzština, němčina, nevyloučí ani jednoho z nich, je velmi malá, neboť podle nahoře uvedené formule, také ona je méně než 0,1%. Jinak řečeno, je téměř jisté, že nejméně jeden účastník má jazykový repertoár, který, ačkoliv perfektně konformní s modelem „1+2“ a ten kromě toho obsahuje dva ze tří jazyků privilegované „trojice“, neobsahuje jazyk zvolený pro tu schůzi (pozn.57). Vícejazyčnost ve formě modelu „1+2“ tedy nedodává tytéž záruky, jako jiné scénáře dorozumívání. Jsou myslitelné různé alternativy, které dávají všechny garance dorozumění: zaprvé, přechod na model druhu „1+3“, jestliže by ty tři cizí jazyky přišly z „trojice“ -, což však předpokládá značné investování do výuky cizích jazyků; za druhé, zmenšení počtu privilegovaných jazyků ze tří na dva – což, podle každé pravděpodobnosti, by nebylo politicky obhajitelné; za třetí, přechod k modelu, ve které se učí jeden cizí jazyk z té trojice a dosahuje vysokých dorozumívacích schopností ve dvou jiných jazycích. V mezích této zprávy nebudeme dále studovat tyto tři alternativy, přesto podtrhneme, že podle důležitosti dohodnuté s cílem dorozumívání, může být potřebné studovat je podrobněji.

Přesto, i s jejich omezeními, je možno považovat, že efektivní výnosy vícejazyčnosti ve formě „1+2“ jsou vyšší než to, co nabízejí příklady shora vyčíslené. Skutečně setkání a rozmluvy nejsou

čistě aleatorní; zeměpisná blízkost a dějinné a komerční vazby jsou natolik faktory, které dělají některá setkání častějšími než jsou jiné. Tedy, i když vzájemné dorozumění není systémově zaručitelné, model „1+2“ přispívá čistě k tomu, že je dostatečně časté uvnitř některých kontextů (zeměpisných, profesních nebo jiných). Jestliže nedostatek přímé komunikace je pravděpodobněji pro podskupiny, které samy jsou nepravděpodobné, nestačí to pro znevážení takové verze vícejazyčného scénáře, tím spíše že se může také pomáhat překládáním a tlumočením. Překládání a tlumočení si tedy zachovává, v tomto scénáři, prvořadou důležitost, protože nahrazují nemožnost komunikace, kterou jsme už zmínili, a zvláště zaručit každému občanovi přístup k některým textům.

Tedy, když započítáme vlastní výhody vícejazyčnosti (viz další paragraf) a možnost trvale zajišťovat překladací a interpretační služby mezi těmi třemi jazyky této trojice, pak nedostatek přímé komunikace ve všech situacích není to hlavní a umožňuje pokračovat v přemýšlení za předpokladu, že při rozdílných nákladech čisté zisky oněch tří scénářů jsou srovnatelné.

Ve skutečnosti je zde nutno zdůraznit jiný bod, že totiž to, co odlišuje scénáře „zcela-anglického“ od vícejazyčného nebo esperantského, je to, že podle scénáře který sledujeme, se zřejmě nebuduje tatáž Evropa. Vícejazyčný scénář je ten, který předem nejlépe vyjadřuje ideál ochrany evropské jazykové rozličnosti, neboť zaručuje (po některých úpravách, ke kterým se vrátíme později) trvalé užívání více jazyků a každodenní konfrontaci všech, s růzností jazyků a kultur; podle toho scénáře, nikdo, ani rodilý Angličan, Francouz nebo Němec, nemá oprávnění být jednojazyčný. Scénář „esperanto“ v tomto smyslu přichází jako druhý, protože samotným faktem své nepříslušnosti k nějaké jazykové nebo kulturní sféře, nechává více svobody vyjadřování všem, a to na stejné úrovni. „Zcela anglický“ scénář by přišel jako třetí, protože rozšíření angličtiny neustává silně tlačít druhé jazyky, možná ke škodě na jejich kreativitu vědecké (Durand 2001) a intelektuální (pozn.58).

Všechny tyto úvahy však závisejí, jak řečeno nahoře, na nekomerčním rozsahu lingvistického prostředí. I když můžeme, v kapit.2, načrtnout způsob jak se přiblížit k těm hodnotám, celkový nedostatek dat nám znemožňuje je zahrnout do naší identifikace výnosů různých scénářů.

6.4. Politiky vyučování a jejich náklady

Pro ty tři uvažované scénáře se předpokládá, že Francie vyučuje dva cizí jazyky: v prvním scénáři, angličtinu a jazyk K; v druhém scénáři, jazyk J a jazyk K (první z těch dvou jazyků budiž angličtina nebo němčina, jestliže, jak se předpokládá, vícejazyčnost dává přednost trojici – angličtina-francouzština-němčina); v třetím scénáři, esperanto a jazyk K (jazyk K by mohla být angličtina, ale bez jakékoli podpory vzhledem k některému jinému jazyku navrhovanému výchovným systémem). Pro zjednodušení zkoumání budeme předpokládat, že první i druhý cizí jazyk budou zapsány v týchž studijních programech a pro tytéž roky vyučovacího kurzu jako nyní, a že budou používat stejný rozvrh hodin jako teď. Neméně důležité je, aby pedagogické cíle připsané k vyučování prvního a druhého cizího jazyka byly předpokládány relativně podobné v různých scénářích, a přibližně stejné jako teď. Nic nebrání v pozdější podrobnější analýze zrušit tuto hypotézu. Bude tak možno být náročnější aspoň u prvního cizího jazyka a v důsledku toho přizpůsobit odpovídající hodnocení nákladů. Tato reforma by vyžadovala zvýšení vkladu prostředků.

Podle mého neexistuje oborové školní účetnictví ve Francii, ostatně není ani v jiných zemích. V případě Švýcarska, pro měření sociálních výtěžků jazykové výuky bylo třeba vypracovat řadu hodnocení. Takové zkoumání je tím komplexnější, když země má čtyři oficiální a národní jazyky, užívané ve veřejném vyučování podle územního principu. Kromě toho, pro svou federativní strukturu, Švýcarsko má ne méně než 26 zvláštních výukových systémů s odlišnými programy, včetně vyučování jazyků. Protože tři kantony jsou dvojjazyčné a jeden trojjazyčný, existuje v podstatě asi 30 různých studijních plánů, pro které je třeba vypracovat taková hodnocení. (Grin a Sfreddo, 1997)

Jelikož je ve Francii vzdělávací systém centralizovaný, taková hodnocení mohou být poměrně snadná, ale pro tuto studii se bude nutno spokojit s přibližnými hodnotami, jejichž složení je podobně uvedeno níže, s odvoláním na transfery uskutečňované v rámci ekonomie úsilí, kterou

mohou určité státy realizovat, podle uvažovaného scénáře, při vyučování cizích jazyků. Vezmeme Francii jako měřítko pro stanovení do jaké míry Británie se od ní uchyluje, vycházejíce z čísel, které se vztahují k Anglii a Walesu. Z důvodu struktury vyučovacích systémů v Británii, srovnávací bod neodpovídá striktně Británii jako členskému státu. Základní princip je princip prostého pravidla tři: hodnotí se relativní část cizích jazyků λ v rozvrhu pro různé ročníky nebo výukovou úroveň; násobí se odpovídajícím středním nákladem na jednoho žáka (MEL), ta částka je potom násobena celkovým počtem žáků v systému (NLS), a tak obdržíme celkový náklad na výuku cizích jazyků (KFL)_i v každém scénáři i. Dělením KLF počtem obyvatel (POP), obdržíme celkový náklad na vyučování cizích jazyků na obyvatele, číslo které je srovnatelné mezi zeměmi pro každý scénář.

Scénář 1 a 2 tedy vyžadují stejné náklady, to jest $KLF_1 = KLF_2$. Scénář 3 naproti tomu stojí méně, protože dosáhnout určité úrovně kompetence v esperantu je zřejmě rychlejší než v každém jiném jazyce, a v tomto ohledu je literatura jednoznačná. Tak Flochon (200:109) zaznamenává, že „Ústav pro kybernetickou pedagogiku v Paderbornu“ (Německo) srovnával délku výuky více skupin žáků frankofonních na bakalářské úrovni, aby dosáhli úrovně zvané „normativní“ (franc. standardní), a srovnatelné ve čtyřech rozdílných jazycích: Esperanto, angličtina, němčina a italština. Výsledky jsou tyto: k dosažení této úrovně 2000 studijních hodin němčiny měly za výsledek jazykovou úroveň rovnající se 1500 hodinám angličtiny, 1000 hodinám studia italštiny a...150 hodinám Esperanta. Bez komentáře.

Různá jiná ocenění v literatuře potvrzují rychlejší dosažení kompetence v cílovém jazyce pro esperanto, než pro všechny jiné jazyky, s kterými bylo provedeno porovnání (ministerstvo veřejného vyučování Itálie, 1995), stejně jako propedeutické výhody jazyka (Corsetti a La Torre, 1995). V následujícím jsem vybral, pro jistotu, poměr „jedna ku třem“. Tak potřebná investice, aby francouzský student dosáhl danou úroveň znalosti Esperanta, představuje třetinu investic při podobné úrovni v jakémkoli jiném jazyce (pozn.59)

Náklady na přechod k esperantu by ovlivnily výuku prvního cizího jazyku, kterému (ve francouzském systému, který zde bereme jako porovnání) se věnuje přibližně tři čtvrtiny celkových nákladů na vyučování cizích jazyků (viz dodatek A3) Použití poměru 1:3 mezi esperantem a první cizím jazykem nyní vyučovaným (ať je to kterýkoli), dává tedy předpokládat, že celková faktura jazykové výuky by byla:

$$(CLE_3 = ([1/3 * 1/4] + 1/4) * CLE_1 = 0,5 CLE_1)$$

jinými slovy – klesla na polovinu. Samozřejmě by bylo také možno přijmout jiný přístup a předpokládat náklad přesně totožný ve všech třech scénářích, ale potom úroveň znalostí dosažená v esperantu nutně a striktně překročí úroveň dosaženou v jiných jazycích, včetně jazyka, který je v současnosti zvolen jako první cizí jazyk (pozn.60).

6.5 Hodnocení plateb

Privilegované trhy.

Jazyková hegemonie způsobuje, jak bylo řečeno, různé formy přerozdělování ve prospěch těch, kteří mluví nadřazeným jazykem právě tak jako státům, jejichž je jazyk nejužívanější nebo oficiální – nebo jedním z oficiálních. Tato výsada vyplývá z těchto účinků: mluvčí vládnoucího jazyka má výhodu z prodávání různých služeb (vyučování vládnoucímu jazyku, překládání a tlumočení do něj, vydávání a kontrolování textů v tomto jazyce, dodávání pedagogického materiálu do cizích zemí pro jeho vyučování).

Pokud vím, existuje teď stupnice velikosti tohoto účinku jen pro angličtinu, a to, pro Británii. Síť British Council v tomto směru udává, že „produkty anglického jazyka“ (bezpochyby nutno tomu

rozumět jako produkty s vazbou k angličtině, tedy kategorie širší než produkty v angličtině) mají hodnotu přibližně 800 milionů liber ročně, kolem 700.000 osob ročně navštíví Británii, aby se učily anglicky a tam utratí obnos hodnocený asi 700 miliony liber (to je střední útrata £ 1.000 na osobu) (pozn.61). Síť British Council neposkytuje podrobnosti o metodologii hodnocení. Druhá částka se zakládá na datech z roku 1998, ale nic se neříká o období ve kterém platila ta první. Tato data byla k dispozici v roce 2001, zde přijmeme zjednodušeně, že tyto částky vyjadřují hodnocení o tomto roce. Jelikož mezi rokem 2001 a 2004 nominální MEP (fr.PIB, čes. HDP) v Británii vzrostla o 16,7% (pozn.62), a když předpokládáme že je tatáž ve všech sektorech, uvedená částka půldruhé miliardy liber by se zvýšila v roce 2004 na £ 1,75 mld., což se rovná asi 2,59 mld. Euro, zaokrouhloeno zde na € 2,5 mld., abychom se vyhnuli chybě, kterou by mohlo způsobit použití příliš nevýhodného kursu libry (pozn.63).

Ovšem nesmíme zapomínat, že i při neexistenci dominance angličtiny, by se prodalo nějaké množství zboží a služeb vázaných na tento jazyk. Budiž v této souvislosti uvažována část této částky € 2,5 mld. Vezmeme poměr 75% založený na skutečnosti, kterou uvedeme dále, že nadřazená pozice překládání a tlumočnická z a do angličtiny na evropském trhu, je asi na tomto stupni. Tedy ty « privilegované trhy », ve zde úmyslně použitém rozumném hodnocení, mají hodnotu, € 1,875 mld ročně.

Tuto částku je možné porovnat s 13 mld €, kterou « vydělá » každým rokem angličtina státu, podle britské vlády (citované Phillipsonem 2003; 77) pozn. 64). Přes rozdíl, který je zřejmý na první pohled, tato poslední částka je porovnatelná s € 2,5 mld z jednoduchého důvodu: výdaje vyvolávají účinek sněhové koule, nazývaný násobný účinek, který je stejného druhu jako výdaje počítané např. k ohodnocení celého ekonomického účinku infrastrukturního záměru. Jelikož praktická hodnota takových násobků je často kolem 2,5 až 3, je pravděpodobné, že částka € 13 mld, zmíněná Phillipsonem, je produkt násobků normové hodnoty a počáteční částky, překračující € 2,5 mld udávanou British Council-em. Hodnocení British Council je tedy, pravděpodobně nižší než úhrn přímých výdajů. Tedy, ať jsou jakkoli přesné částky, je nutno je násobit koeficientem.

Je vhodné také uvažovat částku € 13 mld, kterou hlásí Phillipson a uveřejněnou na oficiálních internetových stránkách vlády v roce 2001. Připustíme-li, pro nedostatek informací, že byla vyjádřena v běžných eurech, lze se domnívat, že během posledních čtyř roků sazby nominálního růstu sektoru nebyly menší než růst celého britského hospodářství. Berouce v úvahu růst 16,7% nominálního HDP (Malneta Enlanda Prodotto –MEP, fr.PIB) v Británii mezi roky 2001 a 2004, obdržíme částku řádu 15,2 mld .€. Z důvodu nedostatku informací o použitých metodách hodnocení britského vládního zdroje citovaného Phillipsonem, zaokrouhlíme uvedenou částku na 15 mld € (pozn. 65) Část poptávky po zboží a službách směřovaná do Británie přichází z ne-evropských zemí (ačkoliv pro tyto země by bylo výhodnější se obrátit na USA), je logické dát přednost skromnější škále velikosti. EU pětadvaceti představuje v roce 2004 58,1% úhrnu exportů zboží z Británie, z toho podíl v exportu zboží a služeb však není udáván (pozn.66). Zaokrouhlíme toto procento na 60% abychom započítali fakt, že z důvodu poměrné zeměpisné blízkosti, služby a jazykové kurzy a jazykové pohostinství je více než proporčně používáno obyvateli jiných členských států EU pětadvaceti. Přijmeme tedy, že toto procento 60% se aplikuje na prodej úhrnu zboží a služeb vázaných na angličtinu, což přináší celkově 9 mld €. Znovu je vhodné připomenout, že část té částky v každém případě by existovala i kdyby angličtina netěžila z dominantní pozice. Vezmeme-li znovu sazbu 75% oznámených shora, můžeme při použití téhož principu rozumu, zachovat částku 6,75 mld €.

Proto vyvstává otázka : jaký je příspěvek Francie v těch 6,75 mld € ? Měli bychom znát podíl Francouzů v úhrnu konsumu zboží a statků vázaných na angličtinu. Neboť Francie a frankofonní Belgie reprezentují demograficky přibližně 14% obyvatelstva Evropy, jejich přínos má hodnotu asi 945 mil. € ročně pro britské hospodářství.

Všechny zde diskutované částky tedy odrážejí, ačkoliv velmi přibližně, celou situaci – i když možná jsou, jak řečeno, nižší než je skutečnost. Úhrn těchto plateb jistě by byl vyšší, kdyby se sledoval scénář « jen-anglický », protože ten posiluje a instituuje nadřazující legitimitu angličtiny ve vztahu

k druhým jazykům. V očekávání podrobnější analýzy je obtížné riskovat v tomto směru domněnky. Přijmeme tedy – opět s rozumem – že částky odpovídají platbám, které by vyšly z přijetí « jen-anglického » scénáře.

To však ukazuje koncepční potíž, která je ohledně referenčního bodu. Vidíme, že část té dodávky zboží a služeb v angličtině nebo pro vyučování angličtiny, by také každopádně byla, kdyby angličtina nebyla v hegemonním postavení. Ale Německo, Francie, Španělsko a také v skromnější míře Švédsko nebo Maďarsko prodávají jazykové služby ohledně svých národních jazyků. V tom, co následuje je započtena skutečnost, že měřítko velikosti používaná pro platby příznivé pro angličtinu hřeší na nedostatek, že se z čisté bilance neberou platby které využívá Francie v důsledku mezinárodního postavení francouzštiny. Kromě toho připomeňme, že se postupně anglická nadřazenost upevňuje, zatím co využívání francouzštiny, vzhledem k druhým jazykům, zejména němčině a španělštině se může jen zmenšovat (pozn.67). Přesto v případě podrobné analýzy by se mohlo velmi dobře uvažovat o další opravě, tedy případně odpočítat část plateb Francii, z částek projednávaných výše.

Jak si nyní stojí druhé scénáře ? Definováním scénáře 3 (esperanto) nedochází nikdy k privilegovaným trhům v tomto smyslu, neboť žádná země by nedisponovala rozhodnou výhodou v dodávání jazykových služeb vázaných na esperanto. Scénář 2 (vícejazyčnost) se nachází ve středním pásmu, neboť zahrnuje rozdělení komunikace do více jazyků, při čemž je pravděpodobné, že angličtina by vážila víc než to, co by zasloužila z prostého jazyko-demografického hlediska, které je přibližně 14% (což více-méně odpovídá poměru rodilých Angličanů v Evropě pětadvaceti), tím spíše, že pro zde stanovené hypotézy, angličtina je s francouzštinou a němčinou jeden ze tří jazyků, které by profitovaly z privilegovaného statusu. Ovšem, co je důležité z hlediska této studie, je stupeň v jakém tato platba ve prospěch zboží a služeb vázaných na angličtinu by převyšovala platbu prováděnou ve prospěch zboží a služby vázaných na francouzštinu. V jazykové situaci, která vážně a aktivně povzbuzuje vícejazyčnost, takovou jakou nastiňujeme zde nahoře, čisté platby mezi dvěma velkými jazyky by byly zanedbatelné. Naopak, zůstanou pozitivní od množiny « malých » jazyků, k množině « velkých », a zvláště k trojici anglo-franko-německé.

Ekonomie úsilí v komunikaci

Některé z otázek zde uvedených se koncepčně trochu podobají těm právě pojednaným v rámci «privilegovaných trhů». Zde se však jedná o tento jev: podle vlastního jazykového prostředí a podle odpovídajícího způsobu mezinárodní komunikace, všichni rozmlouvající nebudou muset vydávat totéž studijní úsilí.

Začněme znovu u scénáře 1, to je « jen-anglického » : v tomto případě většina, ba veškerá komunikace mezi osobami s různým rodným jazykem by se prováděla v angličtině. Tedy anglicky mluvící by nemuseli překládat do svého jazyka zprávu vysílanou těmi nemluvicími anglicky, stejně by ani nepotřebovali přeložit zprávu, kterou sami vysílají, do jiných jazyků. Tato námaha naopak by byla nevyhnutelná pro všechny druhé, pokud by chtěli, aby jim bylo rozumět (pozn.68).

Pro stanovení částek, které vložíme, i když jen velmi přibližné, můžeme vyjít ze studie uskutečněné v rámci evropského programu MLIS (ASSIM,200). To, co jeho francouzská verze nazývá « executive summary », naznačuje, že trh překladatelských a tlumočnických služeb představoval v roce 1997 částku 3,75 mld € . Když připustíme, že růst sektoru v období 1997-2004 sledoval nominální HDP v EU-patnácti, to je 33,7% růstu (pozn.69) nynější nominální hodnota toho trhu by byla asi 5,014 mld €.

Ovšem tuto částku je třeba upravit podle růstu obchodu z důvodu rozšíření EU z15 na 25 členů. To představuje, podle dat Eurostatu, nárůst populace EU o 19,3%. Jelikož nové úseky trhu jsou chudší než ostatní, nemusíme se nutit předvídat, že obsah překladového a tlumočnického trhu se zvýší striktně proporčně s demografickým nárůstem. Tedy, i když započítáme skutečnost, že střední HDP na hlavu v nových členských státech může být odhadnut, stále podle Eurostatu, při paritě kupních

sil, o trochu méně než 50% středního HDP na hlavu v EU-15, dostaneme zde nárůst tržního objemu o 10%, to jest velikost evropského trhu v překládání a tlumočení 5,515 mld € podle hodnoty 2004.

Tento trh se rozděluje na určitý počet jazyků a pro každý jazyk rozlišujeme překládání a tlumočení z a do toho jazyka.

Abychom se přiblížili k hodnocení plateb uskutečněných scénářem « jen.-angličtina », je vhodné identifikovat tu část trhu, která přešla na překládání z a do angličtiny, vedle toho, jaká by byla, kdyby angličtina netěžila z hegemonního postavení. Můžeme uvažovat, že tato « normální » část by měla odpovídat demografické váze angličtiny jako rodného jazyka v EU-25, to jest asi 14%. Část překládání z angličtiny a do angličtiny je jistě vyšší. Pokud vím, neexistují systémová data na toto téma, ovšem řády velikosti od 50 do 60% udávané komunikujícími z oblasti překládání a tlumočení, s kterými byl navázán kontakt pro uskutečnění této studie, konvergují a jsou shodné se studií publikovanou v roce 1999 v OFIL, která se odvolává, bez dalšího upřesnění, na « hodnocení Komise Evropské Unie »; údaje se vztahují k roku 1992 (pozn.70). Podíl angličtiny, jakožto cílového jazyka, by byl 50% z úhrnu cílových jazyků. Tedy je možno přijmout, z nedostatku podrobnějších údajů, že toto procento se nachází mezi 50 a 60%, což odpovídá snížení « normální » části o 14%. Pro potřeby této studie se tedy zachová « exces » díky dominantnímu statutu angličtiny řádu 40% celého objemu trhu, to je velmi přibližně nějakých € 2,2 mld. (71)

V závorce poznamenejme že podíl $(0,54 - 0,14)/0,54 = 0,74$ je možno interpretovat jako ukazatel nadřazenosti angličtiny; ten je u základu sazby 0,75%, který je shora použit k hodnocení reálné « privilegované » části z trhu zboží a služeb angličtiny.

Na první pohled je možno si myslet, že je vhodné rozpůlit tuto částku, abychom mohli brát v úvahu jen jeden směr překládání a tlumočení. Ovšem je třeba zakalkulovat, oba dva proudy (směry), protože jestliže komunikace by byla rovnostářská, tak rozmlouvající v anglickém rodném jazyce by museli také financovat překladatelské a tlumočnické služby z a do svého jazyka, stejně jako mluvčí jiných jazyků. Referenční bod je tedy jazykově demografická váha anglicky mluvících, a je to úhrnem těch 2,2 mld €, které ušetří existenci nadřazeného statusu angličtiny. Je velmi pravděpodobné, že v případě přijetí « jen-anglického » způsobu, úspora tak dosažená u anglofonních zemí by se ještě zvýšila. Jelikož každá prognóza v tomto směru je riskantní, spokojím se s nejrozumnější prognózou, že přijetím částky 2,2 mld €, i ve scénáři « jen-anglickém » odpovídá úspoře, kterou by dosáhli rodilí Angličané v evropském kontextu. Reálná částka podle každé pravděpodobnosti by ji překročila.

Nyní předpokládejme, že každý činitel unie (jednotlivci, podniky, veřejné společnosti, svazy) se účastní přibližně stejným dílem na komunikaci. Váha každé jazykové společnosti v té celé komunikaci odráží její demografickou váhu. Protože Francie a frankofonní Belgie představují asi 14% populace unie, anglicky mluvící dluží francouzsky mluvícím kolem 308 milionů € ročně za ekonomii úsilí v komunikaci mezi francouzsky a anglicky mluvícími.

Ve scénáři 3, opět každá platba toho druhu automaticky zmizí, protože každý bude muset souhlasit se symetrickým vypětím pro překládání a tlumočení zpráv mezi svým rodným jazykem a esperantem. Scénář 2 představuje, jak vidno, pro « privilegované trhy » střední řešení. V míře jak by uskutečnitelné vícejazyčné prostředí souhlasilo dát relativně větší váhu některým « velkým » jazykům (podle našich hypotéz týkajících se tohoto scénáře jednalo by se o angličtinu, francouzštinu a němčinu), bezpochyby by umožnilo mluvčím těch velkých jazyků, aby si ušetřili určitá úsilí. Přesto platby mezi velkými jazyky bezpochyby by byly zanedbatelné, a bude možno se domnívat, že čistá bilance pro Francii nebo frankofonní obyvatele, pokud se týče tohoto druhu plateb a v tomto specifickém případě by byla nulová.

Úspora úsilí při vyučování cizích jazyků.

Každý nemá stejnou potřebu jazykových kompetencí, záleží na zvolené jazykové situaci. Jestliže ovládnutí jednoho nebo dvou cizích jazyků na vysoké úrovni je považována jako potřeba pro Finy

nebo Slovinci, zdá se, že je tím nižší, čím větší je jazykové společenství ke kterému patří. To lze ověřit ze skutečnosti, která je zkoumána podrobněji níže, že systémy vyučování anglický a welšský (na rozdíl od systémů skotského a severoirského) vyžadují jasně méně u žáků při osvojování cizích jazyků. Co je zde důležité, je stupeň, o který toto úsilí je nižší než to, které by muselo být vynaloženo v jiném případě. Pro zjednodušení se vezme jako porovnání současný francouzský systém vyučování cizích jazyků, o jehož podstatných vlastnostech jsme sestavili tabulku v Příloze A3.

Na této bázi je možno hodnotit celé náklady na vyučování cizích jazyků ve Francii na přibližně 8,235 mld.€ ročně. Tato suma předpokládá dvě zjednodušení, která se z velké části mezi sebou vynulují: na jedné straně nebylo dbáno faktu, že procento žáků « college » a « lycée », kteří studují druhý cizí jazyk, byl od čtvrtého roku menší než 100% (procento se pohybovalo od 86,4% až 98,1% v letech 2003-2004); naopak zase nebyl započten fakt, že určité procento (neupřesněné na internetu DEP) studentů lyceí studuje třetí cizí jazyk, a že 11% žáků zapsaných v BEP, CAP nebo v Bac profesním, studuje druhý jazyk. Jelikož je pravděpodobné, že tyto poslední účinky (efekty) převyšují ten druhý, naše konečné hodnocení úhrnného nákladu na cizojazyčné vyučování ve Francii, t.j. asi 8,235 mld €, je poněkud pod skutečností. Podrobnosti hodnocení jsou v tabulce 3.

TABULKA 3 : VYUČOVÁNÍ CIZÍCH JAZYKŮ VE FRANCII
(PRIMÁRNÍ : 1999-2000; JINÉ :2003-2004).

Školního roku	Část rozvrhu hodin na cizí j.	Výdaj na žáka		Celkové výdaje
CP	0,058	261,3	783 532	204 736 912
CE1	0,058	261,3	822 422	214 898 869
CE2	0,067	304,9	797 725	243 226 353
CM1	0,067	304,9	793 648	241 983 275
CM2	0,067	304,9	801 511	244 380 704
Celkem primární				1 149 226 112
Celkem primární (x1,024)				1 176 807 538
Šestá	0,148	1058	821 653	869 308 874
Pátá	0,135	965	801 084	773 046 060
Čtvrtá	0,123	1630	818 337	1 333 889 310
Třetí	0,105	1509	794 116	1 198 321 044
				4 174 565 288
Druhá	0,193	1882	533 489	1 004 026 298
První	0,158	1540	487 872	751 322 880
	0,147	1433	489 111	700 896 063
Celkem licea				2 456 245 241
BEP/CAP/Bac Pro	0,061	614	695 452	427 007 528
Celkem BEP/CAP/Bac Pro				427 007 528
Výdaje celkem				8 234 625 595

Jelikož data platí pro rok 2004 (resp v případě základní školy, jsou pro rok 2004 extrapolovány z dat roku 1999) je vhodné dělit celou získanou sumu € 8.234,625.595 populací bydlící v témže roce (pozn.73), to jest 59,900.700, abychom získali vydání na obyvatele a rok za vyučování cizích jazyků, něco více než € 137. Ostatně, tato suma asi 8,23 mld € odpovídá 10%-ům celého vydání na výchovu, mimo třetí sektor. Toto číslo se přesně kryje s hodnocením provedeným ve Švýcarsku před deseti roky.

V případě britského výchovného systému nepřesnost dostupných dat znemožňuje, s výminkou mnohem hlubší studie, podat opravdu srovnatelné hodnocení. Obecně, problém existuje z důvodu skutečnosti, že se cizí jazyky staly volitelnými předměty pro rostoucí podíl žáků v anglickém systému. Jak ukazuje Drisdoll, Jones a Mcrory : « ...44% škol, které učí v KS2 (Key Stage 2 : žáci ve věku 7 až 11 roků) v Anglii poskytují cizí jazyky svým žákům a 35% všech škol poskytuje jazykovou výuku. Přesto nabídka cizích jazyků je užší než by se dalo věřit.

Jen 3% škol poskytuje všem žákům všech stupňů kurz cizího jazyka 20 až 30 minut alespoň jednou týdně. Kromě toho jen 3 z dotázaných škol poskytují všem žákům kurzy 50 minut nebo více za týden. Nejčastější délka lekce je 20 až 30 minut, se střední frekvencí jednou týdně. Povaha a rozsah nabídky může také kolísat podle věkových skupin uvnitř KS2. Starší žáci dostávali obecně výuku soustředěnější a delší. 14% všech škol, které odpověděly na anketu, udalo, že žáci šestého roku školní výuky měli lekce specificky věnované cizím jazykům. 39% vyučujících základního stupně bylo ochotno se dále věnovat vyučování cizím jazykům. Požadavky na rozvrh hodin byly považovány jako důležitý faktor rozhodnutí, zda cizí jazyky vstupují do programu výuky. 27% škol, které odstranily cizí jazyky, udaly jako důvod nedostatek času. » (Driscoll, Jones a Marcory, 2004; můj překlad, t.j.Grina)

Na základě téže ankety, dokumentu Language trends v 2004-KS4 Národního centra pro jazyky (74) a dat Eurydiké (75) je možno udělat odhad skupiny stran cizích jazyků key stage 2 (7 až 11-letí) a 4 (14 až 16-letí), vědouce ostatně že key stage 3 (11 až 14 letí) je jediná skupina ve které výuka jednoho cizího jazyka je povinná, avšak s dávkováním velice různým. Toto velice komplikuje hodnocení podílu cizích jazyků v rozvrhu, v to nepočítaje, že jen minimální počet hodin v rozvrhu je zakotven v rozvrhu. Přepočtení skutečných hodin a vyučovacích hodin je také problematický, ačkoliv míra 50 minutových vyučovacích hodin se zdá být normou.

Data britského ministerstva výchovy (školství) poskytují čísla o celkových nákladech systému, z nichž se vyvozují výdaje na žáka (KS1 až KS4) € 4.954 ročně (pozn. 76). Je možno udělat synoptickou tabulku (tabulka 4), která umožní velmi přibližně hodnotit snahu vynaloženou v Anglii na vyučování cizích jazyků. Avšak abychom zakalkulovali fakt, že hodinové dotace jsou vyšší ve Skotsku a v Severním Irsku, které reprezentují dohromady 11,3% populace Británie, jednotně jsme zvýšili ukazatele hodinové části cizích jazyků v rozvrhu o 10%, což vychází z předpokladu, že skotští a severoirští žáci mají průměrně dvojnásobně více vyučovacích hodin cizích jazyků než žáci angličtí a welsští. Toto upravené číslo je tak znásobeno daty o množství a výdajích celé Británie.

TABULKA 4: VYUČOVÁNÍ CIZÍCH JAZYKŮ, BRITÁNIE, CELKOVÉ VÝDAJE
A NA VÝDAJE JEDNOHO ŽÁKA. (2002-2003)

Skupina školních ročníků	Dot. hebd moy LE (x 60 min.)	Týká se žáků v %	Střední délka výuky (x 60 min.)	Část z rozvrhu hodin (x 60 min.)	Upřesnění za celé Spoj. král.	Výdaj / žák na cízí jaz. (Euro)	Množství (průměr)	Celkové výdaje v eurech
Anglie a Wales								
KS1	0	0	0	0	0	0	1 672 728	0
KS2	0,50	33	0,167	0,009	0,010	49,5	3 345 456	165 600 072
KS3	2,25	100	2,250	0,113	0,124	614,3	2 509 592	1 541 642 366
KS4	1,50	66	1	0,050	0,055	272,5	1 672 278	455 695 755
Celkové výdaje								2 162 938 193

Porovnáme-li celkové výdaje ve výši něco nad 2 mld €, k populaci Británie, znamená to roční výdaj na obyvatele něco nad 36 €. Možnost porovnání francouzských čísel za léta 2003-2004, s britskými čísly za léta 2002-2003, jistě není dokonalé, ovšem jako měřítko je možné přijmout, že oproti Francii Británie ušetří nyní 100 € na obyvatele ročně, z prosté skutečnosti nadvlády angličtiny. To

představuje kolem 6 mld € ročně. Úspora ve všech evropských anglicky mluvících zemích má dokonce hodnotu dalších 400 milionů €, jestliže se přidají asi 4 miliony obyvatel Irské republiky.

Vyslovíme zde domněnku, že v případě přijetí „jen-anglického“ scénáře, anglicky mluvící země by dále nezmenšily svou snahu o cizojazyčné vyučování, zatímco jiné státy, mezi nimiž Francie je zde brána pro srovnání, nezvyšují svou výuku cizích jazyků. Nanejvýš bude přijato, aby první jazyk povinně byla angličtina (jak doporučuje Zpráva Komise národní debaty o budoucnosti vyučovacího systému), ale že finanční zátěž by se tím nezmírnila. Existuje silná hypotéza, že přijetí „jen-angličtiny“ by určitě posílilo tlak na zevšeobecnění časné výuky angličtiny. Nicméně, do té míry, kdy tento vývoj by mohl být doprovázen ztrátou zájmu o druhé cizí jazyky, není nemoudré připustit, pro potřeby této studie, že celkový náklad by zůstal beze změny. Zachová se tedy (jako rozumný odhad) výdajů pro výuku cizích jazyků ve Francii a Británii, v případě „jen-anglického“ scénáře, částky

$$CLE_1^F = € 8,235 \text{ mld}$$

$$CLE_1^{UK} = € 2,163 \text{ mld}$$

Co bychom mohli říci o druhých scénářích? Znovu, komplexnost porovnání nás přivede k několika velkým zjednodušením, z nichž ta hlavní jsou uvedena shora v tomto oddíle, totiž ohledně zavedení esperanta jako prvního cizího jazyka. Kromě toho se přijme, že ve scénáři 2 (vícejazyčnost) všechny země vynaloží stejnou snahu učit se cizím jazykům. Ve scénáři čisté vícejazyčnosti by se to považovalo jako výsledek rovnosti všech členských států. Trochu jinak je to ve zvláštní formě vícejazyčnosti, ve kterém jsme museli předpokládat, abychom si byli jisti, že výuka vhodného množství cizích jazyků vždy zaručí vzájemné dorozumění: ve skutečnosti osoby s rodným jazykem angličtinou, francouzštinou nebo němčinou by mohli se spokojit jen s jediným cizím jazykem (jistě patřícím k té trojici), aby měli z téhož důvodu jako ostatní evropští obyvatelé znalost dvou z těch tří jazyků „tria“; tato podmínka zaručuje přímé dorozumívání v každé podskupině evropské, náhodně zvolené, ať je jejich počet a jejich jazykový repertoár libovolný. Pro zjednodušení přijmeme, že scénář vícejazyčnosti bude předpokládat, že i Británie, Irsko, Francie, frankofonní Belgie, Luxembursko, Německo a Rakousko budou vyučovat dva cizí jazyky s použitím modelu „1+2“, který doporučuje Brusel a Strasburg. Budeme zde uvažovat, že se v celé Evropě budou studovány nejméně dva cizí jazyky, všude se stejným stupněm účinnosti, to je se stejnými výdaji na hlavu pro tentýž výsledek. Obdržíme tedy (pro dva cizí jazyky, nedbajíc možnost vyučovat další):

$$CLE_2^F = CLE_2^{UK} = € 8,235 \text{ mld}$$

$$CLE_3^F = CLE_3^{UK} = € 4,118 \text{ mld}$$

Je nápadné, že podle velmi rozumných hypotéz, jichž jsme se drželi v celém našem přemýšlení, pro Francii by bylo výhodou podpořit scénář 3, který by jí dovolil ušetřit více než 4 mld € ročně; ostatní evropské země by také ušetřily, ale zřejmě proporčně, což je funkce počtu studentů; zatímco Británie by samozřejmě neprofitovala nějakou výhodou, vyrovnat na stejnou úroveň angličtinu s francouzštinou nebo němčinou by jí stálo více než 6 mld € ročně, za předpokladu vícejazyčnosti (scénář 2), a další asi 2 mld € ročně za předpokladu všeobecného přijetí esperanta (scénář 3).

Produkt reinvestice do vzdělání.

Částky ušetřené zeměmi, jejichž úředním jazykem je angličtina, je možno investovat jinde do vzdělání a výzkumu a tyto investice přinesou nějaký výtěžek. Víme, že bezrizikové investice přináší střední výtěžek od 3 do 5 procent a že analýzy vklad-výtěžek užívají obecně výtěžek kapitálu 10%, zvolíme zde sazbu výtěžku 7% jako střední řešení. Toto procento, aplikované na úsporu 6 mld € odhadnutou shora, vynese roční rentu kolem 420 milionů € (pozn.77). Teď jsme schopni shromáždit různé výsledky dosud kalkulované, abychom mohli kompletně porovnat ty tři scénáře.

6.6. Srovnávací bilance

Zprv, udělejme malý součet: úhrn výhod, které profituje Británie ze současné dominance angličtiny je shrnuta v tabulce 5:

TABULKA 5:

ČISTÉ ROČNÍ PLATBY VE PROSPĚCH BRITÁNIE V MILIONECH €, 2002-2004.

	Přímé platby	Násobný efekt
Privilegované trhy	1 875	5156 á 6750
Ekonomie úsilí na překládání a tlumočení	2 200	157
Úspory při výuce cizích jazyků	6 000	420
Celkem	10 075	5730 á 7324

a) Když se vyskytují dvě částky, ta první je výsledek použití násobitele 2,75 k přímo hodnocené částce; ta druhá se zakládá na úhrnné částce hlášené Phillipsonem po úpravě (2003:77).

Co se týče čistých příjmů nebo neuskutečněných (kterým jsme se vyhnuli) výdajů (Přímé platby - v tabulce 5), současná nadřazenost angličtiny přináší Británii více než 10 mld € ročně.

Na druhé straně, je také možné se při hodnocení privilegovaných trhů opřít, nikoli o přímé částky výdajů hodnocené na základě informace British Council, ale o oficiální hodnocení britské vlády (to je kolem 13 mld € na začátku let 2000, což reprezentuje bezpochyby víc než 15 mld € v současnosti, ale které jsme navrhovali ohodnotit velmi rozumně částkou 6,75 mld € pro privilegované trhy v kontextu specificky evropském). Abychom plně zakalkulovali výhody, které Británie těží z této situace, máme právo kromě toho připomenout, že částky ušetřené v komunikaci a ve vyučování cizích jazyků, přináší formu roční renty kolem 574 milionů €. V tom případě, celá částka hodnoty, kterou nadřazenost angličtiny nyní reprezentuje pro Británii, je kolem 17,399 mld €. Také zde hodnocení se zakládá na rozumném užívání dostupných dat. Můžeme tedy uvažovat o částkách v rozmezí 10 a 17 mld € ročně, podle toho, zda se započítaly nebo nezapočítaly násobné účinky a výnosy částek, které nejdůležitější anglofonní země Evropy může v současnosti ušetřit. Pro srovnání, rozpočet ústřední britské vlády dosáhl v letech 2003 až 2004 kolem 400 mld £ (liber) (pozn.78), to je 584 mld €. Nominální britský HDP, na druhé straně, dosáhl v roce 2004 kolem 1710 mld € (pozn.79). Kolem 1% tohoto úhrnu je tedy možno připsat současné dominantní pozici angličtiny.

Připomeňme, že tato měřítko velikosti je třeba chápat mimo všechny symbolické účinky, účinky podstrčené do vysílání kulturního zboží a služeb v angličtině a z privilegovaného postavení, z kterého profitují rodilí anglicky mluvící v obchodních a konfliktních situacích, což je nezbytně původ jiných finančních zisků. Tento skutečný stav je financován jinými státy, jmenovitě evropskými (připomeňme pokusy na předchozích stránkách zakalkulovat jen toky, které se objevují v kontextu evropských výměn), které kromě toho souhlasí zdvojnásobit pro to své národní faktury za vyučování cizích jazyků.

Jazyková hegemonie je tedy, bez jakékoli pochyby, hrubě nespravedlivá. Znovu připomeňme, že vinna není angličtina jako taková, ale jen jazyková hegemonie jako funkční způsob, ať z toho

profituje kterýkoli jazyk. Bylo by podivné si přát ji posílit, jak podněcují všichni, kdo navrhnou příznat některému národnímu jazyku (angličtině nebo jinému) statut toho druhu.

Synoptická tabulka (Tabulka 6) dovoluje rychle porovnat různé možnosti volby. V této tabulce započítáváme jen sloupec „přímých částek“ z tabulky 5.

TABULKA 6: SROVNÁNÍ TŘÍ SCÉNÁŘŮ

(Částky v milionech eur zaokrouhlené na vyšší hodnotu)

Scénář	Všeobecná charakteristika	Výuka jazyků	Výdaje na výuku	Transfery do zemí hegomon. jazyka	Podíl Francie na transferech (13%)	čistě ve vztahu k scénáři 3
1. Jen anglický	Mezijazyková komunikace v podstatě anglicky; nerovnoprávnost příznivá rodilým mluvčím toho jazyka; nárůst rizik při dlouhodobé erozi jazyka a kulturní různost	1. angličtina 2. ostatní jazyky	8 235	10 075	1 310	5 428
2. vícejazyčný	Mezijazyková komunikace v různých evropských jazycích gravituující k velkým jazykům angličtině, francouzštině, němčině, jazyková a kulturní různost pevnější, ale riziko nestability vyžaduje opatření k přednostní komunikaci v nefavorizovaných jazycích, zvláště ne v angličtině	1.(pro Francii) angličtina nebo němčina 2.jiný jazyk	8 235	zanedbatelné	0	4 118
3. Esperanto	Mezijazyková komunikace v podstatě v esperantu, rovnoprávnost mezi mluvčími všech jazyků	1. esperanto 2. jiný jazyk	4 118	0	0	0

Několik komentářů může pomoci interpretovat tuto tabulku.

-Čistá výhoda scénáře Esperanta by neměla překvapit, protože zrcadlí současně účinnost tohoto jazyka a jeho nesrovnatelnou spravedlnost. Započítání spravedlnosti do klasifikace scénářů by mělo mít za následek držet se scénáře 2 nebo 3. Skutečně, jestliže Rawlský princip rozdílu se rozumí s rezervou určité záruky účinnosti, je vidět, že tomuto vůbec nepomáhá scénář 1.

-Uvažování nekomerčních hodnot by vedlo k posílení přitažlivosti scénáře 2, neboť ten je příznivý pro každodenní zřejmost jazykové a kulturní různosti; naopak trpěl by nedostatky scénáře 1, protože ten nese největší rizika uniformity.

-Explicitní a zvláštní uvažování symbolických rozměrů, s vazbou na historické a politické základy evropských kultur (a v rozměrech, kde takových dimezí by nebylo možno dosáhnout v nekomerčních hodnotách) posiluje tyto závěry,

-Zde kalkulované částky se týkají kalendářního roku; sčítají se rok po roce a posilují dynamiku, kterou je možno stále obtížněji zvrátit a v níž tyto částky samy zatíží rozpočet stále více.

Jestliže se prokazuje, že scénář "jen-anglický" je nejnákladnější a nejméně spravedlivý z těch tří, jak je možné, že má trvale takovou podporu? Jak vysvětlit, že alternativa, kterou možno upřednostnit jak na úrovni účinnosti i spravedlivosti nikdy není vážně uvažována? Jaká zaměření je

možno brát v úvahu v blízké a daleké budoucnosti, berouce v úvahu dosud dosažené výsledky? Takové jsou otázky kterými se bude zabývat sedmá a poslední kapitola.

53 Literatura mluví tu o “vícejazyčnosti”, jindy o “mnohojazyčnosti”. Podle autorů mezi těmi dvěma termíny není shoda. Podle některých “mnohojazyčnost” znamená obecný pojem různosti jazyků, bez bližšího určení jazyků, které tvoří tuto různost, zatímco “vícejazyčnost” dává tušit různost počitatelnou, to jest, že počet přítomných jazyků je specifikován. Podle jiných autorů mnohojazyčnost je individuální schopnost, kompetentnost, zatímco vícejazyčnost ukazuje různost přítomných jazyků v oblasti sociální. Pro potřeby této studie budeme užívat druhé definice, takže scénář 2 se bude nazývat “vícejazyčný”; je přesto jasné, že jeho uskutečnění bude vyžadovat mnohojazyčnost jednotlivců, kromě všudypřítomné nabídky a láce překladových a tlumočnických služeb

54. Zde se předpokládalo, že N=20, ačkoliv počet oficiálních jazyků brzy překročí 21, včetně přístupu irštiny v lednu 2007, se stejným statutem oficiálnosti jako těch 20 druhých národních jazyků (Oficiální žurnál Evropské unie, L 156 z 18.června 2005, str.3-4) Zde tedy připustili, že všechny osoby s irským mateřským jazykem i nadále se budou učit angličtinu v témže věku a účastnit se týchž poznávacích procesů jako osoby s mateřským jazykem anglickým.

55. Avšak, během přechodného období 30 měsíců, od 1.května 2004, vyjímečná pravidla, která mohou pokračovat maximálně jeden rok, se aplikují na maltštinu. Ta, ačkoliv oficiální, nebude systémově užívána instancemi unie, dokud překladatelů a tlumočnicků maltštiny nebude dostatek. (Oficiální žurnál EU, L 169 z 1. května 2004, str.1-2)

56 Oficiální žurnál EU, L 58 z 28.února 2003, str.109)

57. Toto hodnocení neovlivní možnost, že skupina 20 osob náhodně vybraných z 32.000 úředníků, obsahuje podkupinu 2 až 20 jednotlivců téhož rodného jazyka.

58 V tomto směru Bourdieu (Bourdieu a jiní, 2001: 46 str.) pozoruje: “Když se mluví o jazycích, prostě řečeno, vždy se také jedná o něčem jiném. Jazyk je nejen nástroj komunikace (...) Symbolické systémy jsou nejen jednoduché nástroje k vyjádření skutečnosti, ale také přispívají ke konstrukci skutečného(...) A je třeba uvážít (...) abychom viděli zda a jak je možné přijmout užívání angličtiny bez rizika poangličtit své myšlenkové struktury, aniž by došlo k vymývání mozků jazykovými rutinami.”

59 Studie umělých plánových jazyků jako řešení problémů mezinárodní komunikace je předmětem interligvistiky, jejíž tradice jde zpět ke Komenskému, Descartovi a Leibnitzovi. Pro obecné uvedení do vědecké literatury do této oblasti, viz Blanke 2003)

60 Viz Haszpra (2004) pro kalkulace na základě hodinové hodnoty práce. Porovnávající daňové zatížení na hlavu, které vychází ze zevšeobecnělé výukové politiky jednoho cizího jazyka. Haszpra dostává proporcí od 1 do 10 podle případu, zda jde o esperanto, nebo o angličtinu. Ve scénáři s dvěma cizími jazyky (esperanto a druhý cizí jazyk nebo dva přirozené jazyky, z nichž pravděpodobně v první řadě angličtina), nakonec nalézá fiskální zatížení na hlavu 312 € ročně, respektive 925 €, což značně se shoduje s našimi vlastními výsledky.

61 Viz [http://www.britishcouncil.org/english\(engfaqs.htm](http://www.britishcouncil.org/english(engfaqs.htm) encoben.

62. Zdroj: <http://www.statistics.gov.uk>

63. Nutno trvat na faktu, že tato ocenění jsou určitě nižší než skutečnost. Tak, British Council udává, že britská ekonomie přijímá každoročně 11 mld liber z mezinárodního trhu výchovy. Je velmi pravděpodobné, že tato suma by byla podstatně nižší, kdyby angličtina netěžila z privilegovaného postavení. Viz u: www.britishcouncil.org/mediacetre/apr04/vision_2020_press_notice.doc

64. Nyní internetové stránky britské vlády, zmíněné u Phillipsona (2003) jako zdroj této cifry, už nejsou přístupné; tedy nebylo možno zkontrolovat, které metody bylo použito k přístupu k této sumě, ani v kterém období se aplikovala. Samozřejmě, v podrobnější studii různé cifry musí být kontrolovatelné.

65 Avšak při hodnocení se opomíjí hodnota toho účinku na Irsko; přidání 5%; odpovídající podílu mezi obyvateli resp. Irsko a Británie; každopádně by bylo nutné vzít v úvahu.

66 Zdroj: <http://www.statistics.gov.uk/StatBase/Product.aspx?vlnk=613>

67 Názorně si uvědomme, že v šesti letech, to je mezi 1997 a 2002, podíl francouzštiny jako původního redakčního jazyka Rady Evropské Unie přešel ze 42% na 18%, zatímco pro angličtinu přešel ze 41% na 73%. (Generální sekretariát Rady Evropy, citováno z Durand, 2004)

68 Tam je určující bod opominutý švédskou delegací v evropské komisi, která navrhla aby, jestliže stát si přeje mít k dispozici dokumenty nebo ústní informaci ve svém jazyce, ať převezme odpovídající překladací a tlumočnické náklady. Ačkoliv to zřejmě vyvolává otázku jazyka, ve kterém zprávy na počátku byly zaslány, a podle kterého práva...

69 Zdroj: http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985_dad=portal_schema=PORTAL.screen=detailref language=fr product=Yearlies_new_economy root=Yearlies_new_economy/B/B1/B11/daa10000

70 OFIL uveřejňuje Tribune des industries de la langue et du multimedia ; viz S.Abou, 1999 : « Od obecného trhu překládání k trhu vědeckého a technického překládání...a k trhu překládání pomocí přístrojů », <http://www.ofil.refer.org/tribune/n19/marche.htm>, TILM n° 19

71 Otázka účinku násobku, stanoveného v případě privilegovaných trhů, může se objevit také zde. Avšak nic nenasvědčuje, že podstata této překladatelské a tlumočnické práce by se konala v Británii nebo v Irsku. Následkem toho není správné vznést hypotézu, že částky vyplývající z « účinku sněhové koule » způsobují platby jedním nebo druhým směrem.

72 Když jsme započítali demografický růst z 2,4% zaznamenaný mezi léty 1999-2000 a 2003-2004

73 Zdroj : [[page?_pageid=1996,39140985_dad=portal_schema=PORTAL screen=detailref language=fr product=Yearlies_new_population root=Yearlies_new_population/C/C1/C11/caa10000_caa10000](http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985_dad=portal_schema=PORTAL.screen=detailref language=fr product=Yearlies_new_population root=Yearlies_new_population/C/C1/C11/caa10000_caa10000)]

74 zdroj: <http://www.cilt.org.uk/kev/trends2004survey.pdf>

75 Zdroj: <http://www.eurydice.org/Eurybase/Application/frameset.asp?country=UK&language=VO>

76 Zdroj: http://www.dfes.gov.uk/rsgateway/DB/VOL/v000538/ed_train_final.pdf

77. Vycházíme-li ne z hlediska veřejných financí, ale z celé ekonomie, můžeme přidat k ušetřeným sumám ty, které vyplývají z nejmenší námahy v překládání z a do jiných jazyků (2,2 mld € ročně). Každoročně, výtěžek takto vyrobený, roste tehdy až k 574 mil.€.

78 Zdroj: <http://www.statistics.gov.uk/pdfdir/psa0604.pdf>

79. Zdroj: http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985_dad=portal_schema=PORTAL&screen=detailref&language=fr product=Yearlies_new_economy root=Yearlies_new_economy/B/B1/B11/daa10000

Kapitola 7: JAKÉ STRATEGIE?

7.1 Dlouhodobá strategie

Scénář 1 ("pouze angličtina") představuje povážlivá rizika uniformity a nebude moci zabránit ponížení francouzštiny a jiných jazyků v Evropě s výjimkou angličtiny.

Scénář 2 ("vícejazyčnost") se opírá - alespoň na úrovni všeobecných principů a v mnohem nejasnější verzi - o řadu promluv evropských oficiálních osobností. Přesto, kromě toho, že promluvy se jen málo shodují s činy, lze na tomto scénáři věřit když obsahuje řadu dispozic normujících dost striktně společné kontexty. To vyvolává dojem subtilní politiky, protože scénář může fungovat jen když bude schopen, pro vlastní profit, otočit logiku užitečnosti a minimum-maximalizace (nebo bude alespoň schopen překonat tyto síly v případech kdy by přinášely profit angličtině). Rozhodnutí je tím delikátnější, čím více dispozic nutných pro úspěch druhého scénáře může být vnímáno jako umělé a zavazující

Nelze pochybovat o tom, že scénář 3 je nejlepším řešením ze všeobecně analytického hlediska, z důvodů uvedených dříve, a navíc, když uvážíme roli historických a symbolických dimensí, které nezahrnuje.

Některá díla se pokoušejí zjistit, často technickými pojednáními, která jsou zakotvena v teorii racionálních výběrů, proč taková samozřejmost není realizována ve výchovných politikách. (Pool, 1991b ; Selten a Pool, 1997 ; Güth, Strobel kaj Wickström, s.i.d.), navzdory její výstižnosti na pedagogické úrovni (Piron 1994), finanční (Haszpra 2003) nebo ještě v reflexi humanistické (Mullarney, 1999). Zde je možné hledat vysvětlení psychologické (Piron) nebo historické (Forster 1982). Ministerstvo veřejného vzdělávání (Itálie, 1995). Fettes (1991) kombinuje více analytických úrovní v pozoruhodně zbarveném textu.

Zkoumání těchto obsáhlých otázek si vyžádá mnoho času. Na bázi pojednání podobného politickému rozboru předchozích kapitol, jejichž závěry se shodují s citovanou literaturou, se spokojím s načrtnutím strategie výuky jazyků, které by si mohlo vyžádat dlouhý čas, tj. minimálně jednu generaci. Ve druhém paragrafu se pokusím načrtnout strategii časově kratší. Rozlišení mezi těmi dvěma strategiemi je podstatné. Ve skutečnosti každý návrh užít esperanto je často úředně zamítnut, často bez jakéhokoli důvodu. Bylo by tedy úplně iluzorní se snažit je uskutečnit v krátké lhůtě.

Uskutečnění scénáře 3 připadá v úvahu jen za tři podmínky: První odvisí od poskytnutí prostředků a nepůsobí zvláštní problémy. Dvě další jsou méně snadné, ale jak jsme viděli, objem finančních a symbolických vkladů odpovídá nesnadnosti zápasů.

Vzdělávání a zaměstnávání učitelů.

Jen povrchně pojednám problém vzdělávání učitelů. Jestliže scénář je vymyšlen aby se uskutečnil v rámci jedné generace, je více než dost času ke vzdělání potřebných učitelů. K tomu budu jen citovat Haszpra, protože vím, že toto téma si eventuálně zaslouží detailnější pojednání "[učitelé esperanta] mohou být rychle vychováni z nynějších učitelů jazyků. Učitelé jazyků již mají oprávnění k výuce jazyků a byli již vzděláni v metodice výuky jazyků. Je zřejmé, že dvěstěhodinový kurz esperanta je pro ně více než dostatečný aby dosáhli schopnosti začít s výukou. Zkušenosti získané ve východní Evropě, po politických změnách kolem roku 1990 ukázaly, že mnozí učitelé ruštiny se naučili jiný jazyk a po relativně krátké době mohli učit angličtinu, němčinu nebo francouzštinu na požadované úrovni. Kromě toho, jeden učitel může učit esperanto desetkrát více žáků než jiný jazyk, protože čas potřebný k výuce činí desetinu času pro výuku jiného jazyka [odvoláváme se na poměr 1:10 zmíněný v předchozí kapitole]. Totéž lze tvrdit u výuce esperanta dospělých, kteří by mohli věnovat potřebný čas studiu esperanta, zatím co stěží by mohli najít dost času na učení se přirozenému jazyku.

Bez počítání zmíněného podílu 1:10 je pravděpodobné, že vzdělávání učitelů nebude překážkou třetího scénáře. Přejdeme tedy ke dvěma dalším podmínkám, zřejmě hůře splnitelným.

Informování a stav myšlení

Druhou podmínkou je porazit rozšířené předsudky. To vyžaduje velikou informační kampaň (zaměřenou na veřejnost, politiky, masové sdělovací prostředky, na rozhodující činitele soukromého sektoru) a velkou inteligenční flexibilitu k vývoji stavu myšlení (pravděpodobně u týchž osob). K tomu je nepochybně nutné bojovat proti mnohým předsudkům - ale, jak říká Pool: "esperanto je pole, kde tolik odborníků jako laiků má stejné, mimořádně nepoddajné přesvědčení (Pool 1991 :7). Možná bude nutné odhalit činitele působící tento druh poruchy jazykového myšlení již dávno identifikovaného Gobardem (1976). To budiž řečeno k návrhu politiky různosti, která přisuzuje esperantu ústřední roli a není třeba odkazovat na pojem imperialismu (jak to činí Bernard Cassen v Monde Diplomatique z ledna 2005). Dokonce kdyby užití toho názoru mohlo osvětlit jazykovou makrodynamiku a jisté institucionální mechanismy (jak ukazuje Phillipson 1992) to není nutné. Aby se došlo k doporučení třetího scénáře, stačí spočítat náklady, jak se právě stalo. Úvaha o rovnoprávnosti může jen upevnit tento propočet. Přesto snad nebude bez užitku zamyslet se nad okouzlením způsobeným možnostmi a znovu si přečíst Rozpravu o dobrovolném otroctví Étienne de La Boétie.

Tato základní práce o informování a stavu myšlení se může opřít o fakta a čísla uvedená v této studii a v literatuře na kterou odkazuje. Přesto je nutná určitá rozborová práce a pojednání faktů. Nebudeme nyní připomínat určité obvyklé výhrady, které byly odmítnuty jinde (Fettes, 1991 ; Piron, 1994, Grin 2004c). Přesto, pokud vím, není k dispozici argumentace ve prospěch investic již odsouhlasených, nejenom na studium, ale také na dokumenty (v angličtině) již obsažené v různých materiálech. Skutečně replika již kdysi uvedená je, že je riziko ztráty celé investice dosud učiněné.

Není zvláště nesnadné odmítnout tuto výhradu, nyní užitím jisté analogie. Měl se pod záminkou nákladů odmítnout metrický systém (jako v USA, kde se ještě užívá systém měř nazývaný "imperiální")? Nebo přechod na euro měl být odmítnut z důvodu návyků spotřebitelů a podniků nebo z důvodu účetních knih vedených v příslušných národních měnách? Měly se odmítat počítače, protože psací stroje se staly nepotřebnými? Skutečně, každá novinka, každá změna zahrnuje nevratné náklady "sunk costs". Následkem toho k uskutečnění dlouhodobého scénáře 3 by bylo nutné připravit překlady z angličtiny do esperanta. To ostatně není potřeba, která se objeví brzy. Dosáhne skutečné důležitosti od okamžiku, kdy jedna generace, která studovala jako cizí jazyk esperanto a jiný jazyk (nikoli povinně angličtinu) přijde na trh práce.

Podobně je nutné předvídat přechodné období, během kterého osoby, které se učily angličtinu jako první nebo druhý cizí jazyk, by musely pobírat zvláštní podporu, aby se učily esperanto. Při uvážení snadnosti tohoto jazyka (esperanta), investice potřebné k jeho ovládnutí, alespoň na úroveň současné znalosti angličtiny, by byly nízké.

Tento vývoj stavu myšlení není představitelný, kdyby se nezakládal na minimálním porozumění procesům individuální a kolektivní subjektivizace, mezi jiným když se uskuteční v oblastech sociální různosti a individuální vícejazyčnosti. Proto je nutné toto zásadně promýšlet. Lze k tomu vyjít z nové teorie sociálních změn, teorie vybudované kolem Touraine a Wieviorka a opřít se o koncept „modernizace“ (Rossiaud, 1997) představené již v první kapitole. Pokud vím, toto promýšlení ještě nebylo vedeno s ohledem na společenské změny jazykových prostředí, ale je i nadále nutné, aby se jednotlivci mohli vydat do scénáře č. 3 a aby se odvíjely situace, kde princip minimum-maximalizace bude nakloněn esperantu.

Koordinace

Problém také závisí na koordinaci na evropské úrovni a dále specificky mezi členskými státy. Zůstávají suverénními ve výchově a to se v blízké době nezmění. Následující otázka musí být však řešena na úrovni koordinace mezi státy. Při absenci mezistátní koordinace, každý stát inklinuje přijmout vzdělávací politiku, která, jak doufá, bude příznivá ekonomickým úspěchům občanů, ba že snad dá konkurenční výhody na rozsáhlém evropském pracovním trhu. Proto kdyby některý stát se

sám vrhl do třetího scénáře, a i kdyby veřejné mínění bylo široce získáno pro takový podnik, výsledky by byly pro tento stát katastrofální: důsledkem by byla izolace země a obyvatelstva od ostatní Evropy, a asi by investice do jazykových schopností byly bez nějaké komerční hodnoty. Občané jiných států, které by pokračovaly prioritně ve výuce angličtiny, by viděly, při ponechání ostatního stranou, jak přínosy jejich kompetencí v angličtině rostou. Viděli jsme v paragrafu 3.4, že tato výhoda snad je odsouzena k erozi, ale ještě se nikdo kvůli tomu neznepokojuje. V každém případě v krátkém čase přijetí třetího scénáře osamoceně jediným státem by všechny ostatní podnítilo k výuce angličtiny.

Naopak, všechno se změní, jestliže státy začnou uvažovat o společném postupu pro svůj společný zisk, a jestliže většina zemí společně přijme třetí scénář. V období jedné generace nespravedlivé převody miliard eur mohou zmizet a čistá úspora okolo 25 miliard eur ve prospěch celé Evropy ročně je možná. Pro srovnání úhrn rozpočtovaných výdajů Evropské unie pro rok 2005 je 116,55 miliard eur.

Člověk špatně chápe, s jakou logikou 23 z 25 členských států Evropské unie by mělo poskytovat i nadále dvěma jiným dar, který je stojí, jen na úrovni výchovného systému "pakatel" 26,7 miliard euro ročně, tím spíše, že tato obrovská investice ponechává většinu evropských občanů v situaci neplnohodnotných lidí. Ze zájmu tak zřejmě společného a který je perfektně v souladu s požadovanou společenskou spravedlností, moudrost musí vést státy ke vzájemné dohodě k postupnému a koordinovanému uskutečnění scénáře č. 3.

Samozřejmě, tato koordinace mezi státy nesmí uvažovat jen vzdělávací politiku. Musí se také zabývat druhou podmínkou, to je pečovat o zvyšování informovanosti a rozvoje myšlení.

7.2 Krátkodobá strategie

V blízké době uskutečnění scénáře č. 3 nelze očekávat. Kromě toho jenom prosté oznámení, že takový scénář by měl být uvažován v mezích dvaceti nebo pětadvaceti let, by bylo zesměšňováno velkou částí veřejnosti, protože tak silná je víra, že neexistuje žádná alternativa k hegemonii angličtiny. Všichni zapomněli, že mnohé státy, v epoše Společnosti národů, podporovaly přijetí esperanta jako mezinárodního jazyka, nebo že plenární zasedání UNESKa přijala v r. 1954 a 1985 rezoluce ve prospěch esperanta.

Jestliže scénář č. 3 není bezprostředně uskutečnitelný, přesto by bylo nebezpečné spokojit se se scénářem č. 1, z důvodu rostoucí nesnadnosti zvrátit vývoj. Skutečně mnozí, mezi nimi van Parijs (2001b, 2004a, 2004b) se domnívají, že proces ve prospěch angličtiny již není zvrátitelný. To je další motiv pro podporu scénáře 2, tj. vícejazyčnosti, v krátkodobém a střednědobém horizontu. Všechny deklarace evropských institucí jdou tímto směrem; je tedy třeba jim dát reálný obsah .

To vyžaduje mnohem víc než navrhuje Akční plán (evropská Komise 2004).

Hledisko "výuky cizích jazyků" je jenom nejzřejmější stránka, a z toho důvodu se o tom dále nemluví. Nejdůležitější je, aby výuka jiných jazyků než angličtiny nebyla pouhá záminka, a aby schopnosti v jiných jazycích byly slušně zhodnoceny, je nutné podle možností vytvořit institucionální kontexty, ve kterých jiné jazyky než angličtina budou konečným cílem procesu minimum-maximalizace. V první řadě je nutno pochopit, že pouhé studium více jazyků evropskými občany nestačí k záruce na střednědobé a krátkodobé hranici, skutečnou vícejazyčnou integraci, a tedy různost jazykové komunikace v Evropě. Následkem toho tato doprovodná opatření jsou rozhodně nutná.

Není možné zde definovat všechna opatření, která by mohla být přijata za tímto účelem, protože musí být v souladu s rámcem příslušné a strukturované jazykové politiky. Přesto lze přijmout hypotézu, že tato opatření by měla mezi jiným obsahovat:

- 1) všeobecnou obranu mnohojazyčnosti v každé evropské instituci a v maximu situací,
- 2) požadavek na zaměstnance těchto institucí, mezi jiným od určitého hierarchického stupně, na prokázanou trojjazyčnost, zatímco dvojjazyčnost by neopravňovala k získání prémie nebo zvláštních výhod,
- 3) zákaz jakéhokoli odklonu v zaměstnanecké politice evropských institucí, zejména nabídek zaměstnání požadujících angličtinu jako mateřský jazyk.
- 4) určení prostorů, v rámci fungování těchto institucí, které vylučují užívání nejdominantnějších jazyků, zpočátku angličtiny ale později také francouzštiny a němčiny,
To může vést k předpokladu užití jihoafrického rotačního systému nebo ustanovení, pro různé obecné směry činnosti Evropské komise, tříjazyčných vnitřních komunikačních způsobů, s ujištěním, že žádný z těchto tří jazyků se nebude používat v každé situaci. Jinými slovy, že rození mluvčí upřednostněných jazyků, a hlavně nejvíce upřednostněné, angličtiny, budou konfrontovány do situací, kdy se musí užít jiné jazyky, zatímco osoby, které nemají jako mateřštinu angličtinu, francouzštinu nebo němčinu by byli konfrontováni do situací, kdy není možné se vždy spokojit s užitím jazyka této trojice. To bude vyžadovat definici N-skupiny "jazykových režimů". Tento druh uspořádání může překvapit. Přesto čtenář může snadno zkontrolovat, že nebudou-li přijata taková opatření nelze znemožnit, aby jazyková hegemonie nebyla zcela přirozenou výslednicí principu "minimum-maximalizace", evidentně ve prospěch angličtiny,
- 5) rozšíření informací a vědomí veřejnosti a médií o problému jazykové spravedlnosti, aby bylo rozuměno nutnosti takových zásahů,
- 6) podporu mezinárodních výměn žáků a studentů, nikoli zmateně (což obecně znamená podporu angličtiny, jak píše De Swaan (2002) : « the more languages, the more English, čím více jazyků, tím více angličtiny »), ale více se zaměřením na jiné jazyky než angličtinu, a pokud možno v rámci společných akcí mezi členskými státy,
- 7) absolutně nekompromisní chování států, pokud jde o jejich nezadatelné právo přijmout opatření k jazyku etiketování výrobků, opatření, která musí být přednostně uplatněna v principu volného oběhu zboží a služeb mezi členskými státy,
- 8) podporu možnosti uplatňovat na základě rovnosti všechny evropské jazyky v písemné a slovní komunikaci administrativ a podniků,
- 9) zachování účinných služeb překladů a tlumočení, protože dokonce podle předpokladu všeobecné přednosti překladů a tlumočení přiznané třem jazykům (např. angličtině, francouzštině a němčině) integrální vzájemné dorozumění není systematicky zaručeno a musí být doplněno širokou nabídkou překladů a tlumočení, alespoň mezi jazyky, které profitují z této priority; to odkazuje na systém nazývaný "oligarchický" v dodatku č. 2.

Scénář 2 nám nezakazuje, začít pracovat na koordinaci mezi členskými státy, a fundamentálně analyzovat smysl a identifikační funkce individuální mnohojazyčnosti v každodenním životě se záměry jednotlivců.

Jestliže přijetí opatření v rámci druhého scénáře umožní s úspěchem stabilizovat evropské jazykové prostředí skutečně vícejazyčné, může být uchráněno během dlouhého období a scénář 3 už nebude muset být uvažován jako nutný. Bezpochyby je scénář 2 dražší, ať jde o výchovu, či doprovodná opatření, která se nelimitují nabídkou překladů a tlumočení.

Na druhé straně druhý scénář je mnohem méně nespravedlivý než první, protože zaručuje, více než oba druhé scénáře kontakt s jazykovou růzností. Následkem toho rozdíl mezi zisky a náklady může být považován za zcela přijatelný. Přesto se nesmí zapomenout na skutečnost, že jako scénář vícejazyčnost může být relativně křehký a jazykové prostředí se může projevit jako nestabilní. V důsledku toho uskutečnění doprovodných opatření, jak byly shora uvedeny, vyžadují velkou

pozornost. Ze stejných důvodů je zcela oprávněné v pozdější podstatnější analýze prozkoumat možnost kombinace scénářů 2 a 3.

7.3 Generální závěr

Konečné konstatování může být hořké. Politika, kterou doporučuje Zpráva Komise národní diskuze o budoucnosti školy, je jistě jednodušší. Mohlo se přesto konstatovat, podle této studie, že z hlediska veřejné politiky to je snad nejhorší řešení. Není to ani zdaleka nejlevnější řešení, a na druhé straně je nejnespravedlivější. Odsuzuje francouzštinu a s ní všechny evropské jazyky, kromě angličtiny, k provinciálnosti. Někteří dokonce mluví o vazalství, se všemi nevypočitatelnými důsledky geopolitickými a kulturními, které to spolu přináší..

Jestliže řešení tak málo přitažlivé je často doporučováno, je to bezpochyby proto, že je výsledkem analýzy provedené uvnitř příliš úzkého rámce. Při nedostatku jakékoli koordinace existuje silná stimulace preferovat angličtinu a je skutečně zcela logické, že je doporučováno ji učit a studovat. Ale to znamená ignorovat celou jazykovou dynamiku. S tou je třeba počítat jak pro analýzu, tak pro formulaci doporučení. Velmi zvláštní charakter jazyka, který jako nástroj komunikace dává vzniknout sítím, ale který současně také je základním prvkem individuální a kolektivní identity, nedovoluje příliš jednoduchá řešení.

Koneckonců není udivující, že fakt, že není (nebo ne dostatečně) uvažována komplexnost, může vést, pod zdáním zřejmosti, k výběrům neúčinným při vynakládání prostředků, nespravedlivým v rozdělování prostředků, nebezpečným pro jazykovou a kulturní různost a povážlivým v geopolitice, všechno obsahující mylné zdání samozřejmosti.

Proto k cestě ze slepé uličky je nutné rozšířit rámec myšlení a znovu promyslet problém výuky cizích jazyků s širší logikou, ve kterém může být znovu zkoumán ještě větší počet parametrů. Jeden z nejdůležitějších důsledků tohoto rozšíření bude, že nastolí možnost mezistátní koordinace na vypracování strategií. Jakmile se rozšíří rámec, zcela se změní problém. Zůstane zřejmě nesnadným, ale stane se řešitelným -z důvodu největšího prospěchu pro daňového poplatníka, společenské spravedlnosti a jazykové a kulturní různosti.

80. Snad podle stejné logiky jako mezikantonální ujednání která ve Švýcarsku regulují jistá hlediska vzdělávací politiky

81. Tato suma je vypočtena tak, že je extrapolován výdaj na obyvatele ve Francii, který je nyní 137 eur ročně.

Viděli jsme, že přijetí třetího scénáře připouští rozpúlit toto množství a snížit je na 68,50 €, zaokrouhlených zde na 68. Tento počet, (který podle současných hodinových tarifů ve Francii, by financoval studium dvou cizích jazyků) platí pro 86% členů EU-25, kteří žijí v zemích, jejichž hlavní jazyk není angličtina (viz Dodatek A1). Na druhé straně studijní systém, jehož využívá 14 % Evropanů, kteří žijí v těch dvou zemích, by se měli učit esperanto. Předpokládejme, že Británie a Irsko také přijímají studijní systém se dvěma cizími jazyky (esperanto a třetí jazyk). Ve srovnání se současnými výdaji na obyvatele Británie (které předpokládáme platné také pro Irsko), který je 36 € ročně na obyvatele, to předpokládá zvýšení o 32 €. Pro 457 milionů obyvatel Evropské unie 25 počítáme následovně: $457 \times [(68 \times 0,86) - (32 \times 0,14)] = 457 \times 54 = 24,678\text{€}$ miliard. Je potřeba poznamenat, že nejsou k dispozici data o poměru osob, které v EU-25 užívají angličtinu jako mateřský jazyk (nezávisle na zemi pobytu). Pro EU-15 výzkum Eurobarometr n° 54 uvádí 17,2%.

82 Zdroj:

<http://www.info-europe.fr/document.dir/fich.dir/QR001028.htm> .

83. Tato suma je vypočtena následovně: $0,86 \times 457 \times 68 = \text{€ } 26,725$ miliard.

84. V té době (září 1922), spis byl zablokovan Francií, Léon Béard, tehdy ministr národního vzdělávání, dokonce zakázal ve všech francouzských školách výuku a propagaci esperanta, jako nebezpečný prostředek internacionalizmu a jako konkurenta role francouzštiny ve světovém měřítku (Ministero della Pubblica Istruzione - Ministerstvo národního vzdělávání [Itálie], 1995).

85 Viz English mother tongue only... 1000 European jobs for Englishnative speakers, <http://lingvo.org/zz/2/15>. Tato praxe byla zastavena po mnohých protestech v evropském Parlamentu. (viz písemný dotaz E-4100/00 z parlamentu Bart Staes, 10.leden 2001).

Přílohy

Příloha A1 Jazykové kompetence v Evropě

Angličtina jako cizí jazyk podle zemí a věkových skupin

Evropská patnáctka, rok 2000

Úroveň "velmi dobrý" nebo "dobrý", národní data neupravována

Věková skupina Země	15-25	26-44	45-64	65+	Mezige- nerační rozdíl	Rodíl mezi první a druhou skupinou	Celkem země
Západní Německo	54,8	40,4	32,3	13,8	41,0	14,4	34,6
Východní Německo	47,7	22,5	10,9	4,0	43,7	25,2	18,6
Rakousko	50,9	33,6	18,6	10,2	40,7	17,3	29,4
Belgie	49,5	33,8	24,7	8,7	40,8	15,7	29,5
Dánsko	74,4	66,2	50,2	31,3	43,1	8,2	56,1
Španělsko	29,8	18,7	6,0	1,3	28,5	11,1	15,3
Finsko	59,6	47,4	21,3	6,2	53,4	12,2	36,9
Francie	42,0	28,7	15,2	5,4	36,6	13,3	24,4
Řecko	67,3	36,9	12,0	4,9	62,4	30,4	29,4
Itálie	45,3	26,9	7,8	2,3	43,0	18,4	21,5
Lucembursko	46,2	43,5	36,0	32,5	13,7	2,7	40,3
Nizozemí	76,0	73,2	53,0	38,1	37,9	2,8	63,7
Portugalsko	42,6	24,9	9,7	2,3	40,3	17,7	21,3
Švédsko	93,1	86,9	72,5	55,1	38,0	6,2	78,3
Rozdíl max-min	63,3	68,2	66,5	53,8			63,0
Průměr evr. patnáctky*	40,2	30,3	18,5	8,5	31,7	9,9	24,6

* Včetně Británie a Irska

Zdroj: Průzkum Eurobarometru (INRA, 2001), nepublikovaná tabulka

Data vykazují čistý procentuální růst respondentů tvrdících, že mají "dobrou" nebo "velmi dobrou" kompetenci v angličtině.. Podle zemí největší mezigenerační rozdíl může být podle tvrzení respondentů více nebo méně značný a data více nebo méně aktuální. Takto je celkový růst největší v Řecku a Finsku a změny jsou nejrychlejší v Řecku a v zemích býv. Východního Německa. Na druhé straně rozdíl mezi zeměmi je pozoruhodně konstantní pro všechny věkové skupiny pod 65 let. Také lze pozorovat, že v Lucembursku je mezigenerační rozdíl nejmenší (13,7%). Protože v Lucembursku je rovněž reálná vícejazyčnost nepochybně nejrozšířenější, lze soudit, že Lucemburčané mají nejreálnější pohled na vícejazyčnost představující kompetenci v druhém, třetím nebo dokonce čtvrtém jazyce. Zdánlivá vyšší schopnost lucemburských respondentů tak utváří další otazník v interpretaci dat poskytovaných Eurobarometrem

Příloha A1.2 Znalost angličtiny v Evropě podle profesí

Evropská patnáctka, rok 2000

Úroveň "velmi dobrý" nebo "dobrý", vyrovnaný vzorek bez Británie a Irsko

Profese	Osob	Procent
Zemědělec	174	12,7
Rybář	17	2,5
Volné profese, nezávislé povolání	225	44,4
Řemeslník, živnostník	631	23,0
Podnikatel	206	44,6
Volná profese, statut zaměstnance	105	61,6
Ředitel	205	68,8
Nižší vedoucí pracovník	860	56,0
Zaměstnanec, dělnická profese	1 102	41,0
Zaměstnanec, kancelářská profese	329	32,1
Zaměstnanec, služby, zdravotnictví	747	37,7
Vedoucí výroby	115	30,4
Kvalifikovaný dělník	1 384	14,6
Nekvalifikovaný dělník	672	13,7
V domácnosti	1 582	17,3
Student	1 160	61,2
Nezaměstnaný	716	27,7
Důchodce starobní nebo invalidní	2865	12,5

Zdroj: Průzkum Eurobarometru (INRA, 2001), nepublikovaná tabulka

Určení úrovně kompetence (úroveň "velmi dobrý" a "dobrý"; ostatní úrovně: "základní").

Velmi dobrý: jsem schopen úspěšně a s jistotou užívat cizí jazyk ve všech normálních situacích, s málo chybami a zaváháními, například:

- jsem schopen konverzovat normální rychlostí se skupinou rodilých mluvčích,
- jsem schopen plně rozumět divadelní hře, filmu, časopisu,
- jsem schopen úspěšně konverzovat telefonicky na komplexní témata,
- jsem schopen psát formální (úřední) dopisy

Dobrý: Jsem schopen užívat jazyk v obvyklých situacích, ačkoli dělám dost chyby a často zaváhám, například:

- jsem schopen vést pomalou konverzaci s rodilým mluvčím,
- jsem schopen vyrozumět obsah divadelní hry, filmu, časopisu,
- jsem schopen položit jednoduchou otázku na informaci v do telefonu
- jsem schopen komunikovat neformálními dopisy nebo internetovou poštou s přáteli.

Příloha A2 Jazykové modely pro Evropskou unii

Ačkoliv je možné si představit nesčíslné množství jazykových modelů (zvláště kdybychom navrhovali různé modely pro různé unijní instituce), bude užitečné věnovat pozornost několika jasným případům aplikovatelným na skupinu N jazyků, ať jedenácti (před rozšířením Unie v

květnu 2004) nebo dvaceti (od rozšíření Unie, ale před plnou oficializací irštiny v r. 2005). Podle uspořádání přijatého Římskou smlouvou v roce 1958 nebudeme rozlišovat mezi "úředním jazykem" a "pracovním jazykem" a obecně budeme používat termín "úřední" nebo "oficiální" jazyk. Budeme zde zkoumat sedm koncepcí (nebo "jazykových modelů"). Podle termináře navrženého Poolem budeme nazývat šest prvních modelů: "monarchistický", "sinarchický", "oligarchický", "panarchický", "hegemonalistický" a "technokratický". Sedmý model, analyzovaný Gazzolou budeme nazývat "trojkolejný". Uvedené modely se od sebe liší více rozměry, jmenovitě

- Přisuzováním statutu oficiality vyššímu nebo nižšímu počtu jazyků z $N+1$ zúčastněných: N jazyků členských zemí plus jiný jazyk, ať mimounijní (řekněme např. svahilský) nebo umělý (z nichž Esperanto je nejrozšířenější) nebo mrtvý (například latina),
- počtem překladatelských a tlumočnických směrů, větším nebo menším v určité instituci: jestliže je užíván jeden jazyk jako oficiální, pak počet překladových směrů je nula. Naopak jestliže jazyky všech států jsou oficiálními, počet překladových směrů je $N(N-1) = N^2 - N$. Jestliže je přijato současně r jednacích jazyků, bude, při zachování statutu oficiality pro všechny jazyky Unie, $r(2N-r-1)$ překladatelských resp. tlumočnických směrů,
- námahou v učení cizím jazykům požadovanou od účastníků (europoslanců, funkcionářů atp.), která může být nulová (jestliže všechny jazyky jsou oficiálními) nebo jednou (pro některé z politiků a funkcionářů v každém modelu, jestliže jejich jazyk není mezi oficiálními).

Vlastnosti jmenovaných sedmi modelů jsou shrnuty v tabulce A2.1:

Tabulka A2.1 : Jazykové modely pro evropskou unii dvaceti jazyků

<i>Model</i>	<i>Počet oficiálních jazyků</i>	<i>Vlastnosti oficiálních jazyků</i>	<i>Počet překladatelských směrů</i>	<i>Potřeba znalosti cizích jazyků</i>
Monarchistický	1	1 jazyk z N , např. angličtina	0	angličtina pro všechny nerodilé mluvčí
Sinarchický	1	Jiný jazyk, např. Esperanto	0	Esperanto pro všechny
Oligarchický	k , kde $1 < k < 21$	Výběr k jazyků z N (např. angličtina, francouzština, němčina: $k=3$)	6	Angličtina nebo francouzština nebo němčina pro všechny jinojazyčné
Panarchický	20	Všech N jazyků	420	žádného
Hegemonalistický	20	Všech A jazyků, z nichž jeden slouží jako pilotní	40	žádného
Technokratický	21	Všech N jazyků, další jazyk slouží jako pilotní	42	žádného
Trojkejný	20	Všech N jazyků, tři z nich slouží jako pilotní při překládání	108	žádného

Lze také snadno dokázat, že podle přijatých priorit, každý z těchto sedmi modelů se může ukázat jako nejlepší. Například jestliže občané budou požadovat rovnoprávnost a s tímto cílem vyloučí pro

europoslance povinnost učit se cizí jazyk, přijmou panarchický nebo technokratický model. Systém trojkolejný garantuje rovnoprávnost, ale privileguje jazyky vybrané jako pilotní a protěžuje pokračování jazykové práce v těchto jazycích. Jestliže se přidá další kritérium, např. minimalizaci počtu překladových směrů, technokratický model (např. s esperantem jako pilotním jazykem) se ukáže nejlepším.

Jestliže ale budeme předpokládat, že občané si budou přát zejména vyloučit veškeré překlady (např. z ekonomických důvodů), budou preferovat model monarchistický (například s angličtinou jako jediným oficiálním jazykem) nebo sinarchický (v tom případě např. esperanto by se mohlo stát oficiálním jazykem EU). Jestliže evropané kromě toho budou usilovat o rovnoprávnost, pak monarchistický model bude rozhodně odmítnut.

Konečně si představme, že převáží kritérium komunikační rychlosti (což vylučuje užití pilotního jazyka, které prodlužuje dobu přenosu informace od odesilatele k příjemci), že bude odmítnut výběr z jednojazyčných institucí, ale že bude současně usilováno o omezení nákladů: pak se vnucuje oligarchický model.

Nakonec, když si vyjasňujeme kritéria, vidíme, že žádná další evidentnost už nepřichází v úvahu. Z toho je zřejmé, že neexistuje nic "přirozeného" v jazykové dynamice, ale že tato je jen výsledkem interakce mnoha faktorů, z nich některé jsou vysoce politické. Výběr pracovních jazyků pro Evropskou unii bude více výsledkem výběru mezi prioritami a tedy hry mezi mocnostmi než výsledkem nějakého fyzikální zákonitosti.

Úroveň školy a třída	Hodin za týden 1. cizí jazyk	Hodin za týden 2. cizí jazyk	Hodin za týden 3. cizí jazyk	Hodin za týden cizí j. celkem	Celkem hodin vyučování	Procento výuky 2. ciz. jazyka	Počty žáků	Roční výdaj na žáka (Eur)
Základní								
Přípravný kurz CP	1-2	0	0	1-2	26	0	783 532	4530
Základní kurz (CE1)	1-2	0	0	1-2	26	0	822 422	4530
Základní kurz 2 (CM2)	1,5-2	0	0	1,5-2	26	0	797 725	4530
Střední kurz (CM1)	1,5-2	0	0	1,5-2	26	0	793 648	4530
Střední kurz 2 (CM2)	1,5-2	0	0	1,5-2	26	0	801 511	4530
Celkem primární							3 998 838	
Kolegium								
Šestá	4	0		4	26-28	0	821 653	7150
Pátá	3-4	0	0	3-4	26	0	801 084	7150
Čtvrtá	3-4	3	0	6-7	28-29	98,1%	818 337	7150
Třetí	3	3	0	6	28,5	92,6%	794 116	7150
Liceum								
Druhá	3	2,5	2,5 (výběr.)	5,5 (8)	28-29	96,4%	533 489	7150
První	2,66	2	3 (výběr.)	4,6 (7,6)	29-30	87,5%	487 872	7150
Finální	2,33	2	3 (výběr.)	4,3 (7,3)	29-30	86,4%	489 111	7150
Celkem							4 745 662	

sekundární								
Druhý profesní cyklus								
BEP+CAP+Ba k Pro	2	2 (výběr.)			33	11%	695452	10130